a

b

magazin istoric

ANUL XVIII Nr. 5 (206) MAI 1984

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XVIII

Nr. 5 (206)

mai 1984

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGILCAN DEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

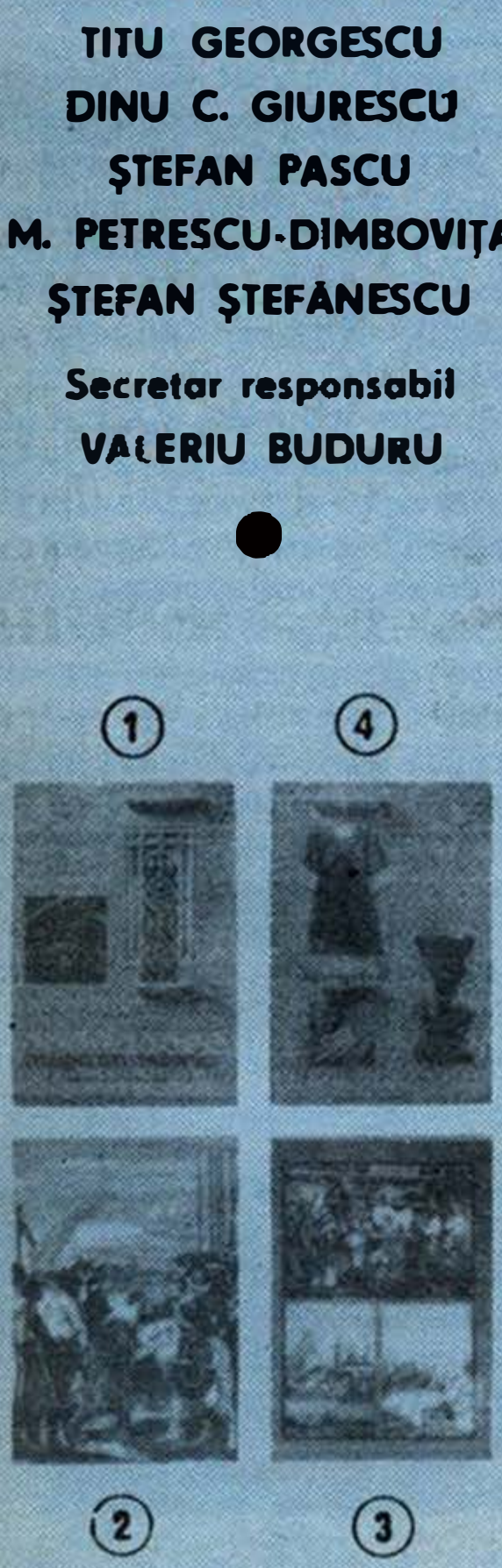

SUMAR

23 AUGUST 1944-23 AUGUST 1984: 40 ANI DE LA REVOLUŢIA DE ELIBERARE SOCIALĂ ŞI NAŢIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ŞI ANTIIMPERIALISTĂ

• Ritmurile istoriei româneşti: *Ion Ardeleanu* 2

• O necesitate istorică — alianţa tuturor forţelor patriotice: *Gheorghe Zaharia* 4

• „Ziua luptei întregului popor": *Gh. Ţuţui* 8

• 1943. În România pericolul în sine există 10

• File de epopee: Concursul Magazin istoric, ediţia 1984 23

• Moldova în vremea lui Vasile Lupu: *Alexandru Ligor*... 15 • Marele Varlaam al Moldovei: *I.C. Chiţimia*... 20 • Sprijinitor al popoarelor sud-dunărene: *Silviu Anuichi*... 22 • Schliemann, un impostor?... 24 • Continuitate neîntreruptă în vatra străbună: *Camil Mureşanu*... 25 • Erasmus din Rotterdam şi contemporanii săi: *Florin Hera*... 29 • Vechiul regat al Daciei...: *Lidia Prisecaru*...33 • Cărţi sosite la redacţie... 34 • Asaltul Königsbergului: *I. H. Bagramean*... 35 • Overlord — capitolul secret: *Stephen E. Ambrose*... 41 • Însemnări de la sfîrşit de veac: *Gheorghe D. Palade*... 47 • Buenos Aires — cronologia unei capitale: *Florentina Dolghin*...50 • 1897 — un român prin America: *David B. Funderburk*... 52 • Fiecare popor aduce o contribuţie unică istoriei mondiale: *A. L. Narocinitki*... 57 • Români în oastea lui Garibaldi... 58 • Pe vremea cînd Roma era doar un sătuc: *Constantin Daniel*... 59 • Poşta Magazin istoric... 63

COPERTELE NOASTRE

①④ Capodopere ale artei feudale româneşti din vremea lui Vasile Lupu, mărturii peste veacuri a excepţionalei înfloriri culturale a ţărilor române în sec. XVII: a) stema Moldovei executată din bronz aurit; b) broderie cu motive orientale executate de un atelier moldovenesc în 1638-1639, pentru Trei Ierarhi; c) costum fastuos (sacoş) din catifea brodată cu fir de aur, argint şi perle, dăruit de Varlaam aşezămîntului Secu; d) detaliu din portretul lui Ioan, fiul lui Vasile Lupu (broderie pe catifea); e) pabar din argint aurit decorat cu email colorat, lucrat în 1641 la comanda lui Vasile Lupu. Fondul copertelor ① şi ④ reprezintă un detaliu din sculptura Trei Ierarhilor, construcţie „unică şi prea frumoasă", cum o caracteriza unul din oaspeţii voievodului român...

② ... şi o capodoperă a picturii universale, **Predarea oraşului Breda**, de marele artist spaniol Velásquez (1599-1660), contemporan cu Vasile Lupu. Prima jumătate a sec. XVII a marcat, dealtfel, o înflorire culturală europeană pe multiple planuri, arta românească aducîndu-şi partea ei de contribuţie la patrimoniul cultural universal (**Moldova în vremea lui Vasile Lupu**, p.15)

③ Gigantică metropolă sud-americană, Buenos Aires este un oraş încărcat de istorie: a) gauchos, locuitorii pampei argentiniene; b), c) imagini ale oraşului, la distanţă de trei secole — în veacul XVII şi astăzi (**Cronologia unei capitale**, p. 50)

Macheta artistică a copertelor ① şi ④: arhitect Ascanio Damian

23 AUGUST

40 ani de la Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă

RITMURILE ISTORIEI ROMÂNEȘTI

ION ARDELEANU

Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, din august 1944, marele eveniment istoric de la înfăptuirea căruia vom sărbători în acest an patru decenii, și-a pus amprenta hotărîtoare asupra destinelor națiunii române. Privind în perspectiva timpului, experiența istorică a poporului nostru confirmă pe deplin aprecierea că August 1944 reprezintă un corolar al luptelor pentru dreptate socială și libertate națională și, în același timp, începutul unei noi ere în istoria multimilenară a poporului român. Sub conducerea Partidului Comunist Român, poporul nostru s-a angajat în cea mai amplă și profundă operă de edificare istorică, înscriind România pe traiectoria luminoasă a socialismului, acea orînduire în care omul își poate împlini aspirațiile sale cele mai înalte.

De-a lungul celor patru decenii care s-au scurs din august 1944, cum arată secretarul general al partidului, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, *„România a parcurs mai multe etape istorice, jalonate de uriașe prefaceri revoluționare, de măreți realizări în toate domeniile de activitate. Dînd dovadă de înaltă abnegație și devotament pentru cauza socialismului, a înfloririi patriei, învingînd greutăți de tot felul, clasa muncitoare, țărănimea și intelectualitatea, întregul nostru popor, urmînd cu încredere partidul, au înfăptuit revoluția democratică și revoluția socialistă, au desfășurat cu succes opera istorică de construcție socialistă, lichidînd pentru totdeauna exploatarea omului de către om, consolidînd noua orînduire și trecînd cu succes la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate în România"*.

În epoca istorică deschisă de 23 August 1944, etapa inaugurată de Congresul IX al Partidului Comunist Român se dovedește a fi etapa cea mai fertilă, cea mai bogată în înfăptuiri din întreaga existență multimilenară a poporului român, marile victorii obținute în acest timp purtînd pecetea faptei și gîndirii tovarășului Nicolae Ceaușescu, a ideilor și orientărilor sale de o inestimabilă valoare teoretică și practică. Aflîndu-se în fruntea partidului și a statului, tovarășul Nicolae Ceaușescu a imprimat întregii opere de edificare a noii orînduiri un spirit revoluționar, înnoitor, profund științific și rațional, stimulînd și mobilizînd energiile creatoare ale oamenilor muncii la făurirea conștientă a propriei lor istorii.

Dezvoltarea impetuoasă economico-socială a patriei noastre, creșterea viguroasă a potențialului material și spiritual al societății românești demonstrează din plin caracterul profund realist și științific al planurilor cutezătoare elaborate de partid, de secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, socialismul devenind astfel idealul nou de viață al întregului popor român, al tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate. Fiecare treaptă pe drumul edificării noii orînduiri, a realizării unei puternice și moderne baze tehnico-materiale a societății constituie factorul hotărîtor al ridicării României pe noi trepte de progres și prosperitate.

Concepția secretarului general al partidului privitoare la înfăptuirea neabătută a politicii de industrializare socialistă — ca bază a progresului economic și social al societății socialiste românești, a întăririi independenței și suveranității naționale — a generat un ritm înalt de dezvoltare în ramurile de vîrf ale industriei, alinierea acesteia la exigențele revoluției tehnico-științifice mondiale, amplasarea tot mai echilibrată și armonioasă a obiectivelor economice în profil teritorial, ridicarea continuă a parametrilor calitativi ai producției. Totodată, reconsiderînd importanța agriculturii în structura întregii economii naționale, secretarul general al partidului a inițiat o nouă și profundă revoluție agrară, așezînd și această ramură a economiei noastre pe temeiuri moderne, științifice.

Tabloul actual al economiei României socialiste este impresionant. Sporirea considerabilă a forței economice a țării în anii construcției socialiste este ilustrată de creșterea producției industriale în această perioadă de 53 ori, a producției agricole de aproape 3 ori, a venitului național de 16 ori.

În concordanță cu exigențele noii etape de dezvoltare generală a țării, secretarul general al partidului, președintele țării s-a preocupat și se preocupă permanent de dezvoltarea științei, a învățămîntului și culturii, pîrghii importante ale procesului de edificare a unei societăți moderne.

În concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu un loc central îl ocupă preocuparea pentru continua perfecționare a relațiilor sociale socialiste, exercitarea la un nivel tot mai înalt a rolului oamenilor muncii de proprietari, producători și beneficiari ai bunurilor materiale și spirituale ale societății. Ca rezultat al acestei politici științifice de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate s-au produs și se produc importante mutații în structura societății noastre, în fizionomia claselor și în raporturile dintre ele în direcția întăririi coeziunii întregii națiuni române. Dispariția treptată a deosebirilor esențiale dintre clasele și categoriile sociale, rezolvarea justă a problemei naționale, unitatea de acțiune dintre oamenii muncii români și cei aparținînd naționalităților conlocuitoare constituie baza socială a unității și coeziunii indestructibile a poporului român în jurul partidului, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

A 40-a aniversare a Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă găsește poporul nostru în plin avînt creator, angajat cu toate forțele sale în realizarea sarcinilor și obiectivelor stabilite de Congresul XII și de Conferința Națională ale partidului. Perioada care a trecut de la Congresul XII se caracterizează prin noi și măreți realizări în dezvoltarea multilaterală a țării, în înfăptuirea obiectivului fundamental privind trecerea țării noastre la un nou stadiu de dezvoltare, realizarea unei noi calități a muncii și a vieții în toate domeniile de activitate. S-a desfășurat un intens proces de perfecționare a relațiilor de producție și sociale, de organizare pe baze științifice a conducerii societății, de dezvoltare a democrației socialiste, creîndu-se un cadru organizatoric larg pentru participarea directă a întregului popor la edificarea conștientă a societății socialiste multilateral dezvoltate. Toate acestea generează un profund optimism în rîndurile poporului nostru, sînt un izvor de adîncă încredere în justețea drumului pe care Partidul Comunist Român călăuzește întreaga națiune.

Acumulările cantitative și schimbările calitative pe planul vieții social-economice, politice, cultural-științifice, jalonate de hotărîrile Congresului XII, ale Conferinței Naționale ale Partidului Comunist Român au dimensiunile și semnificațiile unor evenimente istorice care poartă amprenta pasiunii creatoare, competenței, cutezanței, spiritului revoluționar, afirmat plenar, constituindu-se, totodată, în repere, în temelii solide și în certitudini pentru treptele noului viitor socialist și comunist al patriei.

Știința și tehnologia, direcționate realist și integrate organic în procesele și fenomenele progresului social și economic, s-au afirmat ca factori esențiali în definirea conținutului și ritmului acestui proces rapid de dezvoltare, cu accent deosebit pe calitate, în soluționarea aspectelor vitale ale dezvoltării generale a patriei. Creația tehnico-științifică de masă, folosirea pe scară largă a tehnologiilor noi, ridicarea continuă a nivelului tehnic în procesul de producție, activitatea de invenții și inovații constituie modalități deosebit de eficiente pentru dezvoltarea gîndirii științifice a maselor, cît și pentru folosirea rapidă și corespunzătoare a celor mai noi cuceriri ale științei și tehnologiei în interesul societății.

Implicarea necesară și pe trepte noi, calitativ superioare, a factorului uman în înseși cauzalitățile și mecanismul dezvoltării sociale redimensionează întreaga perspectivă a proceselor de afirmare a condiției umane, ca autentic subiect al istoriei, a rolului ce revine conștiinței socialiste în complexitatea fenomenelor desfășurate pe multiplele planuri în societatea noastră contemporană.

În lumea de azi atît de greu încercată prin consecințele crizei economice, dar îndeosebi prin recrudescența politicii de neîncredere, prin instabilitate și spectrul războiului, România socialistă, datorită orientărilor principiale clarvăzătoare, a activității neobosite a președintelui Nicolae Ceaușescu, acționează cu fermitate pentru oprirea cursei înarmărilor și trecerea la înfăptuirea dezarmării, în primul rînd a celei nucleare, asigurarea securității și păcii pe planeta noastră.

Succesele impresionante ale edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, creațiile artistice, științifice și tehnice realizate în cadrul acestei societăți noi a omului liber, care permite manifestarea deplină a muncii și creației, conferă caracteristici definitorii realizărilor de azi — deschizătoare de mari perspective progresului istoric al României.

Bilanțul general al anului celei de-a 40-a aniversări a Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, reprezintă garanția fundamentării orientărilor viitorului României de țară socialistă cu nivel mediu de dezvoltare, a întîmpinării de către întregul popor cu noi rezultate în muncă al celui de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român.

23 AUGUST
40 ani de la Revoluția de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă

De la Comitetul Național Antifascist la Frontul Național Antihitlerist

Partidul nostru a pornit de la faptul că răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, ieșirea din războiul antisovietic și participarea la lupta împotriva Germaniei fasciste constituiau o necesitate istorică națională, iar realizarea acestor obiective impunea colaborarea cu toți aceia care erau gata, într-o formă sau alta, să ia parte la această mare bătălie. În aceste împrejurări interne s-a pregătit și înfăptuit acțiunea istorică de la 23 August 1944, care marchează o cotitură epocală în viața poporului român, în dezvoltarea României.

NICOLAE CEAUȘESCU

O NECESITATE ISTORICĂ:

ALIANȚA TUTUROR

FORȚELOR PATRIOTICE (II)

Conf. dr. GHEORGHE ZAHARIA

Procesul de continuă dezvoltare a acțiunii de coalizare a forțelor patriotice antihitleriste din România[1] în cadrul unor alianțe largi la scară națională însemna în fapt pregătirea, sub conducerea Partidului Comunist Român, a asaltului decisiv declanșat la 23 august 1944.

Urmărind lărgirea coaliției realizată prin crearea Frontului Patriotic Antihitlerist pînă la cuprinderea tuturor partidelor, grupărilor și personalităților politice influente, comuniștii considerau că unitatea clasei muncitoare trebuia să fie coloana vertebrală a acestei alianțe politice largi. În acest sens, la 15 noiembrie 1943, C.C. al P.C.R. s-a adresat, din nou, în scris, C.C. al P.S.D., propunîndu-i „intrarea imediată în Frontul Patriotic Antihitlerist, format din forțele antihitleriste din România, și în Comitetul patriotic pe țară al acestui front. În același timp — se spune în continuare în scrisoare — vă propunem să vă uniți cu noi și cu celelalte organizații antihitleriste la lupta pentru cîștigarea conducerii partidelor național-țărănesc și național-liberal, pentru ultima noastră platformă de luptă propusă acestor partide".

Discuțiile purtate de activiștii de frunte ai celor două partide muncitorești au avut ca rezultat încheierea, în a doua jumătate a lunii aprilie 1944, a unui acord de Front Unic Muncitoresc. **Manifestul programatic dat publicității cu prilejul zilei de 1 Mai 1944 chema toate forțele patriotice antihitleriste să se unească în lupta hotărîtă pentru: „Pace imediată, răsturnarea guvernului Antonescu, formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane. Sprijinirea armatei roșii eliberatoare. Alianță cu Uniunea Sovietică, Anglia și Statele Unite. Pentru o Românie liberă, democratică și independentă".**

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1984.

Unitatea de acțiune muncitorească

Realizarea Frontului Unic Muncitoresc a fost un eveniment de mare însemnătate pentru organizarea detașamentelor înarmate muncitorești, denumite „Formațiuni de luptă patriotice", și pentru lărgirea coaliției politice antihitleriste. Cu forțe unite, clasa muncitoare a impus un curs hotărît organizării luptei de rezistență; aceasta a influențat celelalte forțe sociale nemulțumite de regimul antonescian și dominația hitleristă, a determinat grăbirea procesului de coalizare a lor în cadrul unei acțiuni unitare la nivel național. „Constituirea Frontului Unic Muncitoresc — aprecia tovarășul Nicolae Ceaușescu — a jucat un rol hotărîtor în unirea tuturor forțelor democratice, în creșterea autorității partidului nostru în alianță cu partidul socialist, a autorității clasei muncitoare. Pe această bază partidul a putut colabora cu celelalte forțe patriotice, inclusiv cu armata, cu Palatul, în realizarea obiectivelor de importanță națională".

Orientarea unor grupări politice și cercuri ale burgheziei spre ruperea alianței cu Germania, deși determinată de motive foarte diferite și contradictorii, corespundea — în situația dată — intereselor vitale ale țării. Cu forțe unite, comuniștii și social-democrații au dezvoltat contactele stabilite anterior cu aceste grupări ceea ce a dus la încheierea, la 26 mai 1944, a unei înțelegeri cu gruparea liberală condusă de Gh. Tătărescu, cu reprezentanții Partidului Socialist-Țărănesc (Lothar Rădăceanu și Mihail Ralea) și ai grupării național-democrate de sub conducerea lui Petru Topa (derivată din fostul Partid Național-Democrat aflat, înainte de război, sub conducerea lui Nicolae Iorga), constituindu-se astfel, *Coaliția Național-Democratică*. Reprezentanții P.C.R. au semnat

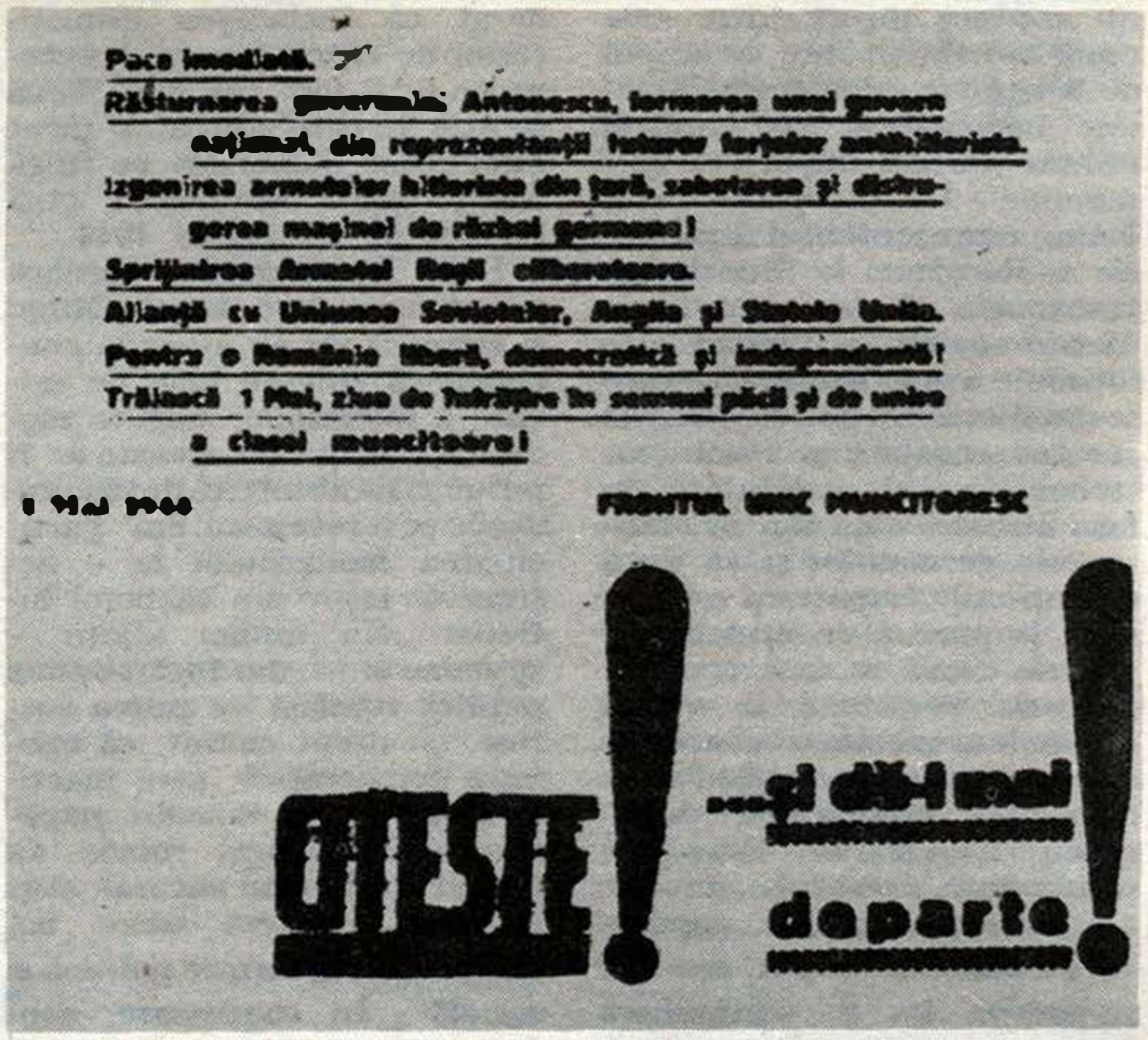

procesul-verbal al înțelegerii în numele tuturor organizațiilor politice din Frontul Patriotic Antihitlerist.

În aceste împrejurări, în luna mai 1944, I. Maniu și C.I.C. Brătianu, fără a renunța la pertractări cu mareșalul Antonescu, au consimțit să participe la constituirea unui *Comitet Central de Acțiune* format din reprezentanți ai P.C.R. (Lucrețiu Pătrășcanu), P.S.D (Constantin-Titel Petrescu), P.N.Ț. (Iuliu Maniu), P.N.L. (Constantin I.C. Brătianu) și a unui birou, ca organ executiv, alcătuit din Petre Constantinescu-Iași și Vasile Bîgu (P.C.R.), Ștefan Voitec și Iosif Jumanca (P.S.D.), Ghiță Pop și Nicolae Hudiță (P.N.Ț.), Constantin (Bebe) Brătianu și C.C. Zamfirescu (P.N.L.). În cadrul de mai sus, s-au purtat numeroase discuții, rezultatele concrete ale acestora materializîndu-se în luna iunie.

Concomitent, mareșalul Antonescu, de comun acord cu Palatul și liderii P.N.Ț. și P.N.L., a recurs la o nouă rundă de tratative la Cairo și Stockholm cu reprezentanții U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii în vederea încheierii armistițiului. În dorința de a destrăma coaliția hitleristă și a grăbi sfîrșitul războiului, guvernul sovietic a informat, la 30 martie 1944, că era gata să ia contact cu mareșalul Antonescu în vederea discutării condițiilor de armistițiu, dînd, printre altele, asigurări că „va pune la dispoziția mareșalului, într-o zonă din regiunea Prutului, toate trupele românești din Crimeea și din regiunea Nistrului, după capitularea lor, pentru a fi organizate cu scopul unei rezistențe eventuale împotriva germanilor". La 5 aprilie 1944, reprezentantul U.R.S.S. la Cairo, Novikov, declara lui Barbu Știrbey, trimisul special al României, că „soluția imediată este cea deja indicată de aliați prin telegrama din 30 martie a guvernului englez, cînd guvernul sovietic a cerut: 1. ca trupele române să se predea rușilor, care — la rîndul lor — le vor pune la dispoziția mareșalului Antonescu; 2. ca guvernul român să delege o persoană competentă sau unul din generalii actualmente prizonieri în Rusia spre a stabili

un contact direct între cele două comandamente, în scopul de a rezolva problemele practice în legătură cu ajutorul militar mutual împotriva germanilor". La 13 aprilie 1944, Nanu, reprezentantul diplomatic al României la Stockholm, transmitea că „însărcinatul cu afaceri sovietic a înmînat condițiunile armistițiului", în care se menționa din nou că diviziile române angajate pe front „vor trebui sau să capituleze în fața armatei roșii sau să atace spatele germanilor și să ducă operațiunile împotriva germanilor împreună cu armata sovietică. Dacă se face aceasta, guvernul sovietelor se obligă a completa armamentul acestor divizii și a le trece imediat la dispoziția mareșalului Antonescu și a lui Maniu". Erau apoi menționate condițiile minime ale armistițiului: 1) ruptura cu germanii și lupta comună împotriva lor; 2) restabilirea frontierei româno-sovietice din 1940; 3) repararea pagubelor cauzate Uniunii Sovietice; 4) înapoierea tuturor prizonierilor de război și internaților sovietici și aliați. Comunicarea avertiza că acele condiții minime „pot fi agravate dacă România nu le acceptă într-un timp apropiat".

Guvernul antonescian n-a dat curs propunerilor sovietice, datorită punctului 2 din condițiile minime. Pentru a evita însă eventualele zguduiri sociale și politice, reprezentanții P.N.Ț. și P.N.L. au continuat să pună accentul pe trimiterea urgentă a unor brigăzi aeropurtate anglo-americane în România, considerate de I. Maniu drept „un factor esențial al oricărei acțiuni din partea noastră". La Cairo, reprezentanții puterilor aliate cereau, dimpotrivă, trecerea la o acțiune concretă în țară, în sensul propunerilor făcute în aprilie de guvernul U.R.S.S. Față de această poziție, I. Maniu și C.I.C. Brătianu au considerat că încheierea armistițiului de către guvernul Antonescu ar fi fost cea mai bună soluție, în care scop au și făcut numeroase demersuri pe lîngă Ion și Mihai Antonescu, pînă în ziua de 23 august 1944.

Deși împărtășeau același punct de vedere, regele Mihai și sfetnicii săi au ajuns la concluzia că singura cale de salvare a monarhiei, singura modalitate prin care aceasta ar fi putut să fie absolvită de răspunderile ce îi reveneau, era participarea monarhului la o acțiune de ieșire din războiul hitlerist. „Nu numai aliații — spuneau ei —, dar însăși opinia publică română va putea susține, cu drept cuvînt, că opoziția democratică, prin inactivitatea ei, s-a dovedit neputincioasă. Poporul român va fi înclinat, în mod natural, să-și îndrepte privirea către noi forme de organizare politică și socială". În continuare, consilierii regelui se întrebau: „Cine își poate imagina că monarhia și o formă de stat ce și-au manifestat în acest fel solidaritatea totală cu cauza germană ar putea supraviețui ?"

Această perspectivă sumbră pentru ele, cît și iminenta transformare a țării în teatru de război nimicitor au impus cercurilor Palatului Regal căutarea și a unei alte soluții, în eventualitatea că mareșalul Antonescu va continua să refuze încheierea armistițiului. Anterior, aceste cercuri contaseră pe soluția propusă de liderii partidelor național-țărănesc și național-liberal, cunoscută sub denumirea „planul Gigârtu". Ea consta în înlocuirea, cu asentimentul lui Hitler (!), a lui I. Antonescu cu inginerul Gigârtu sau cu un general agreat de hitleriști; a miniștrilor de externe și de război, precum și a șefului Marelui Stat Major cu oameni de încredere ai Palatului. În concepția acestor cercuri, primul ministru, cei doi miniștri și șeful Marelui Stat Major, folosindu-se de poziția lor, urmau să acționeze „înșelînd vigilența germanilor, în vederea scoaterii țării din război".

Răsturnare prin forța armelor

La consfătuirea din noaptea de 13-14 iunie 1944[1], care a avut loc în casa lui I.B. Safianu din Calea Moșilor nr. 103, între reprezentanții partidului comunist (Lucrețiu Pătrășcanu și Emil Bodnaraș) și reprezentanții Palatului și ai armatei (generalii Constantin Sănătescu și Gheorghe Mihail, colonelul Dumitru Dămăceanu, șeful statului major al Comandamentului Militar al Capitalei, Grigore Niculescu-Buzești, directorul cifrului în Ministerul de externe, Ioan Mocsonyi-Stîrcea și Mircea Ioanițiu, funcționari de rang înalt ai Casei Regale), în fața argumentelor comuniștilor, care au demonstrat caracterul nerealist și periculos al „planului Gigârtu", reprezentanții Palatului au renunțat la formula respectivă și au acceptat planul propus de partidul comunist de înlăturare cu forța armelor a guvernului antonescian. Pentru intensificarea pregătirii armatei în vederea acțiunii eliberatoare, a fost constituit un comitet militar. Un rol important în perfectarea militară a acțiunii au avut generalul Constantin Sănătescu, șeful Casei militare și mareșal al Palatului Regal, Emil Bodnaraș, din partea P.C.R., generalul Constantin Vasiliu Rășcanu, comandantul Corpului 5 teritorial, generalul Constantin Anton, șeful de stat major al Inspectoratului General al Jandarmeriei, colonelul Dumitru Dămăceanu și alți ofițeri su-

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1969.

periori din Marele Stat Major și Comandamentul militar al Capitalei.

Prin aderarea regelui și a sfetnicilor săi la planul partidului comunist, ei au dat dovadă, ca și Gh. Tătărescu și alți oameni politici burghezi lucizi, de mult mai mult realism politic decît șefii P.N.Ț. și P.N.L. Fără îndoială, cercurile Palatului țineau seama și de faptul că, în lipsa unei acțiuni hotărîte, România ar fi rămas izolată la tratativele de pace, că P.C.R., care prin toată activitatea lui își manifestase constant politica de prietenie cu Uniunea Sovietică. era singurul partid politic cu autoritate în tratativele ce urmau a fi purtate cu guvernul sovietic.

În ceea ce îi privește pe I. Maniu și C.I.C. Brătianu, presiunea maselor și a propriilor lor partizani, desfășurarea favorabilă a contactelor P.C.R. cu gruparea liberală condusă de Gh. Tătărescu și cu cercurile Palatului Regal le-au impus adoptarea unei poziții mai realiste. Ei au aderat, în sfîrșit, la platforma propusă de partidul comunist privind constituirea *Blocului Național Democratic*. Platforma, cu caracter antifascist, antihitlerist, general-democratic, conform declarației publicată la 20 iunie 1944, prevedea:

„1. Încheierea, fără întîrziere, în baza ofertei făcute de aliați, a unui armistițiu cu Națiunile Unite (Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii), căutînd a obține condițiunile posibile cele mai bune pentru interesele țării.

2. Ieșirea României din Axă, eliberarea țării de ocupația germană, alăturareaei la Națiunile Unite și restabilirea independenței și suveranității naționale.

3. În acest scop: înlăturarea actualului regim de dictatură și înlocuirea lui cu un regim constituțional democratic, pe baza acordării drepturilor și libertăților civice tuturor cetățenilor țării.

4. Prezentul acord intră imediat în vigoare și obligă părțile contractante la organizarea și ducerea în comun, fără nici o întîrziere, a acțiunii pentru realizarea punctelor de mai sus stabilite".

În declarație se arăta, de asemenea, că formațiunile politice care alcătuiau Blocul Național Democratic (P.C.R., P.S.D., P.N.Ț. și P.N.L.) își păstrau întreaga independență ideologică și politică, „acordul intervenit neprivind decît punctele mai sus fixate".

Se realizase astfel *Frontul Național Antihitlerist*, expresie a realităților istorice, obiectiv urmărit de-a lungul anilor în raport cu evoluția situației țării printr-o politică de largi alianțe inițiată încă în 1933, cînd s-a creat Comitetul Național Antifascist, și continuată cu tenacitate și clarviziune de Partidul Comunist Român. Blocul Național Democratic — finalizare a politicii de alianțe antifasciste promovate de P.C.R. — a jucat un rol politic hotărîtor în mobilizarea și angajarea tuturor forțelor patriotice ale națiunii în declanșarea insurecției din august 1944 care avea să marcheze începutul revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă a poporului român.

Începînd de la 23 august 1944, țara noastră și-a mobilizat toate resursele umane și materiale în marea confruntare pentru înfrîngerea Germaniei hitleriste. *Totul pentru front, totul pentru victorie !*, apelul lansat de Partidul Comunist Român a găsit un puternic ecou în întreaga națiune, care s-a angajat cu dăruire și înalt patriotism în lupta pentru eliberarea definitivă a patriei, aducîndu-și totodată o importantă contribuție la înfrîngerea celui de-al III-lea Reich. Ziua de 9 mai 1945 a devenit, astfel, o triplă aniversare a înaltelor virtuți și tradiții ale poporului român, care sărbătorește la aceeași dată proclamarea independenței de stat, victoria împotriva fascismului și ziua eroilor.

Insurecția din august 1944, s-a înscris ca un moment de răscruce în istoria României, determinînd o cotitură radicală în destinele țării noastre. *„După cum se știe, — aprecia secretarul general al partidului — răsturnarea dictaturii militaro-fasciste și eliberarea României de sub dominația hitleristă au deschis calea unor profunde transformări revoluționare, naționale și sociale în țara noastră, calea asigurării deplinei independențe și suveranității naționale, a făuririi de către poporul român a propriului său viitor"*.

Istoria celor patru decenii care s-au scurs de la evenimentele din august 1944 și îndeosebi perioada deschisă de Congresul IX al P.C.R., de cînd în fruntea partidului și a țării se află tovarășul Nicolae Ceaușescu, este istoria marilor transformări revoluționare ce au schimbat radical chipul patriei. În rîndul țărilor lumii, România se înalță astăzi cu mîndrie, ca o țară a demnității, a progresului și libertății, retrospectiva marilor înfăptuiri obținute în cele patru decenii fiind o puternică ilustrare a forței creatoare pe care o dobîndește un popor stăpîn pe destinele sale. Aniversarea a patru decenii de la declanșarea revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă și cel de-al XIII-lea Congres al partidului care va avea loc în acest an — evenimente cu profunde semnificații în noua istorie a țării — sînt întîmpinate de întregul nostru popor strîns unit în jurul Partidului Comunist Român — centrul vital al întregii națiuni — sub semnul muncii creatoare, de înaltă responsabilitate, pentru a ridica pe trepte și mai înalte glorioasa operă de construire a socialismului.

23 AUGUST
40 ani de la Revoluția de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă

„ZIUA LUPTEI ÎNTREGULUI POPOR"

Dr. GH. ȚUȚUI

În mai 1944, se împlineau cinci ani de la marile demonstrații antihitleriste și antirăzboinice de la 1 Mai 1939, cînd, alături de întregul popor, în spiritul unității de voință și acțiune, clasa muncitoare din țara noastră, la chemarea Partidului Comunist Român, și-a manifestat dorința și hotărîrea de a apăra independența și suveranitatea patriei, grav amenințate de politica agresivă a statelor fasciste-revizioniste, în primul rînd de Germania nazistă. Demonstrația de la 1 Mai 1939 — în organizarea căreia tovarășul Nicolae Ceaușescu a avut un rol hotărîtor, dîndu-i, împreună cu alți militanți ai partidului, din rîndul cărora s-a distins, prin activitatea desfășurată în acei ani, tovarășa Elena Petrescu-Ceaușescu, o orientare profund patriotică — însemnase unul din momentele în care practica vieții noastre politice a verificat justețea liniei tactice promovate cu consecvență de Partidul Comunist Român încă din 1933, o dată cu crearea Comitetului Național Antifascist, de constituire a unui front larg de forțe politice patriotice, antifasciste — singurul în măsură să bareze ascensiunea fascismului spre putere, să preîntîmpine izolarea țării pe plan extern. Anii care au urmat — cei mai dramatici din întreaga istorie a poporului român — au pus cu maximum de acuitate în fața întregii națiuni problema salvării din grava situație în care se afla. Era nevoie de efortul concertat al tuturor forțelor politice interesate în păstrarea ființei statale românești, în redobîndirea independenței și suveranității patriei. Proces deosebit de complex, opera de solidarizare a întregii națiuni a pus încă o dată în evidență rolul P.C.R. de organizator și conducător al luptei de eliberare națională a întregului popor.

Ca și în 1939, cînd muncitorimea română își manifestase viguros împotrivirea față de iminența pericolului hitlerist, care lichidase deja statele austriac și cehoslovac, și acum, în 1944, clasa muncitoare s-a aflat în primele rînduri ale luptei pentru interesele națiunii. Coalizarea tuturor forțelor patriotice, antihitleriste ale națiunii a avut ca nucleu de bază tocmai unitatea de acțiune muncitorească, a cărei realizare în aprilie-mai 1944 a impulsionat procesul de constituire a Frontului Național Antihitlerist.

În a doua jumătate a lunii aprilie 1944, după perfectarea acordului de Front Unic Muncitoresc dintre conducerile Partidului Comunist Român și Partidului Social-Democrat. capacitatea de acțiune a clasei muncitoare în cadrul rezistenței antihitleriste a sporit considerabil. Acordul de front unic a dat muncitorimii din România mai multă putere de influențare asupra celorlalte pături și clase sociale, i-a ușurat acțiunea de mobilizare a poporului în vederea luptei cu arma în mînă pentru răsturnarea guvernului antonescian, scoaterea țării din războiul hitlerist și întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste. În urma difuzării manifestului-apel de constituire a Frontului Unic Muncitoresc, acțiune începută încă la 16 aprilie 1944, în numeroase întreprinderi din Capitală și din alte centre ale țării s-au constituit comitete de front unic și formațiuni de luptă patriotice. Comuniștii au inițiat o amplă campanie de propagandă și organizare prin care se urmărea ca ziua de 1 Mai să prilejuiască desfășurarea unor puternice acțiuni de masă. Postul de radio „România liberă", în emisiunea sa din 15 aprilie, arăta, între altele: „Frați români! Se apropie ziua de 1 Mai. În acest an sărbătoarea primăverii și a veseliei trebuie să fie ziua luptei întregului popor, indiferent de convingerile politice, de religie sau de origine socială. Trebuie să fie ziua unirii tuturor forțelor democratice, antifasciste în lupta contra cotropitorilor, pentru salvarea patriei. Acest 1 Mai trebuie să fie piatra de hotar a suferințelor noastre și a pornirii luptei pe viață și pe moarte pentru eliberarea națiunii".

Creșterea luptei întregului popor pentru eliberarea sa națională, ca și a rolului comuniștilor în cadrul acestei lupte de salvgardare a ființei naționale, erau urmărite cu vădită îngrijorare de către organele de represiune ale regimului antonescian, care făceau efor-

turi spre a zăgăzui lupta revoluţionară a maselor. În această privinţă ni se pare elocvent şi documentul inedit pînă acum din care reproducem cîteva fragmente şi care reprezintă un ordin de serviciu elaborat de Prefectura Poliţiei Capitalei, Direcţia Poliţiei de Siguranţă, la sfîrşitul lunii aprilie 1944:

„Prefectura Poliţiei Capitalei, Acţiunea Poliţiei de Siguranţă. Ordin de serviciu Nr. 14 070

În ziua de 1 Mai fiind sărbătoarea internaţională a muncii, Partidul Comunist din România, care nu are fiinţă legală şi deci organizaţiile sale activează clandestin, a hotărît şi a făcut toate pregătirile în vederea următoarelor acţiuni:

Pentru intensificarea acţiunii de propagandă împotriva războiului şi pentru eventuale manifestaţii de stradă s-au constituit în cadrul organizaţiunii Frontul Patriotic comitete de cartier şi subcomitete de străzi. Aceste comitete au misiunea de a recruta elemente care au suferit de pe urma războiului, cît şi pe acelea care au făcut parte din fostele partide democratice, pe care urmează ca în ziua de 1 Mai să le împingă la manifestaţiuni de stradă pentru a protesta:

Contra continuării războiului; pentru pace imediată cu U.R.S.S. şi anglo-americani; pentru ca să se scoată imediat din cartierele de locuit instalaţiile militare, unităţile militare germane, depozitele germane etc., deoarece acestea sînt căutate de aviaţia anglo-americană.

Vor continua să lipească etichete şi şabloane pe ziduri, lozinci comuniste.

Vor continua difuzarea manifestului tipărit pentru 1 Mai 1944, intitulat Către poporul român. Români, muncitori, muncitoare, ţărani, intelectuali, soldaţi şi ofiţeri patrioţi din România.

În cuprinsul manifestului, Comitetul Central al partidului comunist se adresează tuturor claselor sociale şi tuturor formaţiunilor politice, îndemnîndu-le să treacă alături de armatele roşii şi să izgonească pe germani din ţară. În general, prin acest manifest se urmăreşte coalizarea întregului popor românesc, pentru ca să determine: răsturnarea actualului regim, izgonirea germanilor din ţară şi apropierea de Uniunea Sovietică.

Difuzarea materialului s-a început la 16 aprilie şi se va continua pînă la 8 mai...

Mişcarea comunistă caută să determine pe muncitori să nu se prezinte la lucru în ziua de 1 Mai, iar acei care vor fi nevoiţi să intre în fabrici să păstreze un moment de reculegere prin oprirea lucrului, pentru cei căzuţi în rîndurile mişcării comuniste în lupta contra fascismului.

Echipe formate din membrii mişcării comuniste vor merge la cimitirele Sf. Vineri, Reînvierea, Ghencea şi Izvorul Nou, pentru a depune flori pe mormintele comuniştilor înmormîntaţi acolo.

Echipe de muncitori vor încerca să meargă în pădurile din jurul Capitalei, sub pretextul refugiului de bombardament, ţinînd şedinţe cu caracter comunist, revoluţionar. Pădurile vizate sînt: Andronache, Pantelimon, Cringaşi, Băneasa etc.

Vor trimite echipe formate din membri de încredere ai mişcării la pieţele publice pentru a ţine şedinţe zburătoare, adică vor cînta să întărîte spiritele acolo unde sînt aglomerări de persoane. Cu această ocazie vor protesta contra valului de scumpete, contra lipsurilor de alimente, contra impozitelor mari şi scumpirii pîinii, contra împrumutului apărării naţionale.

Se va încerca dirijarea maselor muncitoreşti de la periferii spre centru, pentru a le angrena într-o demonstraţie de stradă care urmează să ceară pace cu Rusia şi izgonirea germanilor din ţară. Se va face uz de toate lozincile comuniste lansate pînă acum şi menţionate mai sus.

Echipe compuse din 2-3 oameni de partid au sarcina să meargă în gări şi locuri de trecere pentru refugiaţi... Se vor forma echipe pentru cartierele sinistrate, care vor căuta să arate celor căzuţi în nenorociri că distrugerile nu se datoresc decît germanilor care ne-au tîrît într-un război care nu era al nostru".

Pentru a preveni toate aceste acţiuni preconizate de comunişti, organele de ordine ale aparatului de stat antonescian au făcut o amplă concentrare de forţe. Iată cîteva pasaje din partea a doua a documentului, revelatoare şi ele pentru teama şi deruta care domneau în acele zile în rîndul cercurilor politice din jurul dictatorului Antonescu:

„Începînd din seara zilei de 30 aprilie a.c. orele 20, pînă în dimineaţa zilei de 3 mai a.c. personalul comisariatelor de poliţie, sub ordinele d-lor chestori respectivi, vor executa pe teren măsurile de mai jos:

Va supraveghea... Uzina de gaz şi electricitate (Circumscripţia 32), Uzina de gaz din b-dul Mărăşeşti (Circ. 22), Uzina electrică din b-dul Carol (Circ. 2), Uzina electrică din b-dul Golescu (Circ. 32), Uzina electrică Parcul Carol (Circ. 22), Poşta şi Telegraful (Circ. 21), Palatul poştelor, Societatea anonimă de telefoane (Circ. 21), Societatea comunală a tramvaielor cu depourile respective, aparţinînd de comisariatele 3, 4, 5, 14, 22, 28 şi 32, precum şi garajele de autobuze, muncitorii ceferişti de la serviciul Mişcării (Circ. 37-36) şi Societatea de radiodifuziune (Circ. 38).

La barierele oraşului, circumscripţiile respective vor fixa posturi speciale pentru a semnala grupurile de muncitori ce s-ar deplasa în pădurile din jurul Capitalei. Aceste posturi au de asemenea îndatorirea să informeze la timp intrarea în oraş a oricăror grupuri de ţărani sau muncitori din comunele limitrofe.

Comisariatele de poliţie în raza cărora se găsesc fabrici, ateliere şi orice întreprinderi industriale, mai ales acelea care lucrează pentru apărarea naţională, în înţelegere din timp cu direcţia respectivă, unde nu există comandanţi militari, şi cu comandanţii militari la celelalte, vor lua măsurile necesare de pază şi siguranţă pentru prevenirea actelor de sabotaj, acolo unde, de comun acord, se crede că este cazul.

În timpul cît durează aceste măsuri de pază şi siguranţă d-nii chestori de sectoare, împreună cu personalul brigăzilor de siguranţă, personalul comisariatelor, gardienii publici, ceruţi special de la Corpul de gardieni, în afară de cei existenţi în posturi, care rămîn pe loc, şi oameni de la Regimentul de jandarmi pedeştri, vor executa patrulări permanente în cartierele muncitoreşti şi cele sinistrate, cu misiunea de a aresta pe colportorii materialului scris şi de propagandă comunistă, [pe cei] care şablonează lozinci şi embleme comuniste, cît şi [pe cei] care vor încerca să arboreze drapele roşii în fabrici, biserici, [pe] stîlpi de telegraf etc..."

Documentul conţine multe alte ordine privitoare la măsurile de preîntîmpinare a oricăror manifestări comuniste prilejuite de sărbătorirea zilei de 1 Mai 1944.

Deşi acest document a fost elaborat de organele represive ale regimului antonescian care, în mod evident, nu cunoşteau amploarea activităţii P.C.R. şi a mişcării de rezistenţă antihitleristă, el este edificator pentru larga influenţă pe care formele şi metodele de luptă preconizate de comunişti o căpătaseră în rîndul maselor. Mai relevăm şi faptul că el a fost emis cu aproximativ patru luni şi jumătate înainte de declanşarea actului revoluţionar din august 1944, avînd astfel o confirmare în plus că Partidul Comunist Român era forţa politică principală a rezistenţei antihitleriste din România.

În condițiile creșterii rezistenței împotriva Germaniei, ale adîncirii crizei regimului de dictatură fascistă și ale înfrîngerilor suferite pe front de către armatele hitleriste, partidul comunist, în colaborare cu celelalte forțe antihitleriste, a intensificat lupta pentru răsturnarea guvernului antonescian, întoarcerea armelor împotriva Germaniei și alăturarea României la coaliția antihitleristă.

NICOLAE CEAUȘESCU

1943: ÎN ROMÂNIA

PERICOLUL ÎN SINE EXISTĂ

„Azi este ajunul Anului nou. Dispare un an, dar gîndul înnoirii face să dispară nostalgia apusului. Privirea se întoarce de la trecut spre viitor, înainte. Anul nou se desemnează, tocmai la lumina realităților mari și mici din jurul nostru, ca aducător de cardinale deznodăminte, de nebănuite schimbări în toată structura noastră internă și externă. Pragul noului an pe care îl trecem cred că va marca o piatră de hotar în istoria omenirii, între o lume care a fost — cu specificul ei economic, social și politic —, și între lumea nouă de care se vorbește atît".

Sînt cuvintele prin care, la sfîrșitul anului 1943, dr. Petru Groza — unul dintre fruntașii Frontului Patriotic Antihitlerist — sesiza o evoluție a evenimentelor așa cum aveau să se desfășoare ele în perioada imediat următoare. Într-adevăr, încă la începutul anului 1944, situația internă și externă pe plan politic și militar demonstra că lupta poporului român intra într-o etapă hotărîtoare. Subordonarea față de Germania, jefuirea bogățiilor țării de către armatele germane, pierderile suferite pe front aduseseră România la marginea catastrofei. Muncitorimea, țărănimea, intelectualitatea, cadre ale armatei cu funcții importante în ierarhia militară, masele largi ale poporului român își manifestau tot mai puternic nemulțumirea și ura față de regimul antonescian, se pronunțau tot mai ferm împotriva alianței cu Germania hitleristă, cerînd ieșirea din război, alăturarea la coaliția antihitleristă și alungarea trupelor fasciste din țară. „Muncitori, țărani și intelectuali antifasciști — glăsuia un manifest lansat de P.C.R. cu prilejul Anului nou — anul 1944 înseamnă pentru întreaga lume o luptă decisivă pînă la eliberarea Europei de sub jugul hitlerist. Muncitori din fabrici și ateliere, organizați-vă pînă nu e tîrziu! Țărani, ascundeți recolta muncii voastre! Intelectualii! Voi, prin grai și scris, înainte pentru o Românie liberă și democratică!"

Dorința de pace, de a se pune capăt războiului hitlerist era exprimată și în editorialul ziarului Timpul, în numărul său din 1 ianuarie 1944: „Ceea ce am putea cere mai mult anului în care intrăm acum ar putea fi numai: PACEA".

La 1 noiembrie 1943, ministrul Germaniei la București, baronul Manfred von Killinger, expedia la Berlin o lungă telegramă în care-și exprima îngrijorarea în legătură cu modul în care evoluau evenimentele din România. Ce anume îl neliniștea pe diplomatul hitlerist?

„Situația în România se ascute — scria von Killinger... România strigă mereu să i se dea arme fără a le plăti, referindu-se la pierderile din ianuarie anul acesta. Armele livrate de noi nu sînt folosite contra Rusiei, ci rămîn în țară... Încercarea de a păstra cît mai puține trupe germane în țară este evidentă încă de mult timp. Chiar trupele de aviație necesare pentru apărarea petrolului sînt considerate ca o povară, deoarece ele ar putea împiedica o eventuală înțelegere cu Anglia-America... Prin interzicerea plății cotelor de lei necesare pentru întreținerea trupelor germane se încearcă permanent de a le micșora sau de a împiedica sporirea lor...

Propaganda pentru purtarea intensă a războiului este slabă. Împotriva propagandei prin şoapte de către aderenţii inamicului se face puţin. Tezele lor sînt: Germania a pierdut deja războiul..., germanii ne mănîncă totul — nu le daţi cereale, nu le daţi petrol, căci atunci se termină războiul...

Clodius se izbeşte de mari greutăţi în tratativele [economice] cu România. Mă tem că în România vor apărea dificultăţi. Eu nu cred că există un pericol acum şi că ne aflăm în România în faţa unor evenimente ca în Italia[1]; sînt însă convins că pericolul în sine există".

Documentul — semnificativ prin recunoaşterile sale cu privire la procesul de continuă deteriorare a raporturilor româno-germane, al adîncirii crizei regimului antonescian — se alătură altor numeroase mărturii privind evenimentele din acea perioadă. Printre ele şi jurnalul generalului Radu R. Rosetti din care Magazin istoric a mai publicat unele extrase[2]. Fragmentele din acest jurnal care urmează se referă la perioada martie-mai 1943 şi aduc elemente edificatoare despre starea de spirit a diferitelor cercuri politice, inclusiv din rîndul reprezentanţilor regimului antonescian. Deşi sfera de observaţie a autorului însemnărilor este restrînsă la unele cercuri ale claselor dominante şi ale aparatului de stat, consemnările sale întregesc imaginea nemulţumirilor generale ale poporului român, nemulţumiri pe care, printr-o susţinută activitate, Partidul Comunist Român le canalizează într-un front tot mai larg al rezistenţei antihitleriste ce tinde să cuprindă toate forţele patriotice şi democratice ale naţiunii. Dealtfel, în cursul anului 1943, eforturile depuse de P.C.R. în această privinţă şi-au găsit materializarea în constituirea Frontului Patriotic Antihitlerist, ce reunea, alături de partidul comunist, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioţilor, Madoszul, Partidul Radical-Ţărănesc şi unele organizaţii locale ale Partidului Social-Democrat, ceea ce a grăbit procesul de organizare a luptei forţelor patriotice la scară naţională.

În preluarea textelor, am respectat originalul, indicînd întreruperile prin trei puncte, iar completările noastre prin paranteze drepte. Notele din subsol, ca şi titlul fragmentelor ne aparţin.

Marian ŞTEFAN

1943. 20 martie. A fost la mine Cheiaru, lectorul de limba română de la Universitatea din Zagreb. Spune că situaţia din Croaţia[3] e rea. [Croaţii] urăsc pe italieni, unguri... Vreau să fie independenţi, dar unii sînt germanofili, alţii anglofili şi alţii rusofili. Germanii au trimis trupe care pun acum ordine pentru că, de doi ani de cînd ocupă Croaţia, italienii n-au făcut nimic decît să mănînce şi să care provizii din Croaţia. Croaţia trimite regimentele sale — pe care dealtfel nu [se] poate conta cu totul — ca să fie instruite în Germania. Tot în Germania s-au trimis numeroşi lucrători.

După-amiază merg să văd pe Steflea la Marele Stat Major, unde convorbirea noastră se prelungeşte mult. Îl spun... cele ce mi se spun despre manevrele lui Ică [Mihai Antonescu] contra lui Antonescu. Ascultă în tăcere şi apoi propune să ne mutăm de lîngă masa sa de lucru — pe care sînt multe telefoane, din care unul ar putea servi de ascultare vreunui agent al lui Ică, care-l supraveghează — într-un colţ opus al camerei, unde-mi face o lungă expunere pe care o rezum în rîndurile următoare:

La 5 ianuarie 1942, mareşalul Antonescu a adresat lui Hitler o scrisoare[4], redactată de Ică în care spunea că vom interveni cu toate forţele româneşti spre a lichida în cursul anului războiul cu Rusia... În această scrisoare sau în alta (nu mi-a rămas precis în amintire) a [fost] fixat[ă] chiar data la care ar fi [fost] disponibile trupele noastre ca [fiind] luna mai. Steflea îmi atrage atenţia aci asupra acţiunii sale despre care-mi vorbise de mai multe ori — de a întîrzia concentrarea trupelor româneşti pînă la finele lunii august şi de a trimite diviziile noastre numai cu 2/3 din efectiv[5].

La finele verii trecute şi toamna, cînd mareşalul Antonescu a fost bolnav şi s-a crezut că nu va supravieţui[6] şi Ică credea că va lua el succesiunea, Ică a atacat în repetate rînduri, în Consiliul de Miniştri, Statul major din pricina [modului de desfăşurare a] operaţiilor din Rusia, ţintind însă în mod vădit pe mareşal.

[Ică] a scris o scrisoare lui Pantazi[7], scrisoare vorbind în termeni violenţi de Steflea, acuzîndu-l că a trimis trupele în Rusia fără cunoştinţa sa... şi făcîndu-l răspunzător de tot ce s-a întîmplat. Pantazi a comunicat lui Steflea ceva din conţinutul scrisorii, dar a refuzat să [i]-o dea. Steflea a avut însă în mînă o copie de pe această scrisoare, [copie] făcută de generalul Arhip, căruia i-o dăduse generalul Pantazi ca să o citească. Dealtfel, Steflea a mai fost înştiinţat de[spre] tot ce spunea atunci Ică faţă de Arhip contra lui...

Pierzîndu-şi cumpătul, Ică a început să atace pe mareşal (acesta nefiind prezent) în şedinţele Consiliului de Miniştri ce se stenografiau ca de obicei.

Între acestea, Ică a vrut să ocupe casa fostă a lui Urdăreanu (aparţinînd de fapt lui Malaxa), în care era găzduită Misiunea [militară] germană cu Hansen şi a cerut lui Steflea, prin O. Vlădescu[8], să intervină în acest sens, oferind casa Lupeascăi în schimb.

Steflea a trimis pe şeful secţiei de legătură la Hansen, care a refuzat. Steflea a întrebat atunci pe mareşal dacă să insiste şi, la spusa acestuia că da, s-a dus în persoană la generalul Hansen, care a refuzat din nou şi a făcut [a avut] o violentă şi lungă ieşire

---

[1] Aluzie la evenimentele din 25 iulie 1943 cînd a fost arestat Mussolini şi s-a format guvernul condus de mareşalul Pietro Badoglio (*Magazin istoric*, nr. 2/1980).

[2] *Magazin istoric*, nr. 7-8/1979, 10/1982.

[3] Conform directivelor lui Hitler, formulate la 12 aprilie 1941, teritoriul Iugoslaviei a fost împărţit între Germania, Italia, Ungaria şi Bulgaria. Italia a anexat Muntenegru, Dalmaţia, o parte din Croaţia, jumătate din Slovenia, unele teritorii ale Serbiei, vestul Macedoniei şi majoritatea insulelor din Marea Adriatică.

[4-5] Scrisoarea era răspunsul lui Antonescu la cererile pe care Hitler i le trimisese prin maiorul Engel, şeful său de cabinet, care sosise la Bucureşti la începutul lunii ianuarie 1942 în fruntea unei delegaţii de ofiţeri germani spre a oferi în dar dictatorului român un automobil Mercedes-Benz. Antonescu răspundea solicitărilor lui Hitler, promiţînd, pentru campania din primăvara lui 1942, o participare românească cu efective ce însumau aproape 3/4 din întreaga noastră armată (primul eşalon — 10 divizii şi un al doilea de circa 5 divizii). Marele Stat Major român (M.St.M.), prin şeful său, generalul Iosif Iacobici, a ridicat obiecţii împotriva hotărîrii lui Antonescu, dar acesta, în scrisoarea trimisă lui Hitler la 5 ianuarie, promitea să „ia toate măsurile" în privinţa pregătirii „diviziilor româneşti ce vor participa la campania de primăvară". Drept urmare a nesocotirii părerii sale, la 8 ianuarie, generalul I. Iacobici a înaintat un memoriu lui Antonescu, reafirmînd punctul de vedere al M.St.M., dar dictatorul şi-a menţinut hotărîrea, determinîndu-l pe generalul Iacobici să-şi ceară demisia din funcţia ce-o ocupa; la 20 ianuarie 1942, şef al M.St.M. a fost numit generalul Ilie Steflea (vezi *Magazin istoric*, nr. 8/1979).

[6] Dictatorul Antonescu traversase o perioadă în care sănătatea îi fusese grav afectată de crize de malarie.

[7] Ministru secretar de stat la Ministerul apărării naţionale.

[8] Secretarul general la Preşedinţia Consiliului de Miniştri.

contra lui Iică, caracterizîndu-l cu vorbe grele, zicînd că înnoiră totul, că e un gheşeftar, că e laş, că e angliofil, că trădează pe mareşal şi citind [a citat] din spusele lui Iică etc. Cum Ştefica avea şi alte informaţii despre cum văd pe Iică cei din Misiunea [militară] germană, [el] a raportat lui Antonescu, cînd l-a văzut, aceasta. Supărare a lui Antonescu contra lui Iică, supărare mărită cînd Ştefica i-a spus ce cuvîntări a ţinut Iică în Consiliul de Miniştri.

Mareşalul a chemat pe Pantazi şi pe Dobre[1] carei-au repetat [şi] alte [lucruri] spuse de Iică în Consiliu, Pantazi prezentîndu-i şi scrisoarea lui Iică către dînsul (contra lui Ştefica, dar în fond, peste aceasta, contra lui Antonescu). Antonescu a cerut atunci minutele stenogramelor luate în acele şedinţe ale Consiliului de Miniştri. Acestea au dispărut [între timp].

Au urmat certuri violente între mareşal şi Iică, cu hotărîrea de a da afară pe Iică, cu căderea acestuia în genunchi în faţa mareşalului şi sărutarea mîinii lui Antonescu în faţa unor martori...

Antonescu a reluat el conducerea şedinţelor Consiliului de Miniştri (ceea ce mi-a spus [el însuşi] deunăzi că a reluat conducerea afacerilor în mîna lui). Dar Antonescu a aflat de atunci tot ce spune Iică unuia sau altuia contra lui cum şi că afirmă că trebuie a se schimba linia conducerii noastre politice externe, trecînd de partea anglo-saxonilor.

Nu a reacţionat de astă dată, dar Ştefica are impresia hotărîtă că Antonescu, printr-un efort puternic, se stăpîneşte, cum s-a stăpînit în ultimele luni ale colaborării sale cu Horia Sima şi că pregăteşte îndepărtarea lui Iică[2].

Ştefica se ţine în strînsă legătură cu Dobre (care e cel mai bine văzut de mareşal) şi cu Pantazi...

Îl întreb despre situaţiunea pe frontul românesc... Îl întreb despre refacerea armatei. Răspunde că e pe cale bună. Trupele din Crimeea şi din Peninsula Taman au început să primească materialul cel mai nou. Ca tunuri grele primim material Skoda, din cel ce am mai avut. Antonescu a declarat net lui Hitler că nu mai bagă armata în joc (afară de cele opt divizii din Crimeea şi Taman), pînă ce nu vor fi complet înarmate cu material cu totul modern.

Îmi confirmă noile numiri de generali... Racoviţă[3] la comandamentul trupelor din Bucureşti — nu-l cunosc; C. Sănătescu ca şef al Casei militare regale — excelentă numire[4]...

2 aprilie. Elise Brătianu[5] vine la mine... Vine apoi generalul C. Sănătescu, numit de curînd şef al casei militare a regelui. Vorbim de noul său rost. Antonescu l-a pus la curent cu totul, aşa cum ştiu şi eu... Vorbim apoi de bătălia de pe Don, în care a comandat Corpul IV armată (Diviziile 18, 15 şi 1-a cavalerie), din care n-au rămas decît trenurile regimentare de luptă şi convoalele...

După-amiază... vine la mine generalul Gh. Dobre. Întîi discutăm chestiunea funcţionării lui ca ministru al economiei naţionale; îi sfătuiesc să nu continue a o face, căci nu are pregătirea necesară, problemele sînt azi prea grele şi depind de factori ce nu-i poate stăpîni... Răspunde că l-a fost impus de mareşal...

E convins că pînă în toamnă va rearma şi reechipa cele 28 de divizii în bune condiţiuni...

În fine vorbim despre relaţiile dintre rege şi Antonescu şi dintre mareşal şi Iică, [discuţie ce se desfăşoară] cam în liniile în care am vorbit deunăzi cu Ştefica şi azi cu Sănătescu... Ca de obicei, Dobre vorbeşte sănătos şi cu multă bună judecată...

7 aprilie... V. Slăvescu[6]-mi spune că Antonescu, ştergîndu-i numele din lista celor ce erau să fie renumiţi în Consiliul bancar (întemeiat de Slăvescu acum 10 ani) şi-a dat demisia de la Casa de depuneri şi consemnaţiuni şi [de la] o altă instituţie de stat, în semn de protestare. Cum refuzul lui Antonescu l-a fost comunicat vineri de [către] Dobre, trebuie să fie adevărat. Este o greşală a lui Antonescu...

După aceea vine Raoul Bossy, care pleacă mîine la postul său la Berlin, deoarece nu e nimic hotărît în privinţa mutării lui admisă în principiu[7].

A fost Kallay[8] la Roma; primit la gară de Mussolini, cu declaraţii maghiarofile... Pe Bossy l-ar interesa să fie mutat acum la Vatican, unde ar

---

[1] General Gh. Dobre — ministru secretar de stat la Departamentul înzestrării armatei şi producţiei de război, iar din 20 februarie 1943 şi interimar la Departamentul economiei naţionale.

[2] Documentele şi informaţiile disponibile şi accesibile pînă în prezent nu lasă să se vadă o astfel de încordare extremă a raporturilor dintre Ion şi Mihai Antonescu. Pe lîngă cele amintite de generalul R.R. Rosetti au existat şi multe alte momente dificile în relaţiile dintre cei doi Antonescu. Astfel, A. Gould Lee, biograful regelui Mihai, povesteşte că la 1 ianuarie 1943, cu prilejul recepţiei de la Palat, regele a ţinut un discurs în faţa şefilor misiunilor diplomatice de la Bucureşti în care şi-a exprimat speranţa că anul 1943 va aduce mult dorita pace, punîndu-se capăt războiului. Ion Antonescu, prezent la recepţie, a reacţionat violent, manifestîndu-şi nemulţumirea faţă de caracterul defetist al discursului monarhului. Nemulţumirea dictatorului a fost sporită de reproşurile pe care le-a primit de la Berlin, unde discursul regelui a fost comentat ca un act ce contravenea relaţiilor germano-române din acel moment. Dictatorul român i-a reproşat lui M. Antonescu lipsa de vigilenţă, dînd posibilitate regelui să rostească un astfel de discurs, altul decît cel al cărui text se pare că-i fusese prezentat şi pe care îl văzasc. Nu se poate crede totuşi că raporturile dintre dictator şi ministrul său de externe ajunseseră total compromise, căci altfel Ion Antonescu nu s-ar fi opus cu atîta hotărîre cererilor formulate de Hitler în cursul convorbirilor din 12-13 aprilie 1943 de a-l îndepărta pe Mihai Antonescu, deoarece acesta iniţiase unele demersuri pe lîngă guvernul fascist italian, respectiv pe lîngă Galeazzo Ciano, ministrul de externe şi ginerele lui Mussolini, în vederea coordonării a ţinut de ieşire din alianţa cu Germania hitleristă, punct de vedere neîmpărtăşit însă de Mussolini.

[3] Mihail Racoviţă, viitor ministru de război în guvernul format în noaptea de 23 august 1944.

[4] Generalul Constantin Sănătescu a jucat un rol important în acţiunea de pregătire şi înfăptuire a răsturnării regimului antonescian şi întoarcere a armelor împotriva Germaniei hitleriste; în noul cabinet constituit în noaptea de 23 august el deţinea funcţia de prim-ministru.

[5] Văduva lui I.I.C. Brătianu.

[6] V.V. Slăvescu (*Magazin istoric*, nr. 2-5/1979, 1-2/1980).

[7] Aveau loc discuţii în legătură cu mutarea lui Bossy de la Berlin la Vatican; faptul s-a petrecut, într-adevăr, dar la 15 iunie 1943.

[8] Kallay Miklós, primul ministru al Ungariei.

Din primele momente ale prezenţei lor în România, în octombrie 1940, trupele hitleriste au stîrnit ura întregului popor. În imagine: militari germani, însoţitori ai unui tren în drum spre front, arborează un aer sfidător faţă de cetăţenii unei localităţi din zona Sibiului

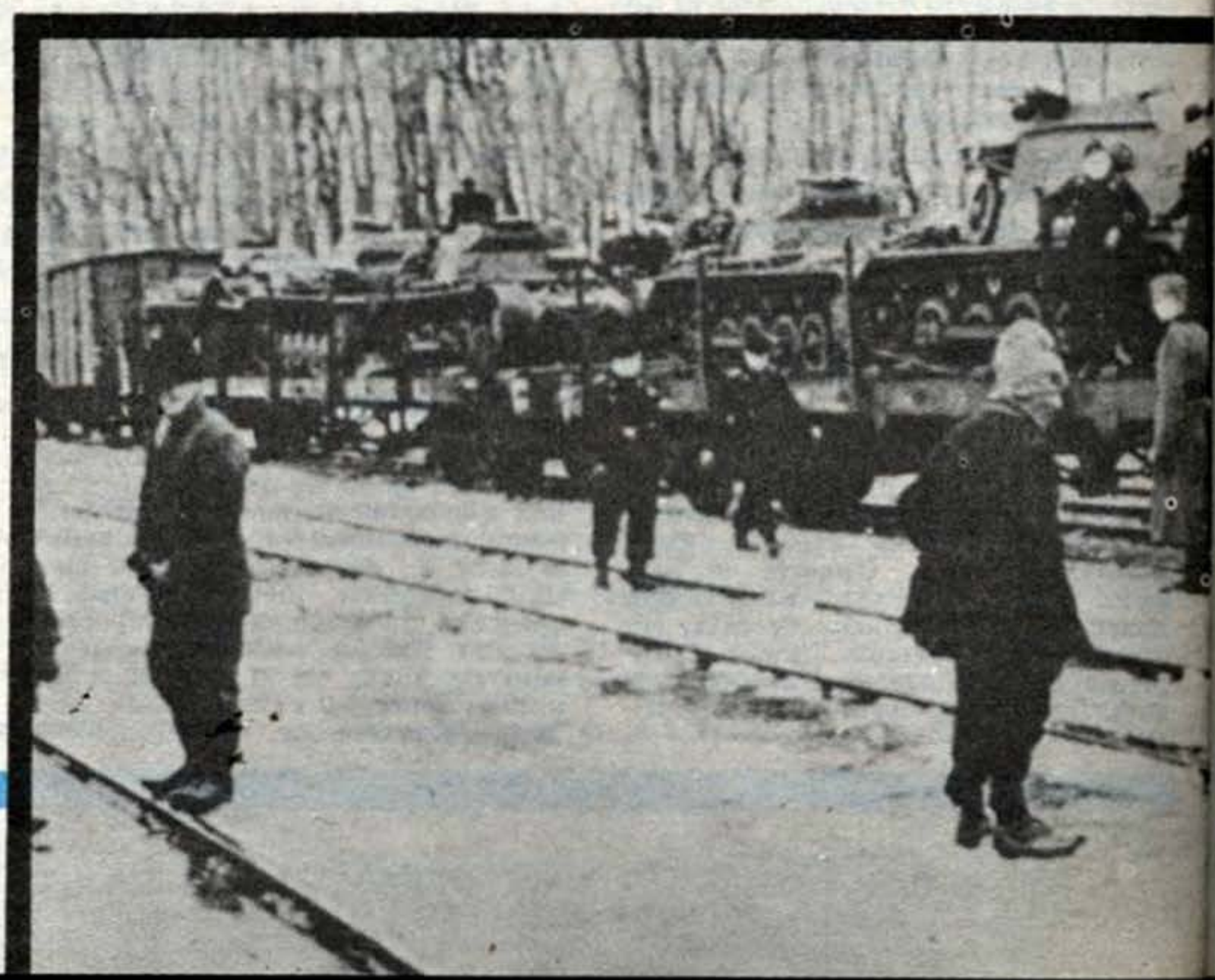

Debarcarea aliaților în nordul Africii (8 noiembrie 1942). La scurtă vreme, trupele germano-italiene au fost constrînse să capituleze

fi coleg cu Ciano[1] și cu Weizsäcker[2], conducătorul de fapt al politicii externe germane, care va fi trimis probabil acolo. Ar fi un semn că la Vatican se fac negocieri importante...

9 aprilie... Plec la ora 18.05 cu trenul la Arad.

10 aprilie. Sosesc la Arad la 12.35. Mă așteaptă la gară locotenentul colonel Al. Popp. Dejunăm în oraș, apoi plecăm cu automobilul la Beiuș.

11 aprilie... Ceremonie în piața orașului... pentru ființarea steagului refugiaților și expulzaților[3] din teritoriul vremelnic ocupat de unguri...

12 aprilie... După dejun, automobilul lui Popp mă duce (de la Beiuș) la Arad, unde iau ceaiul... și apoi plec cu trenul la București.

15 aprilie... Întîlnesc pe Dobre, cu care mă plimb puțin. Spune că Antonescu s-a întors mulțumit de la Führer[4]. Ică Antonescu e bolnav. Dobre e nemulțumit de neiscusința personalului de la Ministerul economiei naționale și de abuzurile generalilor în rezervă sau retragere, puși în diferite consilii sau comitete.

22 aprilie. Știri oficiale arată că anglo-americanii atacă indiferenți la marile pierderi în oameni și materiale ce suferă în Tunisia. Pe de altă parte, aceleași știri spun că germanii și italienii evacuează tot ce nu este absolut strict necesar pe cîmpul de luptă și că în general iau măsuri ce indică pregătirea evacuării Tunisiei[5].

24 aprilie. Călătorit dimineața cu trenul de la București la Brașov... Aici, agitație printre sași, care sînt siliți de organizația lor — se zice cu consimțămîntul lui Antonescu (o fi adevărat!) — să plece în Germania spre a servi în armata germană, chiar dacă sînt soldați români[6]. După legile noastre ei își pierd cetățenia românească. Ce vor deveni?

27 aprilie... Seara mă întorc cu trenul la București...

29 aprilie... Vine la mine Ioanin și-mi spune că în lipsa mea [din București] Ică Antonescu și-a dat demisia și că Antonescu a cerut sfatul mai multora, între alții, al lui Gh. Brătianu și al generalilor Pantazi și Dobre și că toți au fost pentru respingerea demisiei lui Ică. Mareșalul s-a împăcat cu Ică și l-a menținut.

Îmi vorbește apoi despre conferințele ce au avut loc la Școala superioară de război, conferințe la care au asistat toți comandanții de mari unități și alți generali. El (Ioanin) a fost însărcinat cu luarea măsurilor de pază [a localului în timpul desfășurării conferințelor]...

După-amiază a fost la mine coloneiul Robert Bossy. Impresiile sale de la conferințele de la Școala [superioară] de război nu coincid cu totul cu ale lui Ioanin. Așa, conferința lui Ică Antonescu o socotește meșteșugit prezentată, dar goală ca cuprins...

În partea a doua a după-amiezii merg la Marele Stat Major să stau de vorbă multă vreme cu Steflea. Iată ce-mi spune:

...Despre conferințele de la Școala [superioară] de război, la care au fost de față toți comandanții de unități, începînd cu cei de regimente și pînă la cei de armată, zice că erau necesare și au îngăduit să pună armata la curent cu realitatea. Despre cuvîntarea lui Ică spune că a fost cuvîntare de politician, vorbind unei adunări electorale...

---

[1] În februarie 1943, Mussolini îl demite pe ginerele său din funcția de ministru de externe, numindu-l ambasador la Vatican.

[2] Ernst Weizsäcker, secretar de stat la Ministerul de externe german.

[3] În urma Diktatului de la Viena, după ce autoritățile horthyiste au cotropit nordul Transilvaniei, numeroși cetățeni români au fost expulzați ori au fost nevoiți să se refugieze în diferite localități din țară. După cum scrie publicația *Ardealul* din 29 ianuarie 1944, cifra celor care fuseseră expulzați ori se refugiaseră din teritoriul cotropit se ridica la 219 297. „Raportînd la numărul total al românilor existent la data de 30 august 1940 în Transilvania arbitrată — arată ziarul — constatăm că 17 la sută din populație a trebuit să vină [în țară] din cauza binelui prea mare".

[4] Se referă la convorbirile din 12-13 aprilie 1943. Cu acel prilej, Hitler i-a prezentat lui Antonescu violentele sale nemulțumiri în legătură cu atmosfera politică din România, reproșîndu-i acțiunile lui M. Antonescu și Iuliu Maniu, care tatonau spre tratative cu Aliații. Hitler a cerut lui Antonescu să-l îndepărteze pe M. Antonescu și să ia severe măsuri împotriva lui Maniu. Dictatorul român a refuzat să-l îndepărteze pe Ică, dar a sugerat soluția unui „concediu" prelungit al acestuia, sub motiv de boală. În cursul convorbirilor a fost discutată și atitudinea regelui Mihai.

[5] Se referă la evenimentele militare desfășurate în Africa de Nord. După debarcarea anglo-americană în Maroc și Algeria — operația „Torța" (8 noiembrie 1942), — se produsese și o debarcare de forțe blindate germano-italiene în Tunisia (12 noiembrie 1942). Ea nu a mai putut stăvili ofensiva Aliaților care, după ce între 16-29 martie 1943 străpung apărarea inamicului la frontiera Tunisiei, silesc armatele germano-italiene din Africa de Nord să capituleze (13 mai 1943). (Amănunte despre desfășurarea debarcării aliate în Africa de Nord în *Magazin istoric*, nr. 1-2/1974).

[6] Cu prilejul convorbirilor din 12-13 aprilie 1943, s-a discutat și problema unui acord româno-german, prin care guvernul român să aprobe înrolarea cetățenilor români de naționalitate germană, ca voluntari, în cadrul armatei germane. Problema era în dispută de mai multă vreme și neexistînd un acord în această privință, grupul etnic german căuta să organizeze recrutarea și trimiterea clandestină de voluntari în Germania. Guvernul român încercase să pună capăt acestor procedee prin legea din 22 decembrie 1942 care pedepsea aspru pe toți cetățenii români care se sustrăgeau de la prestarea serviciului militar în armata română. În urma insistențelor părții germane, în cursul convorbirilor din 12-13 aprilie, Antonescu și-a dat acordul de principiu, eliminînd însă de pe lista celor care puteau fi recrutați, pe bază de voluntariat, pe toți acei germani care erau deja ofițeri sau subofițeri în armata română. Acordul semnat la București în 12 mai, prin numeroase alte categorii de germani exceptați, restringea foarte mult posibilitățile hitleriștilor de a recruta cetățeni români de naționalitate germană în cadrul trupelor Reichului.

Asupra întrevederii ultime a mareşalului cu Hitler spune că a fost mai mult de ordin politic. Nu ni s-a cerut nimic. S-a vorbit de războiul total[1]. Pentru aceasta germanii vor să-şi îndoiască armata; pregătirea va ţine doi ani, iar făptuirea va ţine după aceea încă doi ani.

— Încă patru ani de război!, exclam eu.

— Da, zice Steflea.

Conducătorii saşilor din România s-au obligat faţă de nemţi a le procura voluntari saşi pentru a forma un corp de armată de trei divizii; n-au reuşit. Acum se face o convenţie prin care autorizăm pe saşi a se angaja [în armata germană ca] subofiţeri, instructori, mecanici, şoferi şi meseriaşi...

După informaţiile ce le are prin ataşatul [nostru] militar din Berlin [colonel Ion Gheorghe], foarte bine informat prin legăturile ce a stabilit acolo (nevasta sa e germană), germanii nu sînt demoralizaţi, dar încep a fi obosiţi prin sforţările fizice ale războiului.

Anglo-americanii sînt superiori în aer germanilor în Occident.

Şi el [Steflea] e conştient de prefacerile sociale de după război, cînd va urma o socializare generală peste tot.

Asupra alcătuirii armatei noastre, o vom avea pînă la toamnă reorganizată şi renarmată aşa cum a fost la începutul războiului, dar armarea ei desăvîrşită cu material ultramodern nu ar putea fi terminată decît peste doi ani...

Atitudinea Turciei, întreb eu. Neutralitate absolută, legată de situaţia din Rusia...

5 mai... De la ora 12 la 19.15 stau de vorbă cu I. Antonescu la Preşedinţia Consiliului de Miniştri.

Îi spun, arătînd că probabil este o calomnie de-a opoziţiei, nefiind momentul de aşa ceva acum, că se vorbeşte că vrea să facă o constituţie nouă şi să o supună unui plebiscit. La aceasta răspunde:

— Acum n-avem constituţie şi eu am depline puteri ce mi s-au dat prin plebiscit. Guvernez cu legi ce nu corespund noilor stări. Încet, încet, modific aceste legi şi numai după aceea voi face o lege de natură constituţională. Dar este un alt lucru, eu pot muri — un accident, un gînte — şi nu se poate ca ţara să se găsească deodată fără conducător.

— De ce nu te înţelegi cu regele?, îi spun eu.

— Regele e un copil influenţat de mama sa.

— Nepregătită şi ea şi influenţabilă. adaug eu şi continui: cum vezi, atunci, succesiunea?

Se gîndeşte o clipă şi apoi spune:

— Sîntem în război, dacă ar fi pace, ar fi altceva; un sfat alcătuit din căpeteniile bisericii, universităţii, de la Curtea de casaţie şi şefii armatei l-ar desemna [pe succesor]. (Deduc deci că desemnarea lui Ică de [către] dînsul a căzut baltă). Dar atitudinea lui faţă de Ică reiese şi din următoarele:

a) Spunîndu-i că Brătienii şi liberalii în general spun de cîtva timp, aici şi în provincie, că au fost nedreptăţi faţă de Ică şi că acesta este un adevărat om de stat şi că el a împiedicat pe Antonescu de a face multe greşeli, faţa lui Antonescu ia o înfăţişare dură şi spune:

— Dar de la ce m-a împiedicat?!

b) Vorbind despre conferinţele dinainte de Paşti de la Şcoala [superioară] de război, [despre] care-i spun că e bine că le-a făcut, mă întreabă ce am constatat despre impresia ce a făcut, căci are informaţii de la Serviciul Secret, dar nu poate crede tot. Îi spun. Mă întrerupe zicînd că din cele la care a asistat nu i-a plăcut sfîrşitul conferinţei lui Steflea...

Îi atrag atenţia asupra agitaţiei saşilor din Transilvania pe chestia trimiterii lor [ca] voluntari (!) în armata germană. Spune că ştie, că la început s-a opus cererii ce i s-a făcut, dar pe urmă a primit (în condiţiile ce-mi spusese Steflea); că-i pare bine că a primit, pentru că majoritatea saşilor refuză să meargă... Pe de altă parte, prin aceasta, saşii s-au dezbinat şi sînt contra conducătorilor lor [nazişti] actuali.

Îl întreb dacă a fost mulţumit de întrevederea sa ultimă cu Hitler. Spune nu. Şi la întrebarea mea de ce!, răspunde:

— La a doua şedinţă era de faţă şi Ribbentrop (prima fusese singur cu Hitler) şi acesta, arătîndu-i un dosar de pe masa Führerului, i-a spus:

— Uitaţi-vă, avem aici notele schimbate de Maniu cu englezii.

În sine, Antonescu a clocotit, dar a răspuns:

— Cunoaştem aceste legături şi notele schimbate, dar credeam că numai eu şi serviciul meu secret le cunoaştem... Ribbentrop a spus atunci că dacă Maniu ar fi fost german ar fi fost condamnat la moarte şi executat. A cerut ca Antonescu să ia măsuri contra lui Maniu.

Antonescu a răspuns [că] deoarece Maniu are mult prestigiu în ţară şi orice măsură ar lua s-ar întoarce nu numai contra sa, dar şi contra germanilor, Ribbentrop a vrut să mai insiste dar Hitler i-a făcut semn să înceteze şi a spus:

— Să lăsăm pe mareşal să facă cum crede el că este mai bine.

...Antonescu este revoltat contra lui Maniu şi a celorlalţi politicieni ce duc campanie împreună cu adversarii noştri. Îmi spune că în decembrie alcătuiseră, pe hîrtie, un guvern de tranziţie, crezînd pe Antonescu căzut în urma înfrîngerii de pe Don. De asemenea, îmi mai spune că ei au organizat şi menţin un adevărat boicot, împiedicînd pe mulţi să colaboreze cu guvernul...

[1] Paralel cu încordarea maximă a tuturor energiilor interne şi intensificarea caracterului terorist al regimului hitlerist (mobilizarea totală şi mobilizarea civilă a tuturor femeilor şi bărbaţilor din Germania, decretate la 13 şi 28 ianuarie 1943), prin proclamarea, la 18 februarie acelaşi an, a „războiului total", cercurile hitleriste promovau o politică şi mai făţişă de încălcare a normelor internaţionale privind purtarea războiului.

Ample acţiuni ofensive ale armatei sovietice în cursul iernii şi primăverii anului 1943: secvenţă din timpul luptelor pentru eliberarea Harkovului (martie 1943)

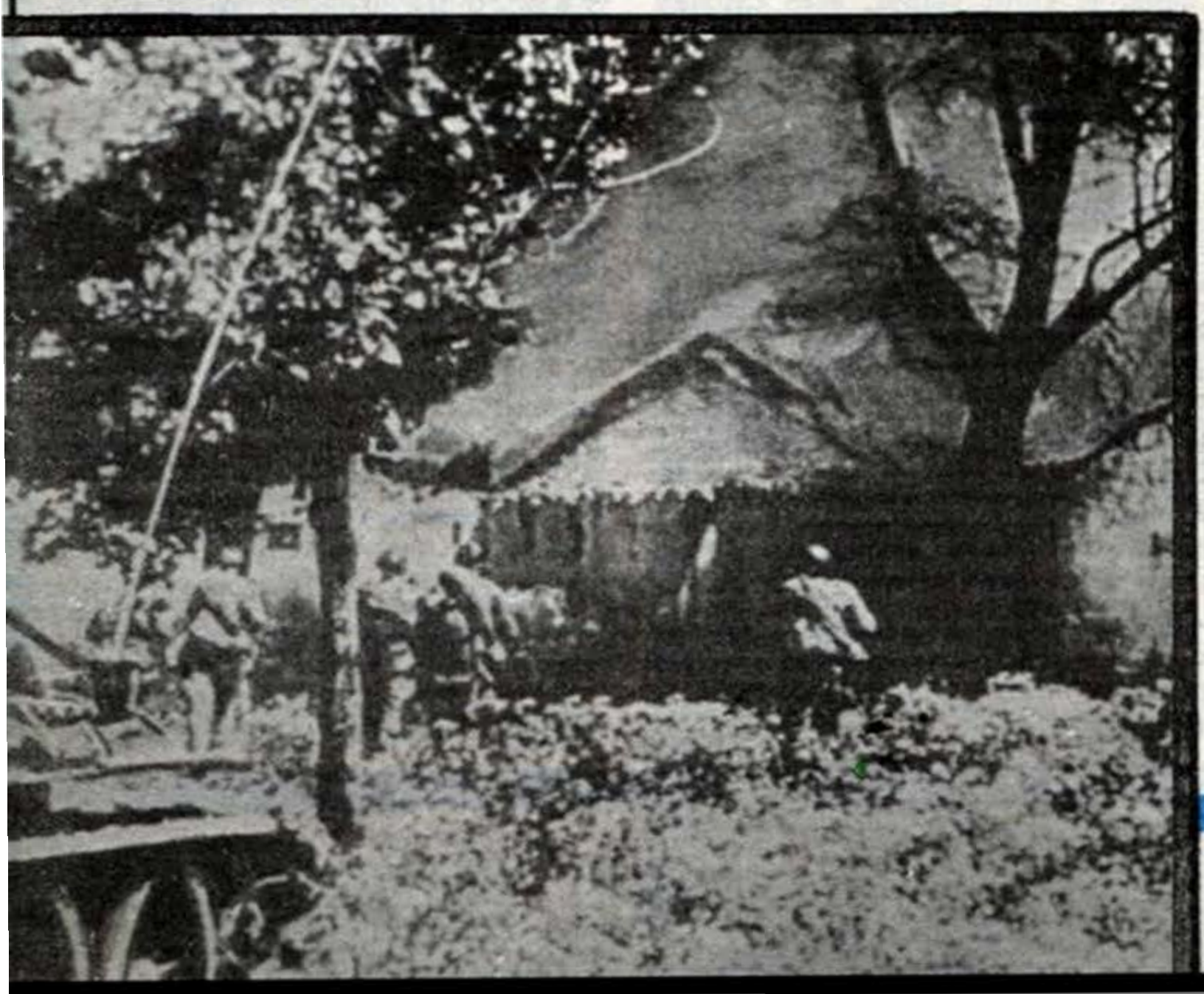

MOLDOVA ÎN VREMEA LUI VASILE LUPU

Dr. ALEXANDRU LIGOR

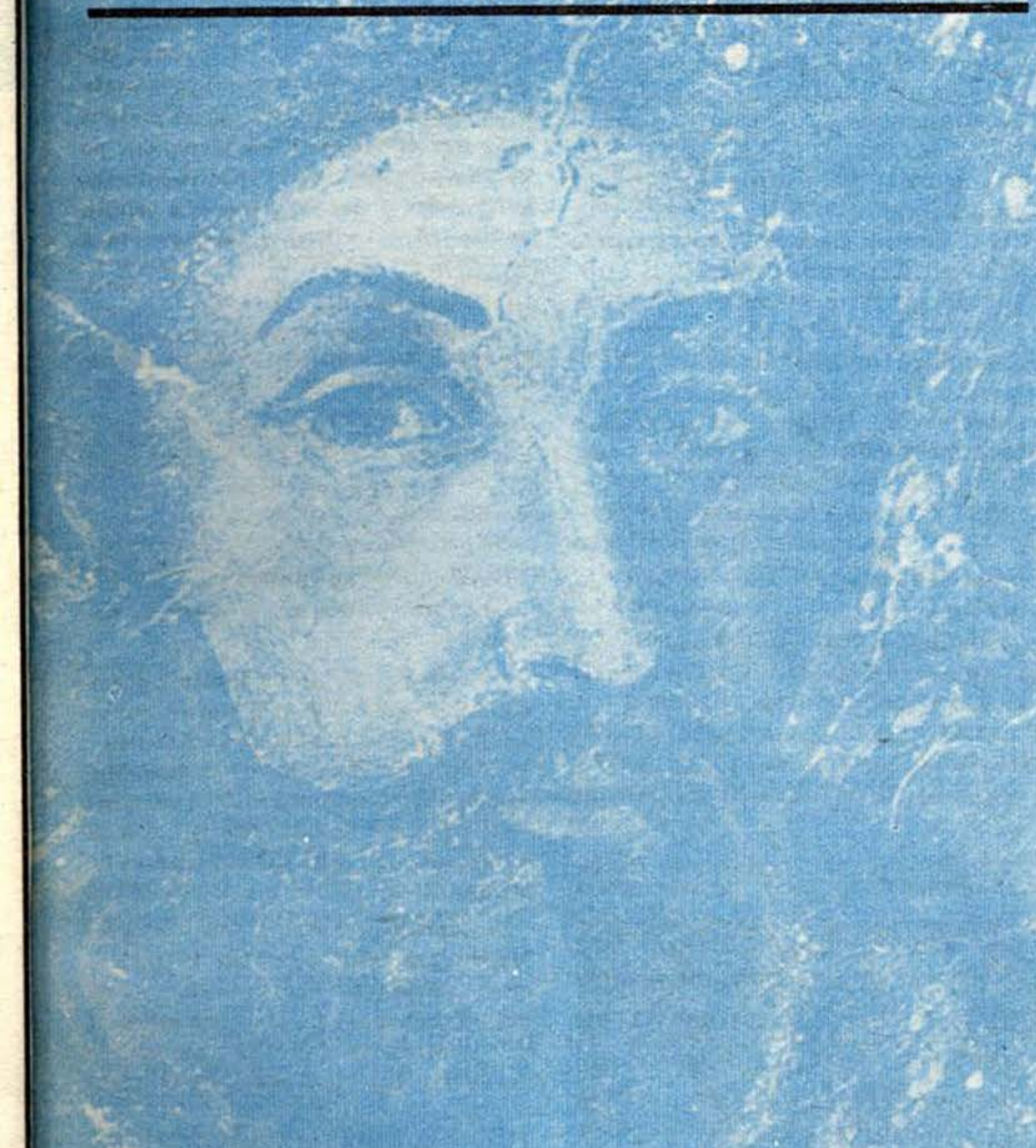

Aprilie 1634-aprilie 1653. Timp de 19 ani, fără cîteva zile — deci aproape două decenii —, ţara românească a Moldovei a fost cirmuită de una din cele mai reprezentative personalităţi ale vieţii politice feudale româneşti: Vasile vodă Lupu. Au fost două decenii de mari şi diverse realizări în cele mai diferite aspecte ale vieţii: economic, cultural, politic. Două decenii în care contactele cu celelalte principate româneşti, îndeosebi cu cel de la miazăzi de Carpaţi au fost deosebit de complexe, contribuind hotărîtor la cristalizarea conştiinţei unităţii de neam, limbă, origine şi interese a românilor de pretutindeni. Prin deosebitele lor realizări, prin luminile pe care le-au aruncat asupra istoriei româneşti, aceşti ani se constituie ca o epocă a cărei înţelegere contribuie la mai buna descifrare a devenirii noastre istorice.

Pentru a înţelege complexa personalitate a voievodului Vasile Lupu, care în urmă cu 350 ani s-a urcat pe tronul Moldovei, trebuie să cunoaştem înainte de toate împrejurările istorice în care a trăit şi a activat, cadrul politic general în care a evoluat.

Care era, aşadar, tabloul politic european, ce configuraţie avea lumea de atunci?

Odată cu încetarea preponderenţei spaniole (decădere manifestată încă din a doua jumătate a secolului XVI), viaţa politică a continentului traversa o perioadă de intense frămîntări, marcate prin repetate încercări ale diverselor puteri de a-şi impune supremaţia. Astfel, în 1618 a izbucnit, sub hegemonie franceză, un îndelungat conflict, rămas în istorie sub numele de Războiul de 30 de ani, îndreptat în principal împotriva Habsburgilor. Numeroasele alianţe făurite, desfăcute şi apoi refăcute în cursul celor trei decenii de necontenite lupte, au făcut practic ca întreaga Europă să participe, într-o formă sau alta, la această conflagraţie. Nu s-au încheiat bine tratativele de pace de la Westfalia[1] şi în răsăritul Europei a izbucnit războiul de eliberare al ucrainenilor conduşi de Bogdan Hmelniţki împotriva Poloniei feudale, încheiat şase ani mai tîrziu, în 1654, prin uniunea ruso-ucraineană de la Pereiaslav. Dar şirul luptelor a continuat. Imperiul otoman împotriva Veneţiei şi, pe de altă parte, acelaşi imperiu împotriva Persiei. În sfîrşit, în a doua jumătate a veacului a izbucnit războiul ruso-turc pentru stăpînirea Azovului. Astfel, întreg veacul XVII, dar mai cu seamă primele şase decenii, au constituit o epocă de războaie neîntrerupte.

Frămîntările erau însă nu numai de natură militaro-politică, ci şi socială. Sub impulsul noilor clase şi categorii sociale în ascensiune, în Ţările de Jos şi Anglia s-au desfăşurat revoluţiile burgheze, marcînd inaugurarea unei noi epoci în istoria universală. Revoluţia socială era, în bună măsură, o consecinţă şi a revoluţiei ştiinţi-

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1976.

fice și culturale. La jumătatea sec. XVII se afirmă valoroși oameni de știință — matematicieni, fizicieni, filozofi — precum Galileo Galilei, Torricelli, Blaise Pascal, Thomas Boyle. Tot în această perioadă creează scriitori ca Lope de Vega, Pierre Corneille, John Milton, Molière și artiști plastici ca Rubens, van Dyck, Velasquez, Rembrandt.

„Cuvîntul său era ascultat"

Acestea erau împrejurările politice, sociale și culturale europene de care Moldova, ca și celelalte principate românești nu puteau face abstracție. Dealtfel, cărturarul Miron Costin — contemporan cu Vasile Lupu — a sesizat pe deplin interdependența între evoluția țării românești de la răsărit de Carpați și celelalte state ale vremii: „Și aceia să se știe, că această țară, fiindu mai mică, nice un lucru singură den sine, fără adunare și amestec cu alte țări s-au făcut" — așadar, judecarea evoluției politice și, în general, a fenomenelor istorice trebuie făcută și prin raportare la ceea ce se petrecea pe continent și în chip deosebit în țările învecinate.

Care era — privită prin această prismă — situația țărilor române? Toate trei — Transilvania într-o măsură mai mică — se găseau sub dominația Imperiului otoman, menținîndu-și însă o largă autonomie, îndeosebi pe plan intern. Firește că raportul de vasalitate existent între țările române și Imperiul otoman trebuie judecat în mod nuanțat, în funcție de condițiile existente la un moment dat. Luptele în care se găsea angrenat pe alte fronturi făceau ca Imperiul otoman să acorde în această perioadă de la jumătatea sec. XVII o atenție mai restrînsă regiunii carpato-dunărene.

În aceste condiții, era firesc ca principatele române să-și afirme tot mai deschis tendințele de autonomie, să încerce chiar să transforme autonomia în independență. Dar, pentru ca această tendință să aibă sorți de izbîndă, trebuia ca țările române să fie puternice în interior. Și, într-adevăr, observăm că, după o perioadă de frămîntări interne manifestate în primele decenii ale sec. XVII, se ajunge la o epocă mai îndelungată de echilibru și liniște internă — premisă importantă a afirmării celor trei țări române pe plan politic european. Astfel, în Transilvania domniile lui Gabriel Bethlen[1] (1613-1629), Gheorghe Rákòczi I (1630-1648) și Gheorghe Rákòczi II (1648-1658) au marcat apogeul principatului, care și-a dobîndit un binemeritat prestigiu european[2]. În Țara Românească, domnia lui Matei Basarab (1632-1653)[3] a inaugurat, de asemenea, o perioadă de stabilitate internă, cu efecte deosebite asupra dezvoltării economice și culturale interne și cu o afirmare puternică pe plan extern. Asemănător au stat lucrurile și pentru Moldova, ceea ce ilustrează, încă o dată, unitatea de evoluție a țărilor române în evul mediu — element care a constituit un important factor în procesul de consolidare a conștiinței unității naționale a românilor.

Urcarea lui Vasile Lupu pe tron — în aprilie 1634 — a fost o consecință firească a necesității de a asigura stabilitatea internă a principatului. Anii dinaintea alegerii sale fuseseră tulburi: mai întîi țara era slăbită de desele conflicte dintre Movilești și Tomșești pe de o parte, și dintre cele două ramuri ale Movileștilor (urmașii lui Simion și ai lui Ieremia) pe de alta. Domniile lui Gaspar Gratiani și Miron Barnovschi[4] schițaseră însă și unele inițiative lăudabile pe planul dobîndirii independenței. Din nefericire, tentativele au eșuat, încheindu-se cu jefuirea țării de către oștile invadatoare. În sfîrșit, domnia lui Alexandru Iliaș, cu numeroșii săi dregători aduși din capitala Imperiului otoman și cu o fiscalitate excesivă, stîrnise nemulțumirea tuturor puterilor sociale.

Noua domnie a schimbat radical această situație. Nu numai pentru că voievodul, pe care călătorul sirian Paul de Alep, secretar al patriarhului Antiohiei, îl descrie ca fiind autoritar („era înalt la stat, avea o înfățișare severă; cuvîntul său era ascultat și vestit pretutindeni din pricina bogățiilor sale"), ci mai cu seamă pentru calitățile de organizator de țară pe care le-a avut.

Într-una din istorisirile cuprinse în *O samă de cuvinte*, Ion Neculce arată că „Vasilie vodă, după ce au luat domnia... s-au rugat vizirului să lase țara de bir trii ani și al triili anu să dea birul țării odată... Și i-au făcut pre voie vizirul. Și după ce au venit el în țară, la scaonul domniii, contoș [mantie lungă și îmblănită] cu soboli [samuri] n-au îmbrăcat trii ani, ci numai cu hulpi. Și pe dzi numai o mierțe [veche măsură de capacitate, aproximativ 150 kg] de pîine să mînca și doi berbeci și o ialoviță [vacă mare și grasă] la curtea domnească. Cheltuială puțină, mai mult de doi galbeni pe dzi nu ieșie".

Un bun gospodar

Chiar dacă lucrurile nu vor fi stat întru totul cum le narează cărturarul, politica economică dusă de voievod în primii ani de domnie (curtea domnească dînd ea în primul rînd exemplu de bună gospodărire) a avut efecte pozitive pe toate planurile: la adăpost de invaziile trupelor străine, populația satelor a sporit producția agricolă și a putut crește un număr mai mare de vite. Negotul a cunoscut o necontenită înflorire, domnia protejînd pe negustori, apărîndu-le interesele chiar și peste hotare, împotriva abuzurilor unor autorități orășenești. Firește, principalul partener comercial rămînea Imperiul otoman, țările române fiind „cămările" care aprovizionau Istanbulul cu grînele și carnea necesare populației din capitala Imperiului otoman. Se desfășura însă și un comerț intens cu celelalte state și îndeosebi

---

1-4 *Magazin istoric*, nr. 12/1979; 5/1974; 11/1976, 9/1982; 5/1976.

cu țările surori Transilvania și Țara Românească. Astfel, spre sfîrșitul domniei lui Vasile Lupu, călătorul otoman Evlia Celebi consemna existența a numeroase prăvălii la Iași (2 060 spunea el, exagerînd). „Ele sînt piețe și bazaruri... în care se găsesc lucruri de valoare din toate țările... Portul acestui oraș [Iași] este Danzigul..., astfel încît orezul de India, piperul, scorțișoarele, cuișoarele, ardeiul negru lung, toate se aduc cu carele din orașul Danzig". Existau, arată același călător, „șase case mari de negoț bine înzestrate și în care se găsesc tot felul de mărfuri scumpe". Situația era asemănătoare și în alte orașe. Astfel, la Suceava, misionarul Niccolo Barsi (care a însoțit o caravană de negustori ce a traversat Moldova din nord, pînă la Cetatea Albă) menționa iarmarocul „foarte bogat, care ține opt zile în șir, și în care vine lume din toată țara".

Prosperitatea economică nu venea însă de la sine. Pentru a o stimula, domnitorul făcea dese călătorii prin țară. Misionarul catolic Marco Bandini, care a locuit vreme îndelungată în Moldova, nota în 1640 că „domnul obișnuiește ca în fiecare an să-și viziteze țara. Cu două-trei săptămîni înainte de a pleca, dă de știre unde va merge ca să fie transportate toate cele necesare... Căci — continuă misionarul — pe oriunde merge, merge fără a păgubi pe locuitori".

Rod al acestei redresări economice și deci al bunei gospodăriri a țării de către Vasile Lupu, Moldova a înregistrat, în vremea sa, un remarcabil efort constructiv. Nu numai la Iași, unde, spune Miron Costin „au făcut ca de isnoavă [din nou] curțile cele domnești", ci și la Suceava, unde, după mărturia altui călător, Pietro Deodato Baksić, domnul a construit „un palat, o biserică și alte lucruri ce-i aparțin și [unde] vine adesea să stea cîtva timp" sau la Cetatea Neamț, pe care a transformat-o în mănăstire fortificată, găsind astfel un mijloc de a eluda o hotărîre a otomanilor care interzicea Moldovei să dispună de fortificații din piatră. Toate aceste construcții se făceau însă cu o remarcabilă grijă pentru istoria țării, pentru trecutul ei de glorie. Astfel, la Suceava, de-asupra porții cetății, refăcută în vremea lui, era sculptat „un cap de bour, care este stema țării, iar dedesubt sînt inscripții slavone ale diferiților principi" — nota Pietro Deodato Baksić. De asemenea la Vaslui, atunci cînd dregătorii însărcinați cu zidirea unor edificii cutezaseră să folosească materiale din fostul palat domnesc, construit de Ștefan cel Mare, domnul i-a mustrat aspru, interzicîndu-le să se atingă de o construcție cu rezonanțe în istoria țării.

Dar Vasile Lupu voia mai mult pentru țară decît o simplă refacere economică. Caracterizîndu-i în cîteva cuvinte domnia, Miron Costin spunea despre el că era „omu cu hire înaltă și împărătească, mai multu decît domnească". Aprecierea se bucura de o largă circulație în epocă, de vreme ce Marco Bandini, vorbind despre palatul voievodal, arăta că acesta „înfățișează o maiestate oarecum regească a acestui principe".

Remarca lui Costin — care aparținea și altor oameni ai timpului — a fost comentată în fel și chip: unii au văzut în ea doar expresia luxului de la curte, alții au considerat-o ca expresie a dorinței domnului de hegemonie peste celelalte țări românești. Puțini au văzut însă că această prestanță „împărătească", ce se manifesta în cele mai mărunte

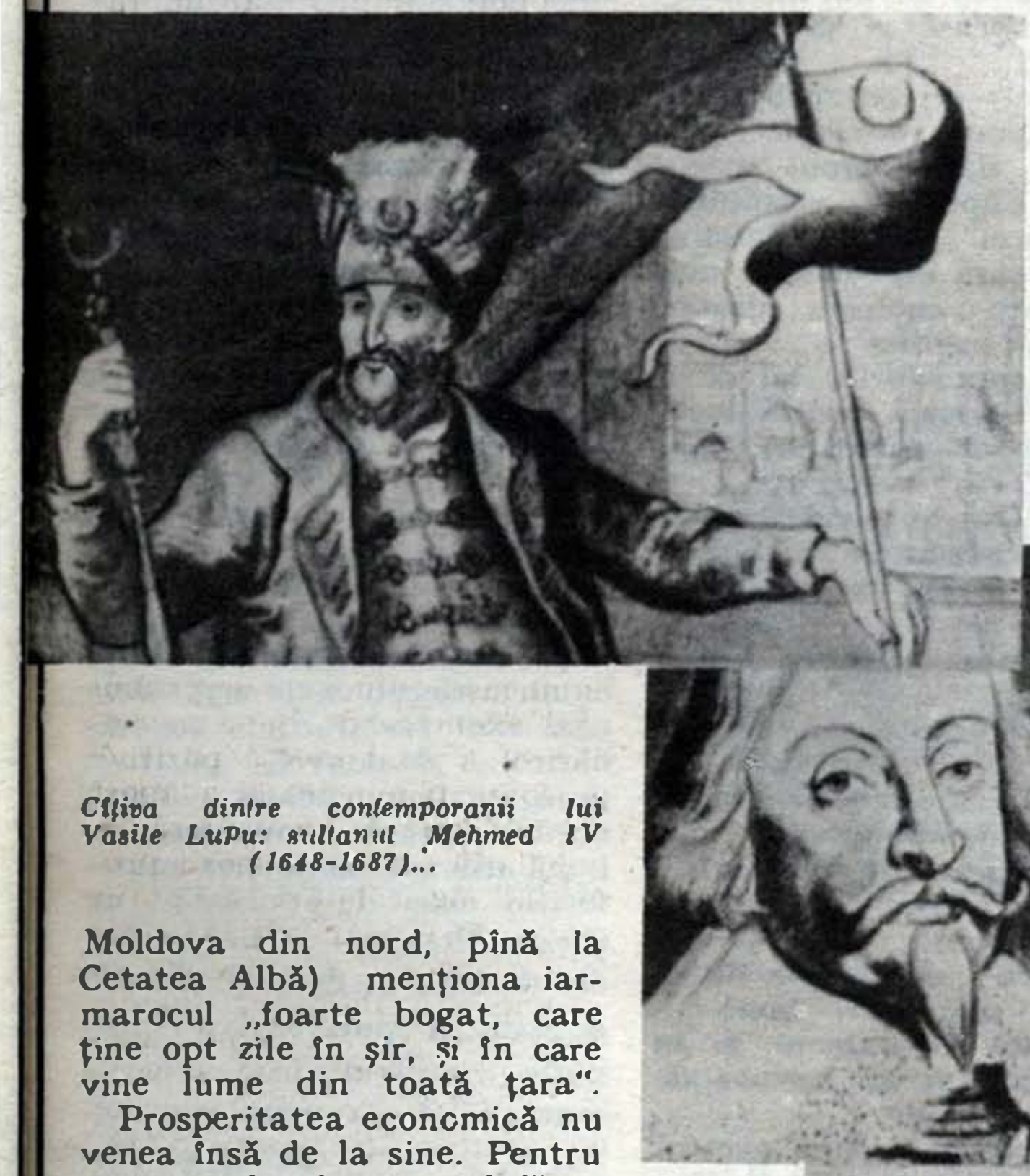

Cîțiva dintre contemporanii lui Vasile Lupu: sultanul Mehmed IV (1648-1687)...

...Vladislav IV, regele Poloniei (1632-1648)...

...Gheorghe Rákóczi I, principele Transilvaniei (1630-1648)...

În p. 15: *Vasile vodă Lupu (1634-1653). Tablou votiv de la ctitoria sa Trei Ierarhi*

împrejurări de la curte, în etichcta rigidă, în modul cum erau primiți solii, în patronarea unor vaste opere culturale și edilitare adăpostea dorința de a ridica prestigiul țării, de a o impune în chip cît mai evident față de celelalte țări. Este semnificativ, dealtfel, că această caracterizare („fire împărătească") a fost aplicată și altor domnitori cu remarcabile realizări pe plan cultural: Radu Mihnea — anterior lui Vasile Lupu și Șerban Cantacuzino (acesta în Țara Românească) — în deceniile următoare.

Nu persoana,
ci dreptatea;
nu lucrul, ci legea

Urmărind realizările pe plan cultural ale lui Vasile Lupu avem însă măsura integrală a importanței acestei domnii în istoria patriei. În același timp nu putem omite că efortul domnului ar fi fost inutil, dacă nivelul cultural al țării înseși nu ar fi fost pe măsura aspirațiilor domniei. Astfel, în domeniul învățămîntului, a fost întemeiată Academia vasiliană, cum a mai fost numită Școala de la Trei Ierarhi, prima instituție de învățămînt superior din istoria Moldovei. Dar funcționarea școlii cu profesori de seamă (în frunte cu Sofronie Poceațki) trimiși de un alt mare cărturar român al timpului, mitropolitul de Kiev, Petru Movilă, ar fi fost imposibilă fără numeroasele școli mărunte (le-am spune azi „de cultură generală") existente în majoritatea orașelor Moldovei. Numai în Iași, Marco Bandini numărase douăzeci de asemenea școli. Iată, așadar, că întemeierea Colegiului vasilian era o consecință în primul rînd a setei de învățătură, resimțită de toate păturile sociale ale țării.

O altă remarcabilă realizare a vremii lui Vasile Lupu a fost introducerea tiparului în Moldova. Dar, iarăși, care ar fi fost folosul tiparnițelor și al meșterilor tipografi, trimiși de același mitropolit-cărturar Petru Movilă, fără talentul literar cu totul deosebit al lui Varlaam — cel ce a transpus în cuvînt românesc *Cazania* (1643), intitulată sugestiv *Carte românească de învățătură*. Ea se adresa, ca și cealaltă *Carte românească de învățătură, de la pravile împărătești și de la alte giudețe* (1646) întregii semințiii românești.

În legătură cu această *Pravilă*, ca și cu cele contemporane ei, dar tipărite în Țara Românească de Matei Basarab, s-a subliniat că ele se numără printre primele legiuiri în limba națională în Europa acelei vremi. S-a insistat însă mai puțin asupra faptului că necesitatea de a reglementa o serie de prevederi juridice izvora din stadiul de evoluție al societății românești de la jumătatea sec. XVII. Dealtfel, preocupările lui Vasile Lupu pentru activitatea juridică reies și dintr-o seamă de relatări. Baksič arăta că domnul ținea divan de judecată în fiecare zi (exceptînd duminica): „La judecăți — spune el — cei ce vorbesc cu domnul stau [de obicei] în genunchi, dar domnul acesta [Vasile Lupu] a desființat acest obicei". Marco Bandini ne furnizează informații mai amănunțite, inclusiv despre concepția juridică a voievodului, despre efortul lui de a impune respectul față de lege, indiferent de persoană. Bandini arată că Vasile Lupu ar fi afirmat: „Eu nu consider persoana, ci dreptatea, nu lucrul, ci legea; dacă voi toți veți săvîrși o faptă vrednică de moarte, desigur că va trebui să muriți... Cu cei buni, voi trăi în siguranță, cu cei răi mă voi afla întotdeauna în primejdie". Se spune că domnitorul l-ar fi admonestat chiar pe fratele său: cînd acesta i s-a plîns că n-ar fi fost suficient respectat; domnul i-a răspuns că e de datoria lui să arate el mai întîi bună-cuviință față de oameni, și în felul acesta se va bucura de respectul cuvenit.

Privită prin prisma acestor exemple, editarea *Pravilei împărătești* ne apare într-o lumină nouă, aceea în care justiția feudală, bazată pe tradiție și bun plac, tindea (cel puțin teoretic) să fie înlocuită prin paragrafe de legi — unele și aceleași pentru toți oamenii. Este deja un principiu care aparține mai mult noii epoci decît orînduirii feudale și apariția lui, concomitent în Moldova și Țara Românească, exprimă o serie de schimbări petrecute simultan în structura societății românești.

Vasile Lupu a fost un voievod cu respect pentru tradițiile și istoria țării. Nu întîmplător, în vremea lui se înregistrează remarcabile realizări în domeniul istoriografic, trecutul țării bucurîndu-se de cea mai adîncă cinstire și prețuire. În acea vreme, Grigore Ureche[1] scrie *Letopisețul Țării Moldovei* — cea dintîi lucrare istoriografică în limba română păstrată pînă în zilele noastre — operă istorică și literară de neprețuită valoare, ce a deschis seria marilor realizări istoriografice, ilustrate apoi de Miron Costin și Ion Neculce.

S-a vorbit mult, în literatura noastră cu caracter istoric și beletristic, de fastul deosebit de la curtea lui Vasile Lupu. Costumele doamnei Ecaterina Cercheza și ale lui vodă însuși au fost descrise cu minuțiozitate și ele corespund întru totul adevărului, căci frescele de la Trei Ierarhi și Golia (ctitorii ce reprezintă ele însele cele mai grandioase realizări arhitectonice din Moldova și poate din întregul ev mediu românesc) le arată pe deplin somptuozitatea. S-a vorbit, de asemenea, de eticheta riguroasă de la curte, de ospețele fastuoase pe care voievodul le oferea. Într-adevăr, descrierile aceluiași Paul de Alep, ca și unele piese de argintărie cum sînt tacîmurile cu emblema Moldovei, păstrate pînă în zilele noastre, atestă această mare strălucire. În bună măsură, asemenea manifestări erau determinate de personalitatea voievodului, de dorința sa de a-și dovedi bogăția și puterea. Nu-i mai puțin adevărat însă că ceremonialul de la curte era, totodată, potrivit concepției vremii, un mijloc de creștere a prestigiului țării. Recepțiile fastuoase aveau loc atunci cînd soseau oaspeți de seamă: patriarhul Antiohiei, Macarie

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1981.

Zaim, reprezentantul principelui Transilvaniei, Ioan Kemeny (viitor principe și el), numeroși soli poloni ș.a.m.d. Erau, de fapt, prilejuri de contacte diplomatice, domeniu în care Vasile Lupu a desfășurat o activitate dosebit de susținută. Chiar și alianțele matrimoniale realizate de familia sa au răspuns, în primul rînd, unor scopuri politice. Căsătoria fiicei sale mai mari, Maria, cu Ianus Radziwill trebuia să ducă la o întărire a legăturilor cu regatul polon, după cum aceea a Ruxandrei, altă fiică, cu Timuș Hmelnițki, era menită să asigure alianța cazacilor. Cele două petreceri de nuntă (mărturia lui Kemeny ne-o confirmă)[1] au fost, în același timp, prilej de contacte diplomatice, domnitorul tratînd, la prima nuntă, condițiile alianței cu Gheorghe II Rákòczi, iar la a doua ale sprijinului cazacilor lui Hmelnițki.

Și în relațiile diplomatice, domnul a ținut ca prestigiul personal și al țării să fie respectate. Numeroase relatări de epocă ne păstrează strălucitele primiri pe care le-a făcut oaspeților de pretutindeni. Atunci însă cînd aceștia nu înțelegeau să acorde respectul cuvenit țării, domnul acționa în consecință: așa a procedat în 1636 față de solul polon Jerzy Krasinski și în 1640 față de un alt demnitar din Polonia feudală, Woiciech Miaskowski, aflat în trecere prin Iași în drum spre reședința sultanului, cărora le-a refuzat darurile, deoarece aceștia se declaraseră nemulțumiți de faptul că fuseseră întîmpinați de fratele domnului și nu de însuși voievodul!

Dimpotrivă, Ioan Kemeny, Stanislaw Oswiecem și numeroși alți soli au numai cuvinte de laudă pentru căldura și ospitalitatea cu care au fost primiți. Și se cuvine remarcat că aceeași caldă ospitalitate o vădeau toți locuitorii. Niccolo Barsi a rămas atît de impresionat de buna găzduire pe care o dovedeau oamenii din Moldova, încît, ajuns la Cetatea Albă (pe atunci sub stăpînirea tătarilor), n-a vrut să tragă în gazdă decît la moldoveni.

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1977.

În măsura în care încercările Porții de imixtiune nu afectau autonomia internă a țării, Vasile Lupu, mai mult decît domnul Țării Românești și principii Transilvaniei, a avut relații pașnice cu Imperiul otoman. În 1640, Baksič remarca deplina libertate a țării de a se administra în interior după voia locuitorilor, „căci așa sînt legile lor din vechime". Aluzia la tratatele dintre Poartă și țările române — cunoscute sub numele de Capitulații — nu este întîmplătoare. Vasile Lupu a reînnoit aceste tratate cu Imperiul otoman, încheind o nouă Capitulație care preciza libertățile de care țara se bucura în raporturile sale cu Sublima Poartă. Ca și ceilalți principi români, Vasile vodă năzuia la independența țării aderînd la coaliția antiotomană din 1646, condusă de Matei Basarab și la care participau principele Transilvaniei și alți suverani din Europa.

...Bogdan Hmelnițki, hatmanul Ucrainei (1648-1657)...

Dar constanta politicii lui Vasile Lupu au constituit-o relațiile cu celelalte principate românești. Mai vechea istoriografie a acordat un larg spațiu conflictelor dintre Vasile Lupu și Matei Basarab, văzînd în ele fie tendințe de cotropire a unei țări de către cealaltă, fie dorința de a da curs unei ambiții personale a domnului Moldovei. Desigur, calea aleasă de voievod pentru a da curs unei aspirații, altminteri legitime, a românilor de pretutindeni, nu era cea mai nimerită. Dar Vasile Lupu nu putea vedea în chip de „cuceritor" Țara Românească — așa cum

... și Ianus Radziwill

s-a afirmat — și pentru că, într-un fel, de aici își trăsese obîrșia. Potrivit surselor, el era albanez (de fapt aromân), iar tatăl său fusese dregător la curtea munteană; Vasile vodă (numit în tinerețe Coci) trecuse în Moldova unde, a ajuns la cele mai înalte titluri. Vasile Lupu avea conștiința unității de neam ceea ce o dovedește, între altele, atenția pe care a acordat-o tipăriturilor ce se adresau „către întreaga seminție românească", ca și faptul că din opera istorică scrisă sub oblăduirea sa reiese limpede că Moldova era una din părțile constitutive ale vechii Dacii. Ideea refacerii unității acesteia rezultă și din sigiliul pe care și l-a făurit în 1639, cînd se ducea să-l înscăuneze pe fiul său Ioan în tronul Țării Românești — sigiliu pe care apar reunite, într-un document simbolurile heraldice ale celor două principate, precum și din intenția de a cuprinde și Transilvania, unde, după propria-i mărturisire dintr-o scrisoare din 1643 majoritatea populației o formau românii.

Desigur nu trebuie să minimalizăm evenimentele din

1637, 1639 și 1653 (respectiv luptele de la Ojogeni, Nănișori și Finta). Dar trebuie să subliniem că în cursul unor domnii de circa două decenii, fiecare dintre aceste evenimente au ocupat un loc secundar, precumpănitoare fiind bunele relații sau, în orice caz, cele pașnice, așa cum au fost stipulate în tratatele încheiate în acest interval între țările române. Notabil este în acest sens că, după prima serie de conflicte din 1637-1639, Vasile Lupu a construit la Tîrgoviște mănăstirea Stelea, iar Matei Basarab a înălțat la Soveja (acolo unde doar cu cîteva decenii mai înainte se stabiliseră locuitori munteni din Rucăr și Dragoslavele) mănăstirea Dobroniira, adică „Bună pace". Dealtfel, similitudinile dintre cele două domnii, realizările culturale aproape identice, grija pentru refacerea economică, liniile generale ale politicii externe ne îndeamnă, mai curînd, la sublinierea elementelor de apropiere între cei doi domni. Din acest punct de vedere, fără a greși, am putea vorbi mai curînd de o epocă a ambilor domni la care, firește, prin politica lor de independență s-au raliat și Rákóczeștii din Transilvania. De fapt, fundamentale rămîn și pentru această epocă legăturile dintre locuitori și acestea au fost legături frățești de într-ajutorare și permanentă colaborare economico-culturală etc.

Pe această linie, a bunelor raporturi, se înscriu și relațiile cu Transilvania: „Că dumnele voastre no veți fi fără țara

MARELE VARLAAM AL MOLDOVEI

Prof. univ. dr. I. C. CHIȚIMIA

Există mulți cărturari cu numele de Varlaam în cultura română veche, dar numai unul a primit atributul de cel Mare. A fost mitropolit al Moldovei și activitatea sa a fost strîns legată și marcată de epoca de înflorire pe plan cultural pe care a cunoscut-o Moldova în timpul strălucitei domnii a lui Vasile Lupu.

S-a născut pe la sfîrșitul sec. XVI dintr-o familie de răzeși din Balotești (Vrancea) și a încetat din viață în 1657. De-a lungul vieții sale, Varlaam s-a rînduit printre personalitățile mari ale culturii și literaturii române din sec. XVII. Cărturar cu o bogată cultură (cunoștea bine limbile slavonă, greacă și, probabil, latină), Varlaam a fost dotat în mod vizibil și cu un deosebit talent literar, în primul rînd cu simțul limbii unitare românești, pe care a cultivat-o în scrierile sale.

A fost, totodată, o prezență cu rol politic marcant în vremea sa, activînd în timpul domniilor lui Miron Barnovschi, Alexandru Iliaș, din nou Barnovschi, Moise Movilă[1] și Vasile Lupu.

În 1629, Varlaam a fost ales arhimandrit al Sucevei, după ce, cu un an mai înainte, îndeplinise, din însărcinarea domnitorului Miron Barnovschi, o misiune diplomatică în Rusia, la curtea țarului Mihail Feodorovici întîlnindu-se, totodată, cu Petru Movilă. În 1632 a fost ales mitropolit al Moldovei, fără a mai trece prin treapta de episcopat. În anul următor, a condus soborul care a oficiat la Lvov instalarea lui Petru Movilă ca mitropolit al Kievului. Dovadă a reputației deosebite de care Varlaam s-a bucurat în epocă este și faptul că, în 1639, a fost desemnat drept unul dintre cei trei candidați la scaunul Patriarhiei din Constantinopol.

A participat, de asemenea, prin 1644-1645 la o misiune diplomatică în Țara Românească, la curtea lui Matei Basarab. Aici l-a cunoscut pe Udriște Năsturel cu care a legat o strînsă prietenie. Prin intermediul acestuia, a aflat despre existența unui catehism de propagandă calvină tipărit, în 1642, în Transilvania în limba română. Varlaam a luat atitudine împotriva propagandei calviniste, convocînd în 1645 un sobor la Iași, la care au participat ierarhi din Moldova și Țara Românească. Cu acest prilej, el a tipărit, la Dealu, în Muntenia, lucrarea *Cartea carea să cheamă Răspunsul împotriva Catehismului calvinesc*. Ultimii ani de viață și i-a petrecut la mănăstirea Secu, unde s-a stins la vîrsta de peste 70 ani.

Varlaam și-a făcut o mare faimă în vremea lui și de-a lungul veacurilor cu lucrarea sa intitulată *Carte românească de învățătură*, apărută sub oblăduirea lui Vasile Lupu, la Iași, în 1643, în tipografia trimisă de Petru Movilă. Este prima carte în limba română tipărită în Moldova. Lucrarea cuprindea învățături și pilde cu subiect religios și, după cum o arată și titlul, era concepută și alcătuită în ideea unității românilor, ea fiind scrisă „pentru toată seminția românească pretutindere ce se află", adresîndu-se tuturor locuitorilor din Muntenia, Moldova și Transilvania. Aceeași idee a comunității românilor apare în titlul unei alte *Cărți românești de învățătură*, tipărită tot din îngrijirea lui Vasile Lupu, în 1645, și care era o *Pravilă* (culegere de legi), scoasă de logofătul Eustratie.

Carte românească de învățătură (1643) sau, cum este larg cunoscută, *Cazania lui Varlaam*, a fost scrierea cea mai căutată și cea mai răspîndită în cultura română veche (mai cu seamă în Transilvania). Ea a cunoscut o deosebită circulație în spațiul românesc,

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1973.

noastră şi noi fără a dumnele voastre", scria în acea vreme, vornicul de Cîmpulung (Moldovenesc) birăului Bistriţei, sintetizînd astfel ideea necesităţii istorice a unităţii teritoriilor româneşti. Vasile Lupu se împăca însă mai puţin cu tendinţele de hegemonie manifestate de Gheorghe Rákóczi II, ca şi cu intenţia acestuia de a implica ţara (şi odată cu ea celelalte principate carpatice) în confruntările europene ale vremii. Cunoscător ale celor ce se petreceau în diferite ţări europene, Vasile Lupu îşi îndrepta atenţia cu precădere spre teritoriile româneşti.

Sintetizînd, cei 19 ani de domnie ai lui Vasile Lupu (care se sfîrşeşte în împrejurări dramatice în aprilie 1653, domnul revenind pentru scurt timp, în mai-iunie acelaşi an) ne apar ca o epocă de importante realizări economice, culturale, politice şi diplomatice în viaţa principatelor române de la jumătatea sec. XVII. Şi dacă încercăm o raportare a realizărilor epocii sale la ceea ce se săvîrşea în acea vreme în întreaga Europă, constatăm că monumentele sale arhitectonice (Trei Ierarhi şi Golia), literare (tipăriturile lui Varlaam), istoriografice (*Letopiseţul* lui Grigore Ureche) şi de cultură (Academia vasiliană) sînt pe măsura celor din restul continentului. Sub acest aspect, domnia lui Vasile Lupu ne dezvăluie un element încă puţin relevat — dimensiunile sale europene!

deoarece răspundea năzuinţelor şi sentimentelor româneşti, de păstrare a tradiţiilor şi spiritului naţional, fiind totodată scrisă în „mierea" limbii române vii, vorbită de toţi românii, cum nu reuşise nici un alt scriitor de pînă la Varlaam. *Cazania* a intrat în mîini umile şi a fost citită în rîndul maselor populare, dar şi de mari cărturari. Astfel, unul dintre exemplarele descoperite poartă însemnări datorate lui Mihai Eminescu.

Revelatoare pentru audienţa de care s-a bucurat scrierea lui Varlaam în rîndurile maselor româneşti este circulaţia ei în Transilvania. Aici au fost depistate 354 exemplare tipărite şi 42 copii manuscrise din sec. XVII-XVIII. *Cazania* este semnalată în Transilvania chiar în 1643, anul apariţiei cărţii. Astfel, un exemplar de la Cusuiuş, jud. Bihor, a fost cumpărat de logofătul Mihalcea Durac, la 14 martie 1643, direct de la Varlaam şi dăruit în părţile Bistriţei, la Orhei. Semnificativ pentru interesul de care se bucura lucrarea este şi faptul că pentru cumpărarea ei obştile sătesti plăteau preţuri destul de ridicate. Astfel, în 1736 „abrudanii dintre Muntele Someşului [Someşu Cald, jud. Cluj]... o au cumpărat... şi au dat 10 oi cu 8 miei".

Scrierea lui Varlaam are o deosebită valoare literară. În exprimare frumoasă şi limpede, Varlaam este creator de structuri narative pe baza limbii vii a poporului. Numeroase sînt pasajele — mai ales în proloagele sale la explicarea unor texte biblice — în care limba scriitorului îşi dezvăluie toate virtuţile stilistice, ca în aceste inspirate comparaţii: „Cumu-s iarna viscole, şi vînturi reci, şi vremi geroase, de carile se îngreuează oamenii şi sînt supăraţi în vremea iernei, iară dacă vine primăvara ei să uşurează de aceiea de toate şi să veselesc, că au trecut iarna cu gerul şi s-au ivit primăvara cu caldul şi cu seninul — aşea şi în vremea de demult au fost viscole şi vînturi de scîrbe şi de dosăzi [mîhniri] pre oameni ca şi într-o vreme de iarnă..."

Este prezentă în scrierea sa încrederea în om, în raţiune, Varlaam considerînd fiinţa umană „domn şi biruitor al pămîntului şi mării, păserilor şi dobitoacelor, peştilor şi tuturor fiarelor". *Cazania lui Varlaam* este înţesată de legende, parabole şi poveşti cu structură de basm fantastic popular. El introduce totodată în cartea sa o serie de legende hagiografice, între care două legate direct de istoria şi cultura veche a poporului român (*Viaţa Sfîntului Ioan cel Nou*, ale cărui moaşte fuseseră aduse de la Cetatea Albă la Suceava de Alexandru cel Bun[1] şi *Legenda Sfintei Paraschiva*, cu moaştele aduse de la Constantinopol la Iaşi de domnitorul Vasile Lupu).

Cazunia lui Varlaam a constituit o podoabă a literaturii române vechi şi Vasile Lupu era îndreptăţit să afirme în *Cuvînt către toată seminţia românească* despre scrierea învăţatului mitropolit că era „un dar limbii româneşti, de învăţătură şi de folos".

Şi poate că nici un elogiu adus lui Varlaam şi scrierii sale nu este mai elocvent decît cele notate de Nicolae Iorga, în 1906, cînd i-a văzut pe sătenii din com. Voila, jud. Braşov, cum ascultau „cu toată răbdarea şi luarea-aminte" lectura unor pagini din *Cartea românească de învăţătură*. Şi nota cu emoţie marele istoric: „E înduioşător gîndul că după aproape trei sute de ani, scrisul unui mitropolit din depărtata mea Moldovă, scrisul unui fiu de ţăran din părţile Putnei mai poate mişca aşa de adînc ţărănimea românească de pe acest picior de plai stăpînit de străini"

Varlaam, cărturar şi mitropolit

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1982.

Tradiții istorice româno-iugoslave

SPRIJINITOR AL POPOARELOR SUD-DUNĂRENE

Dr. SILVIU ANUICHI

Ctitor de cultură românească, Vasile vodă Lupu a fost, în același timp, un protegnitor al civilizației sud-dunărene. Adoptînd această politică de ajutorare materială și culturală a popoarelor din această zonă — care, cum se știe, se aflau sub stăpînirea otomană, fiind deci lipsite astfel de un cadru statal propriu de dezvoltare — domnul Moldovei continua o politică tradițională a țărilor române (evidentă mai cu seamă după căderea Constantinopolului, în 1453), de continuatoare ale Bizanțului, politică în care se afirma cu deosebită strălucire și marele său contemporan, domnul Țării Românești, Matei Basarab.

Încă în 1642, numele lui Vasile Lupu a devenit cunoscut în lumea medievală sud-est europeană și orientală prin organizarea, sub patronajul său, la Iași, a celui mai mare conciliu panortodox al evului mediu, la care au luat parte cei mai de seamă prelați și oameni de cultură ai vremii din sud-estul continentului și Orientul Apropiat. După acest conciliu, timp de peste un deceniu, Moldova a înregistrat prezența a numeroși oameni de cultură sud-dunăreni, veniți să solicite ajutoare pentru așezămintele lor; Academia vasiliană și tiparnița de la Iași și-au deschis porțile și pentru tineri din țările de aici dornici de studii sau meșteri în tipărirea slovelor. Cărțile slavone ieșite de sub teascurile tipografiei ieșene erau destinate în mare măsură confraților de altă limbă, dar de aceeași credință, din Peninsula Balcanică, lipsiți, prin vitregia împrejurărilor istorice, de vechile lor ateliere tipografice. Trebuie subliniat că, în condițiile stăpînirii otomane, lăcașurile religioase — în special cele ce se afirmaseră ca vechi focare de cultură, centre de creație literară și artistică — erau principalul mijloc de cultivare și perpetuare a idealurilor de libertate, în mijlocul unor popoare ce-și vedeau amenințate profilul spiritual și identitatea națională proprie. Dealtfel, acest ajutor îmbrăca și o haină politică. Prin intermediul reprezentanților cleriului, sîrbii și bulgarii au aderat la Liga antiotomană din 1650, condusă de Matei Basarab și la care au participat, alături de Țara Românească, Moldova, Transilvania și Ucraina. La primul semn venit din țările române, popoarele balcanice urmau să se răscoale. Din păcate, desfășurarea evenimentelor a luat o altă turnură, care nu a mai îngăduit punerea în aplicare a acestui plan.

Documentele pe care le-am descoperit recent în colecții iugoslave stau mărturie despre prestigiul de care s-a bucurat Vasile Lupu în lumea sud-dunăreană. Este vorba de trei hrisoave de danie, păstrate în original (unul dintre ele și într-o copie de epocă) la Belgrad și Sremski Karlovici și de pomelnicul mănăstirii Hilandar, de la Muntele Athos, în care se află înscrise numele voievodului și al soției sale, Ecaterina Doamna. Prezența lor în pomelnicul menționat atestă că domnul acordase așezămîntului de la Hilandar subsidii anuale, așa cum făcuse și predecesorul său Petru Șchiopul, care în 1584 donase acelaași ctitorii un ajutor anual de 3 000 aspri. Deși pergamentul nu se mai păstrează, este foarte probabil că, prin dania făcută, Vasile Lupu l-a suprailcitat pe Matei Vodă, majorînd subsidiul acordat acestei vechi și prestigioase mănăstiri.

În ordine cronologică, Vasile Vodă a acordat subsidii anuale la cerere, mănăstirilor Kruședol din Srem, 10 000 aspri — în 1642; Mileșeva din Slavonia, 13 000 aspri — în 1643 și Lepavina din Croația, 5 000 aspri — în 1650. Arhiva din Sremski Karlovici a Academiei sîrbe de știință și artă din Belgrad păstrează o copie din sec. XVIII a hrisovului acordat mănăstirii Kruședol, copie executată la cererea înaltelor foruri ecleziastice locale, pentru a demonstra autorității habsburgice ale vremii vechimea, prestigiul mănăstirii și continuitatea patronală exercitată asupra ei de către despoții sîrbi și voievozii români. Era o recunoaștere suplimentară, la numai un veac de la moartea lui Vasile Lupu, a rolului său prestigios în conservarea așezămîntului, confruntat pe atunci cu serioase greutăți materiale.

Cele trei pergamente prezintă din capul locului izbitoare asemănări componistice și stilistice. Scrise în limba slavonă de pisarul Grigore Șaidir (primele două) și de Dumitrașcu (cel de-al treilea), documentele au semnătura autografă a voievodului, în galben aurit. Sînt amintiți cei patru înalți prelați pe care îi avea țara în acea perioadă — cunoscutul mitropolit Varlaam și episcopii Romanului, Rădăuților și Hușilor — acordarea daniei fiind justificată prin presupusul exemplu al împăraților bizantini și al predecesorilor săi români: „Și am rîvnit domnia mea [să fiu] ca alți stăpînitori adormiți întru pomenire de mai înainte de noi care au miluit și întărit...". După stabilirea subsidiului, fiecare hrisov menționează dorința voievodului de a se numi „ctitor nou", precum și obligațiile ce revin mănăstirii. În partea finală sînt menționați martorii „lăsămîntului" domnesc și recomandarea făcută urmașilor de a reînnoi acest subsidiu.

Dintre cele trei acte, ne-am oprit — și nu întîmplător — la hrisovul acordat mănăstirii Mileșeva care prezintă cîteva particularități demne de reținut. Mai întîi, Mileșeva — ridicată în sec. XIII de primul arhiepiscop sîrb Sava Nemanja (înmormîntat aici) — primise în veacurile XVI și XVII un substanțial ajutor din partea voievozilor munteni, care îi stabiliseră un subsidiu anual de 10 000 aspri. Deoarece Matei Basarab reînnoise dania în 1633, Vasile Vodă a acordat așezămîntului o sumă și mai mare pentru a se impune în șirul ctitorilor acestui prestigios așezămînt de spiritualitate balcanică. Textul este redactat în trei culori — negru, galben aurit și roșu —, iar sigiliul cu stema Moldovei, lucrat în bronz aurit, este atîrnat de document.

Cuprinsul documentului face referire specială la regretata doamnă Teodosca (Todosca) — prima soție a lui Vasile Lupu — și sugerează ideea că Vasile Vodă ar fi avut mai mulți copii decedați, în timp ce numele doamnei Ecaterina este eludat din text. Mai departe, printre martorii amintiți figurează în mod cu totul surprinzător ambii fii ai voievodului, Ștefan și Ioan, deși cel de-al doilea decedase în 1639. Este o menționare inexplicabilă, cu atît mai mult cu cît „Ioan Voievod" nu figurase nici în pergamentul anterior, emis în 1642. În suita marilor demnitari apare, în chip de martor, Grigore Ureche cronicarul, pe atunci mare vornic al Țării de Jos. În sfîrșit, pergamentul este contrasemnat și de „Io Ștefan Voievod", în cerneală neagră, dar nu și de „Ioan Voievod", al cărui nume, cum am văzut, apare și el. O enigmă și o contradicție ce invită la meditație și cercetare istorică.

FILE DE EPOPEE

Iată-ne în fața unui nou concurs *Magazin istoric*. El este dedicat epocalei victorii de la 23 August 1944, rememorării unor momente din lupta antihitleristă a poporului român, înfăptuirii Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, precum și strălucitelor victorii obținute de cetățenii României contemporane în opera de edificare socialistă, în anii de aur ai istoriei românești.

Concursul este alcătuit din *patru serii de întrebări care vor fi publicate în numerele 5, 6, 7 și 8/1984 ale revistei*. Fiecare serie cuprinde cîte 10 întrebări deci în total, 40 întrebări. Acestea sînt alcătuite pe baza articolelor publicate de *Magazin istoric* în anii 1974-1984. În paranteze, la fiecare întrebare, am menționat anul de apariție al numărului de revistă ce trebuie consultat pentru întocmirea răspunsului. Fiecare serie de întrebări

(Continuare în p. 58)

PRIMA SERIE DE ÎNTREBĂRI

1. Un rol remarcabil în pregătirea și desfășurarea acțiunilor antifasciste care au culminat cu marea demonstra ie antifascistă și antirăzboinică, organizată de Partidul Comunist Român, la 1 Mai 1939, la București, în stabilirea orientării generale a luptei antifasciste a maselor populare l-a avut militantul comunist și înflăcăratul patriot și revoluționar Nicolae Ceaușescu. În viltoarea aprigelor bătălii antifasciste din acea perioadă, alături de tovarășul Nicolae Ceaușescu, de alți militanți ai partidului, tovarășa Elena Petrescu-Ceaușescu s-a remarcat prin atitudinea fermă revoluționară, prin bogata activitate politico-organizatorică desfășurată în rîndul muncitorimii din Capitală.

La 12-14 mai 1939, Conferința internațională pentru democrație și pace de la Paris aprecia că manifestațiile de la 1 Mai 1939 din România sînt expresia voinței poporului român „de a lupta în mod real împotriva agresorului și fascismului"

Cum se intitula documentul Conferinței din care am citat? (1974)

2. În ce oraș se află ridicat acest Monument al victoriei? (1983)

3. În aprilie 1944, între P.C.R. și P.S.D. s-a realizat Frontul Unic Muncitoresc, factor esențial care a contribuit la consolidarea unității de acțiune a clasei muncitoare, la întărirea capacității sale de luptă în acțiunea de conducere a întregului popor în lupta pentru eliberarea patriei.

Indicați data la care a fost difuzat manifestul programatic al F.U.M. (1974)

4. Care a fost suprafața de teritoriu (în kilometri pătrați) degajată în urma luptelor insurecționale purtate de forțele armate române în zilele de 24-31 august 1944? (1981)

5. În perioada septembrie 1941-august 1944, ca expresie a împotrivirii maselor populare față de regimul antonescian și războiul hitlerist, au avut loc aproape 1 100 conflicte colective de muncă la care au participat...

Cîți muncitori? (1981)

6. În urma marilor acțiuni desfășurate de masele populare sub conducerea partidului comunist, în luna noiembrie 1944 forțele democratice au cucerit pozițiile principale în admi-

nistrația unui mare număr de județe, pas important în înfăptuirea procesului revoluționar din țară.

Știți în cîte? (1975)

7. Relevînd rezistența îndîrjită a unităților din componența Armatei 4 române, care au barat ofensiva inamică în Podișul Transilvaniei, o lucrare sovietică sublinia: „Trupele române au menținut în stăpînirea lor trecătorile, ceea ce a avut o importanță esențială pentru deznodămîntul bătăliei".

Titlul lucrării. (1975)

8. În toate marile bătălii revoluționare din anii 1944-1947, P.C.R. a acționat și s-a afirmat ca principala forță politică a României. Un cunoscut om politic al vremii releva că partidul comunist „prin linia lui politică, p in ideologia lui, prin concepția lui asupra lucrurilor, el se află într-adevăr pe linia procesului de dezvoltare a societății, de la care nu s-a abătut nici o clipă".

Cine era acel om politic? (1976)

9. Într-un **Apel** al organizației MADOSZ-ului, dintr-un mare oraș românesc, în august 1944, se arăta: „Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari este de mai mult de zece ani aliatul credincios al forțelor democratice române... MADOSZ-ul susține cu toate forțele sale eliberarea poporului din nordul Transilvaniei, deci a poporului român și a fraților noștri maghiari de sub dominația bandiților horthyiști și a magnaților reacționari maghiari".

În care oraș a fost lansat Apelul? (1974).

10. În anii 1942-1943, cînd războiul, declanșat de Hitler, incendiase întreaga Europă, în turneul de conferințe efectuat în cîteva țări, un mare scriitor român afirma cu demnitate caracterul pașnic al poporului român, autohtonia și continuitatea sa pe pămîntu ile străbune. Românii, se arăta în această conferință, sînt crescuți și rămași pe pămînturile Daciei, „de pe timpul dacilor și romanilor... Ce argument de continuitate poate fi mai plauzibil decît existența aceluiași popor, pe aceleași locuri, după două mii de ani?"

Numele scriitorului. (1983)

SCHLIEMANN, un impostor?

O somitate în istoriografie este, fără doar și poate, celebrul descoperitor al cetăților Troia și Mycene, Heinrich Schliemann (1822-1890)[1]. Dar, renumele acestui arheolog german nu l-a impresionat cîtuși de puțin pe cercetătorul scoțian David A. Traill, profesor la Universitatea din California. Într-un articol publicat de revista britanică Antiquity, David Traill „îl trăște pe Schliemann în fața tribunalului istoriei, acuzîndu-l că descoperirea la Troia, în 1873, a faimoasei comori aparținînd lui Priam, pare să fie o înșelătorie". Aprecierea aparține revistei franceze L'Histoire, care, în nr. 64, din februarie 1984, comentează, în continuare, argumentele profesorului Traill:

„Schliemann a pretins că, spre sfîrșitul lunii mai 1873, oflndu-se în prezența soției sale, și numai a ei, a descoperit în ruinele cetății Troia o fabuloasă comoară compusă din arme, vase și bijuterii confecționate din bronz, argint și aur, comoară pe care el a considerat-o ca aparținînd legendarului Priam, ultimul rege al Troiei.

Coroborînd primele relatări publicate de Schliemonn între mai 1873 și februarie 1874, cu informații din scrisorile trimise de arheolog editorilor și fiului său și cu mărturiile unor contemporani, Traill a descoperit o serie de inadvertențe și de afirmații contradictorii. De exemplu, în timp ce Schliemann insistă asupra contribuției soției sale Sofia la descoperirea comorii, aflăm că, în perioada respectivă, ea se afla, de fapt, la Atena. În schimb, o mărturie păstrată din 1878, dovedește că atunci cînd Schliemann a găsit tezaurul, alături de el se afla un meșteșugar grec, care își aminteo perfect... numai de cîteva obiecte din bronz și nicidecum de vase sou bijuterii din aur și argint. Continuîndu-și analiza, D.A. Traill demonstrează că Schliemann se contrazice în același mod, atît în ceea ce privește data și locul descoperirii, cît și a conținutului comorii.

Cum opinia unanim acceptată de oamenii de știință este că toate piesele ce compuneau așa-zisa comoară a lui Priam sînt obiecte autentice datînd din epoca bronzului, profesorul David Traill îl suspectează pe Schliemann de a le fi descoperit în diferite puncte ale regiunii și la intervale de timp mergînd de la cîteva luni pînă la cîțiva ani. După o vreme, el le-a adunat laolaltă și a anunțat că a descoperit comoara lui Priam pentru a da mai multă strălucire rezultatului cercetărilor sale.

Studiul profesorului David Traill — conchide revista L'Histoire — confirmă, la peste un secol distanță, jalnica părere pe care o aveau despre Schliemann proprii lui confrați, care îl calificau drept «șarlatan», «mincinos» și «impostor». Dar, un fapt mai grav decît noua pată pe o reputație nu tocmai imaculată, este acela că, necinstea lui Schliemonn, repune în discuție cronologia Troiei, stabilită, în principal, tocmai pe baza obiectelor din «comoara lui Priam»".

A. M. Ș.

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1967.

CONTINUITATE NEÎNTRERUPTĂ ÎN VATRA STRĂBUNĂ

Prof. univ. CAMIL MUREȘANU

În gîndirea secretarului general al partidului, firul interpretativ director al istoriei noastre, reprezentat de concepția tratării unitare a acesteia, a putut fi sesizat în permanență. El străbate, de pildă, ampla parte întîi a Programului Partidului Comunist Român. Un relief deosebit a primit această idee în expunerea rostită de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Plenara lărgită a C.C. al P.C.R., din 1-2 iunie 1982.

Moment de o deosebită semnificație politico-educativă, plenara a subliniat convingător, înscrîindu-se pe coordonatele riguroase ale adevărului istoric, că tot ceea ce poporul nostru, sub conducerea partidului, înfăptuiește astăzi pentru progresul său material și spiritual nu este numai rezultatul eforturilor generației actuale, ci și urmarea tuturor luptelor purtate de întregul nostru popor, de-a lungul mileniilor, pentru a-și apăra libertatea și independența, pentru a-și făuri o viață mai bună.

Așezată la baza activității educative a istoricilor, această concepție se relevă a fi una dintre contribuțiile cele mai valoroase la făurirea omului nou, constructor al societății socialiste multilateral dezvoltate și deschizător al drumului spre comunism, om pătruns de un profund patriotism, cu trăsăturile corespunzătoare exigențelor deosebite ale epocii pe care o trăim, în funcție de care a fost definit acest sentiment complex în expunerea prezentată de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul educației politice și al culturii socialiste, din 2 iunie 1976.

Faptul însă că documentele partidului nostru, expunerile secretarului său general au subliniat în atîtea rînduri necesitatea tratării istoriei României în mod unitar este departe de a avea un caracter conjunctural. De asemenea, el nu are nimic comun cu vreo tendință de „prezenteism" istoric, nu vrea să proiecteze interpretarea trecutului nostru pe coordonatele istorico-politice de astăzi ale României, deși este evident că istoricul nu poate face abstracție, în cercetările și concluziile sale, de realitățile epocii în care trăiește.

Tratarea unitară a istoriei noastre este înainte de toate o cerință de ordin științific. Realizarea ei constituie o reflectare și o reprezentare corectă, în plan teoretic, a caracterului real, obiectiv-unitar, al istoriei patriei noastre și a poporului român.

Pînă în pragul epocii moderne, acest caracter obiectiv-unitar se dezvăluie cercetării istorice sub trei aspecte esențiale: o unitate în timp, care înseamnă continuitatea dezvoltării poporului român și a strămoșilor săi, pe același pămînt, de la cele mai vechi vestigii semnificative de civilizație și pînă în zilele noastre; o unitate în spațiul etno-geografic de locuire a poporului român, în care el s-a organizat politic, pînă la forma cea mai înaltă, aceea a statului național unitar; în fine, o unitate a condițiilor și a proceselor de dezvoltare, specifice istoriei poporului român și care se evidențiază cu deosebire pe planul unor fenomene politice și social-economice.

CARACTERUL UNITAR ÎN TIMP AL ISTORIEI ROMÂNIEI. Premisa de la care este obligată să pornească știința istorică în cercetarea procesului dezvoltării în timp este însăși legea generală a societății omenești, conform căreia mișcarea, dezvoltarea de tip dialectic îi sînt imanente acesteia. Faptul implică în chip necesar admiterea ideii de continuitate a devenirii istorice. În această perspectivă largă, saltul calitativ însuși nu constituie o cezură, ci o modalitate inerentă desfășurării istoriei. Dealtfel, nici privite de pe un plan mai apropiat, momentele de salt nu marchează rupturi complete; devenirea istorică nu se desfășoară în pantă, ci în trepte, fie-

care din acestea, cu toată aparent bruscă lor detaşare pe verticală, avîndu-şi suporturile în treptele precedente.

Existenţa unei legi generale a dezvoltării, a factorilor fundamentali care, în ultimă instanţă, determină înaintarea societăţii în toate etapele sale, a fost sintetizată şi aplicată istoriei poporului român de către tovarăşul Nicolae Ceauşescu, printre altele şi în următoarea formulare, prezentă în expunerea la Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. din 1-2 iunie 1982: „Istoria milenară a poporului român, ca dealtfel a tuturor popoarelor, este istoria dezvoltării forţelor de producţie, a producerii şi perfecţionării uneltelor de muncă, ce au determinat unirea şi organizarea oamenilor în grupe şi formaţiuni statale, pînă la statul centralizat al dacilor, sub Burebista, şi apoi, corespunzător diferitelor epoci, pînă la orînduirea capitalistă şi trecerea la făurirea societăţii socialiste".

În lumina premiselor teoretice generale enunţate mai sus, primul fapt care se impune atenţiei în studierea istoriei poporului român este străvechea şi neîntrerupta dezvoltare a vieţii şi a societăţii omeneşti pe teritoriul de odinioară al Daciei. Dacă o descoperire arheologică cum este aceea de la Valea lui Grăuceanu (jud. Vîlcea) se va putea confirma pe deplin, în sensul că urmele aflate acolo ar indica, indirect, prezenţa omului, înseamnă că teritoriul patriei noastre ar cuprinde unul dintre punctele procesului antropogenezei, datat cu vreo două milioane de ani în urmă. În orice caz, în perioade mai clar identificabile arheologic, se constată o succesiune de culturi remarcabile, de tip paleo- şi mai ales neolitic, precedînd cu mii de ani ceea ce multă vreme s-a considerat a fi începutul istoriei României — epoca traco-dacică.

Deşi este dificilă corelarea tipurilor succesive de civilizaţie materială cu anumite etnii, se consideră, cu întemeiere ştiinţifică suficientă, că, de prin mileniul III î.e.n., în spaţiul carpato-danubian şi balcano-pontic se aşezase marea etnie pe care izvoarele de mai tîrziu o vor numi a tracilor şi din care au făcut parte daco-geţii. Chiar dacă în aceste epoci îndepărtate situaţiile de confruntare erau frecvente, tracii şi, respectiv, daco-geţii au stat, foarte probabil, într-o anume relaţie cu culturile neolitice, anterioare lor, atestate pe teritoriul vechii Dacii, unele din acestea fiind printre cele mai reprezentative pe plan european. Terenul acestei problematici rămîne încă deschis cercetărilor arheologice. La o stăruinţă asupră-i îndeamnă secretarul general al partidului, atunci cînd menţionează, cu dese ocazii, existenţa unor aşezări omeneşti vechi de peste 5 000 şi chiar 7 000 ani, acolo unde ulterior sînt atestate aşezări pe vremea dacilor şi unde astăzi se dezvoltă localităţi înfloritoare.

Întrucît dacii (geţii), ca parte componentă a marii etnii trace şi formată prin diferenţierea acesteia, reprezintă cel dintîi popor atestat în mod cert pe teritoriul ţării noastre, istoria sa este o etapă de mare importanţă a procesului neîntrerupt de dezvoltare în timp, care constituie istoria României. Ei sînt, totodată, cel dintîi element etnic autohton (dovedit pînă acum), care stă la baza poporului român.

De aceea este atît de necesară aprofundarea continuă de către cercetările arheologice şi istorice a moştenirii de cultură materială şi spirituală păstrată de la traci şi daci, accentuîndu-se asupra faptului — desprins din afirmaţiile izvoarelor —, că ei atinseseră, la un veac al antichităţii, o treaptă destul de înaltă în dezvoltarea acestei culturi. În consecinţă ei nu numai au receptat elemente din cultura greacă şi romană, ci au fost şi creatori de cultură originală, puternică, avînd astfel şi un rol activ în cadrul interferenţelor de valori din lumea veche. Dealtfel, ipostaza de receptori ai culturii greceşti şi romane este ea însăşi semnificativă pentru gradul de dezvoltare al dacilor, ştiut fiind că nu este posibilă o osmoză decît între niveluri de cultură relativ apropiate.

Dintre problemele aferente caracterului unitar, în timp, al istoriei noastre, cea mai cunoscută şi mai viu discutată este aceea a continuităţii, adică a perioadei cuprinse între retragerea oficialităţilor romane din Dacia, către sfîrşitul sec. III e.n., şi atestarea existenţei poporului român în vechea Dacie, în sec. X.

În perioada respectivă, se încheie procesul de formare a poporului român. În liniile sale esenţiale, acest proces a fost elucidat de istoriografia şi lingvistica noastră, într-un mod care întruneşte în prezent consensul oamenilor de ştiinţă competenţi şi obiectivi, pe plan mondial.

El a avut la bază întrepătrunderea civilizaţiei dacilor şi a romanilor, începută după penetraţia romană în bazinul sudic al Dunării şi pe ţărmul de vest al Mării Negre, adîncită în perioada ocupaţiei şi a colonizării romane în Dacia şi desăvîrşită în timpul persistenţei acestei simbioze daco-romane la nord de Dunăre, după sec. III e.n. Nici retragerea aureliană, nici valurile popoarelor migratoare n-au dislocat masa acestor daco-romani, nici n-au modificat liniile fundamentale ale procesului formării poporului român din cele două mari componente iniţiale: fondul autohton străvechi, dacic, şi romanitatea, puternic imprimată, cu deosebire, în factura limbii române.

Îmbogăţirea argumentării vieţuirii neîntrerupte a populaţiei autohtone romanizate la nord de Dunăre, între sec. III şi X e.n., revine cu prioritate arheologiei, fiind improbabil ca asupra acestui subiect să mai poată fi descoperit vreun nou izvor scris, revelator. Pentru a corespunde acestui rol, arheologia noastră e chemată să-şi dezvolte pe mai departe metodele care să-i permită stabilirea de corelaţii mai sigure între culturile materiale şi poporul, respectiv populaţiile creatoare şi purtătoare ale unor culturi, cîteva dintre ele doar efemer prezente pe teritoriul patriei noastre, în intervalul de timp menţionat. Acest ultim element ne conduce către subliniera însemnătăţii cercetării interdisciplinare a problemei continuităţii, în sensul cooptării lingvisticii, etnografiei, istoriei instituţiilor, a dreptului cutumiar ş.a., la completarea şi explicitarea datelor furnizate de arheologie.

Mai remarcăm necesitatea de a ne situa şi pe platforma istoriei comparate, dat fiind faptul că formarea poporului român pînă în a doua jumătate a mileniului I e.n. nu este singulară, ci se încadrează într-un proces general european, pe urmă căruia un mare număr de popoare, învecinate cu noi sau mai îndepărtate, şi-au statornicit identitatea actuală, aproximativ în aceeaşi perioadă istorică.

CARACTERUL UNITAR AL ISTORIEI ROMÂNIEI ÎN CADRUL SPAŢIULUI EI ETNO-GEOGRAFIC. Privită sub raport spaţial, istoria României îşi vădeşte de asemenea caracterul unitar. În epoca dacică, acesta s-a manifestat cu deosebire prin înfăptuirea statului centralizat, sub Burebista şi sub Decebal, şi încă mai accentuat pe planul culturii materiale şi spirituale. Datele pe care arheologia le-a colectat cu privire la cultura materială a dacilor (geţilor) de pe întreg teritoriul locuit de ei (modul de practicare a agriculturii, tehnica prelucrării fierului, a confecţionării unor unelte şi arme, specificul acestora, cît şi al unor piese vestimentare, sistemele de construcţie etc.), împreună cu cele transmise de izvoarele narative, referindu-se la sistemul de credinţe religioase, la calităţile moral-psihice şi la comportament, denotă un grad de unitate suficient pentru a semnifica formarea unui mare popor, aflat în pragul procesului de constituire a unei structuri politice unitare, stabile.

Sub aspect etno-geografic, problema caracterului unitar al istoriei României se pune cu valenţe noi în epoca medievală, cînd poporul român este deplin format, dar în condiţii politice care au defavorizat unitatea sa firească. Pe de o parte, însăşi structura şi tendinţele particulariste ale feudalismului incipient, iar pe de altă parte, formarea în jurul teritoriului locuit de români a unor state mari şi puternice, cu veleităţi expansioniste, au împiedicat evoluţia politică a poporului român de la faza constituirii de formaţiuni politice locale — comună tuturor popoarelor europene în feudalismul timpuriu — către aceea a statului centralizat.

În pofida acestor împrejurări nefavorabile, caracterul unitar al dezvoltării istorice a poporului român a fost, în epoca medievală, o realitate datorată unor factori care pot fi numiţi permanenţi sau, în orice caz, de îndelungă stabilitate.

Atribuind factorului geografic numai influenţa limitată pe care el o are asupra dezvoltării societăţii şi, de asemenea, fără a face din impactul circumstanţelor singulare un pretext de motivaţie a întîmplării în istorie, rămîne un fapt general recunoscut acela că teritoriul ţării noastre înfăţişează o rară unitate şi proporţionalitate, din punct de vedere geografic, între zonele de relief şi vegetaţie, precum şi în modul dispunerii acestora. Este premisa naturală a unei unităţi economice, traduse în planul vieţii umane printr-o activitate productivă complementar diversificată, impunînd şi, totodată, facilitînd, schimburile economice şi culturale între toate părţile acestui teritoriu. În raport cu această realitate primară, hotarele impuse prin forţă politică şi militară în interiorul teritoriului românesc au apărut ca nefireşti şi incapabile de mai mult decît de a fi stînjenit desfăşurarea legăturilor necesare între toate zonele acestui teritoriu, unitar, prin însăşi structura sa naturală. „Carpaţii — spunea tovarăşul Nicolae Ceauşescu, în expunerea la Adunarea festivă consacrată sărbătoririi a 65 de ani de la făurirea statului naţional unitar român — nu i-au despărţit, ci i-au unit întotdeauna pe locuitorii din cîmpiile de la răsărit şi apus, de la miazăzi şi miazănoapte".

Monde connu des anciens *(Lumea cunoscută de cei vechi)*, hartă de *N. Bouillet* din Atlas universel d'histoire et de géographie *(Librairie Hachette, Paris, 1877)*, reprodusă după lucrarea Transilvania, străvechi pămînt românesc *(Editura Militară, Bucureşti, 1983)*, de *general-locotenent Ilie Ceauşescu* →

LUMEA CUNOSCUTĂ ÎN ANTICHITATE

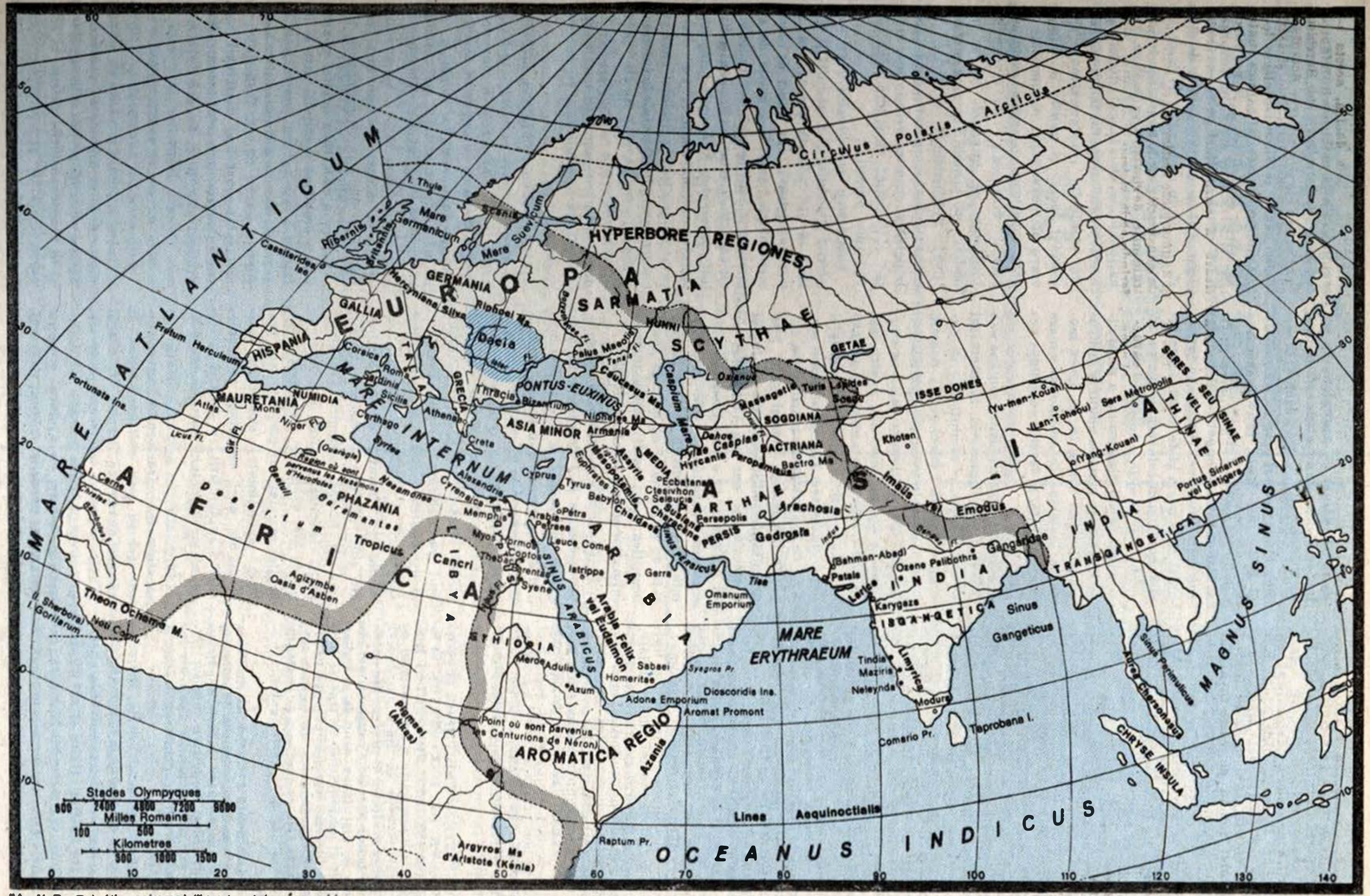

M.-N. Bouillet, *Atlas universel d'histoire et de géographie*, Librairie Hachette, Paris, 1877, pl. 1 – "Monde connu des anciens")

NOTĂ. Teritoriul Daciei a fost marcat de noi prin

Legăturile economice, schimburile de bunuri materiale nu se desfăşoară însă izolate de ansamblul relaţiilor umane; ele condiţionează şi implică schimbul de valori culturale, circulaţia oamenilor şi a ideilor. O dovadă indirectă despre aceasta o constituie caracterul unitar ieşit din comun al limbii române de la nord de Dunăre, care, nici în condiţiile separaţiei politice a poporului român de pînă acum 66 ani, nu a cunoscut, decît deosebiri neesenţiale în lexic şi pronunţie. Acestea n-au determinat dialecte ori subdialecte, limba română rămînînd un instrument adecvat de comunicare fără dificultate între locuitorii din toate părţile teritoriului de baştină al poporului nostru. Un asemenea grad de unitate a unei limbi nu se poate atinge şi menţine — înainte de dezvoltarea limbii literare şi de impunerea ei prin mijloacele moderne de instrucţiune şi răspîndire — decît în condiţiile unor contacte strînse şi permanente între toţi membrii unei comunităţi etnice.

Unitatea limbii a fost elementul de la care s-a făcut, empiric, inferenţa la ideea unităţii de neam, iar aceasta, la rîndul ei, a condus spre convingerea, ancestral prezentă în conştiinţa populară, fundamentată şi pe o logică imanentă, elementară, dar şi pe o tradiţie ce cobora printre confinîile istoriei şi ale mitului, anume aceea a originii comune a neamului. Dezvoltarea culturii, mai ales după secolul XVI, a deplasat această conştiinţă din spaţiul rarefiat al tradiţiei pe terenul tot mai întins, mai ferm şi mai dens, al argumentelor istorice şi filologice.

Problemele schiţate mai sus au fost adesea dezbătute de secretarul general al partidului în expunerile sale şi sintetizate, spre exemplu, în stringenta formulare ce urmează: „...Datorită omogenităţii structurii economice, sociale şi culturale a întregului teritoriu locuit de români, limbii unitare, precum şi puternicei conştiinţe a originii comune a locuitorilor, între cele trei state s-au dezvoltat permanent contacte şi legături multilaterale intense. Necontenit au avut loc schimburi de bunuri materiale, o puternică circulaţie de idei, de opere de cultură şi artă şi, mai presus de orice, s-a închegat conştiinţa necesităţii luptei unite împotriva cotropitorilor, a duşmanilor comuni".

UNITATEA CONDIŢIILOR ŞI PROCESELOR DE DEZVOLTARE SPECIFICE ISTORIEI POPORULUI ROMÂN. Ultima parte a ansamblului de judecăţi istorice de mare pătrundere cuprinse în citatul de mai sus din opera tovarăşului Nicolae Ceauşescu se înscrie în discutarea celui de-al treilea aspect al modalităţilor de tratare unitară a istoriei noastre: punerea în lumină a caracterelor de unitate ale acestei istorii, determinate de condiţiile specifice ale dezvoltării poporului român.

O dominantă a istoriei noastre, de-a lungul a peste o jumătate de mileniu, a fost necesitatea luptei împotriva cotropitorilor, împotriva marilor imperii învecinate, pentru apărarea independenţei şi redobîndirea deplină a acesteia.

Permanenţa acestei lupte, sub semnul căreia au stat de la început formaţiunile statale din Transilvania şi Banat, din bazinul Jiului şi al Oltului, din Dobrogea şi nordul Moldovei, iar apoi statele feudale formate în sec. XIV, la sud şi răsărit de Carpaţi, a determinat — iniţial din raţiuni de ordin practic — o tendinţă de apropiere, de colaborare, pe plan politic şi militar, între ţările române. Ea a evoluat în sec. XV, în vremea lui Ioan de Hunedoara şi Ştefan cel Mare, către închegarea unui front comun, integral sau parţial, al ţărilor române împotriva primejdiei cotropirii otomane. Grefată pe fondul unităţii de neam şi de limbă, lupta ţărilor române în colaborare, pentru un scop politic identic, a contribuit la dezvoltarea acelei dimensiuni a mentalităţii colective care s-a numit la început conştiinţa de neam, iar în epoca modernă, înglobînd un conţinut de o mare complexitate, a devenit conştiinţa naţională.

Momentul unirii ţărilor române sub Mihai Viteazul prezintă, în contextul acestui proces, o semnificaţie de excepţie. Asupră-i istoriografia noastră s-a pronunţat în trecut cu unele nuanţe. S-a recunoscut unanim valoarea simbolică a acestui mare act, pentru dezvoltarea ulterioară a idealului unităţii naţionale — fir conducător al luptei poporului în sec. XIX şi începutul sec. XX. În majoritatea cazurilor, s-a explicat înfăptuirea acestei uniri prin necesităţile politico-militare ale luptei antiotomane, dar s-a considerat că ea a avut loc pe o bază economică insuficient consolidată, că a fost subminată de o politică socială injustă faţă de ţărănime şi că nu i se poate identifica, drept mobil al acţiunii, idealul naţional de factură modernă.

În expunerea tovarăşului Nicolae Ceauşescu de la 1 decembrie 1983 se spune, în legătură cu cele de mai sus: „Idealul poporului român şi-a găsit o înaltă expresie în unirea Ţării Româneşti, Transilvaniei şi Moldovei, în anul 1600, de către marele voievod Mihai Viteazul". Şi continuă, citîndu-l pe Bălcescu: „Mihai realizase acum visarea iubită a voievozilor cei mari ai românilor. Acum românul s-a înfrăţit cu românul şi cu toţi au una şi aceeaşi patrie, una şi aceeaşi cîrmuire naţională, astfel precum au fost din vremile uitate ale vechimii". Potrivit concepţiei secretarului general, nu trebuie subestimate elementele născînde ale unei conştiinţe naţionale, care s-au împletit cu ceilalţi factori generatori ai actului unirii de la 1600.

În relaţie cu această indicaţie este şi afirmarea caracterului unitar, integrator pe plan politic-naţional, al culturii noastre cu începere din veacul XVII, cînd ea se laicizează progresiv, promovează limba română şi descoperă în istorie — cu ajutorul cruditei umaniste, dovezile originii străvechi, ale unităţii şi continuităţii poporului român pe întreg teritoriul său de locuire. Unitatea culturală a tuturor românilor a fost unul din elementele cele mai active ale pregătirii şi desfăşurării luptei pentru făurirea unităţii politice.

Configurării acestui caracter unitar al istoriei noastre îi aparţine şi realitatea conviefuirii şi colaborării continue, atît în munca paşnică, de zi cu zi, cît şi în momentele de încordare eroică ale luptei de apărare, a tuturor locuitorilor patriei fără deosebire de naţionalitate. De-a lungul istoriei, maselor populare au luptat împreună pentru idealurile corespunzătoare progresului social şi politic în diferite etape ale dezvoltării. „Oamenii de pe aceste meleaguri — spune tovarăşul Nicolae Ceauşescu — au înţeles întotdeauna că interesele lor se împletesc, că pentru a-şi crea o viaţă liberă, independentă, ei trebuie să conlucreze, să lupte împreună atît împotriva celor ce veneau din afară să-i cotropească, cît şi împotriva asupritorilor proprii..."

Subliniereа caracterului unitar al istoriei României şi a necesităţii tratării ei din această perspectivă nu trebuie înţeleasă, din punct de vedere metodologic, drept o sugestie de estompare a fenomenelor contradictorii ale dezvoltării istorice. Procesul politic legic, integrator, în direcţia înfăptuirii statului naţional unitar, s-a desfăşurat în condiţiile existenţei unor puternice contradicţii sociale în interiorul societăţii româneşti. Aceste laturi fundamentale ale dezvoltării istorice nu trebuie opuse una alteia, ci văzute în corelaţia lor dialectică, în unitatea contrariilor.

Într-un asemenea înţeles, tovarăşul Nicolae Ceauşescu se referea, în Expunerea la Adunarea festivă consacrată sărbătoririi a 65 de ani de la făurirea statului naţional unitar român, la împletirea cauzei unităţii cu acţiunile revoluţionare ale maselor populare în cadrul revoluţiei de la 1784, condusă de Horea, Cloşca şi Crişan şi a celei din 1821 din Ţara Românească.

Tratarea unitară a istoriei noastre este o problemă esenţială, care se înfăţişează într-o mare complexitate de aspecte, de-a lungul mileniilor desfăşurării acestei istorii. Indicaţiile secretarului general al partidului constituie liniamentele sale fundamentale, profund ştiinţifice, pe urmele cărora este datoria istoricilor a cerceta şi medita mereu, în spiritul gîndirii revoluţionare a tovarăşului Nicolae Ceauşescu, pentru a întregi cu cît mai multe date şi argumente contururile acestei concepţii preţioase în cercetarea şi în predarea istoriei patriei, în educarea tineretului şi a tuturor cetăţenilor, în spiritul patriotismului socialist.

ERASMUS DIN ROTTERDAM ŞI CONTEMPORANII SĂI

FLORIN HERA

Prima pagină a lucrării lui Erasmus, Elogiul nebuniei, *într-o ediție franceză din sec. XVII, ilustrată de Hans Holbein cel Tînăr (1497 sau 1498-1543). În imaginea de sus, portretul autorului cărții. În medalionul din dreapta, autoportretul pictorului, alături de Thomas Morus (stînga) căruia i-a fost dedicată cartea*

Prima întîlnire dintre Erasmus din Rotterdam şi englezul Thomas Morus[1], cei doi mari umanişti care aveau să rămînă „fraţi gemeni" pentru eternitate, ar fi avut loc, cum se spune, în 1499, la un ospăţ dat de lordul-primar al Londrei. Oaspeţii au observat că la una din mese se desfăşura o discuţie scînteietoare, într-o latină vorbită curgător, între un olandez şi un englez. La un moment dat, cel mai în vîrstă, olandezul, îi spune tînărului englez:
„Aut tu es Morus, aut nullus"
(Tu nu poţi fi nimeni altul decît Morus). Englezul răspunde:
„Et tu es aut daemon, aut meus Erasmus"
(Iar tu, de nu eşti diavolul, nu poţi fi decît ştiutul meu Erasm).

Ospitalitatea lui Standonck

Cel pe care veacul XVI îl va cunoaşte drept *Desiderius Erasmus Roterodamus*, „prinţul umaniştilor" din Europa, s-a născut la Rotterdam în anul 1466, sau, după alte surse, în 1469; o umbră de mister învăluie originea sa. Copilul s-a ivit pe lume ca prunc nelegitim al unui preot catolic, Rotger Geert sau Gerrit şi, în urma unei epidemii de ciumă şi-a pierdut timpuriu mama. Toată viaţa Erasm avea să se teamă de această molimă. După spusele lui Erasm, Gerrit era un om învăţat, studiase în Italia latina şi greaca, limbile de cultură ale timpului. Mai tîrziu, celebrul cărturar din Rotterdam, a încercat, prin scrierile sale, să susţină dreptul de a se căsători al slujitorilor bisericii catolice pentru a evita suferinţele unor urmaşi fără vină.

Erasm a învăţat carte la Gouda, la Deventer, şi, scurtă vreme, a fost copil de cor la Utrecht (Olanda). Dacă ar fi rămas acolo, în oraşul din sudul golfului Zuiderzee, unde a fost elevul lui Obrecht, un muzician celebru, ar fi ajuns, poate, unul din maeştrii armoniilor. Dar, în 1484, şi-a pierdut şi tatăl şi a fost trimis cu sila, de tutori interesaţi să scape de tînărul prea dornic de învăţătură, la mănăstirea Steyn, de lîngă Gouda. Acolo, fără nici un fel de vocaţie religioasă, acest viitor „Voltaire al timpului său" a fost nevoit să rostească legămîntul de călugăr. A părăsit aşezămîntul augustinilor în 1492 sau 1493, luînd cu sine şi manuscrisul unei lucrări în limba latină, intitulată *Antibarbarorum liber* (Cartea împotriva barbarilor). În această lucrare declara „război duşmanilor culturii", tuturor fanaticilor şi bigoţilor. În toamna lui 1495, a plecat să studieze la Universitatea din Paris; un an mai tîrziu apărea postum lucrarea filozofului italian Pico della Mirandola

[1] Erasmus şi Morus reprezintă formele latinizate, după moda timpului, ale numelor celor doi cărturari: olandezul Didier Erasm şi englezul Thomas More.

(1463-1494), *Despre demnitatea omului*. Erasm era hotărît să dobîndească această demnitate.

Ajuns la Paris ca student sărac, Erasm a găsit adăpost la Colegiul Montaigu, în Cartierul Latin, cam pe unde este acum Panteonul, locul de veci al marilor oameni ai Franței. În scrisorile din acea vreme descrie dormitoarele insalubre, rigorismul ascetic impus de directorul de studii, Jan Standonck, hrana mizerabilă, ouăle alterate, pedepsele aplicate pentru cea mai măruntă abatere. „Ospitalitatea" lui Standonck, a stigmatizat-o și în eseurile sale intitulate *Colloquia familiaria*: „Vii cumva, de la Colegiul Montaigu? sună întrebarea. Dacă este așa, fruntea îți este încununată cu lauri! Nicidecum — urmează răspunsul. Sînt încununat, dar, cum să zic... cu purici!" Un atac satiric demn de admiratorul și discipolul său, François Rabelais, autorul celebrei scrieri *Gargantua și Pantagruel*, personalitatea franceză cea mai originală a secolului XVI, care îi scria lui Erasm numindu-l „părinte mult iubit".

Studiosul olandez a părăsit Collège de Montaigu profund dezgustat de scolastici și dogmatici. În scrierile sale nu i-a iertat nici pe doctorii în teologie de la Sorbona, pe care i-a ironizat observînd că „dormeau de-a-n picioarelea". Aceștia se vor răzbuna mai tîrziu, condamnînd operele considerate anticlericale ale lui Erasm ca și pe traducătorii lui, dintre care unii vor fi arși pe rug.

În 1499, invitat de elevul său William Blount, lord Mountjoy, un englez căruia îi dădea lecții de gramatică și conversație în latină, Erasm a plecat în Anglia, fiind găzduit în casa lui Mountjoy din Greenwich. Acolo s-a petrecut „pozna" făcută de Thomas Morus, prietenului său din Rotterdam.

Bunăvoința regelui și a vameșilor lui

Erasm a povestit el însuși întîmplarea. Morus, pe atunci un tînăr de vreo 22 ani, vesel și foarte cultivat, l-a poftit într-o zi pe Erasm la o plimbare. Olandezul ținea cu orice preț să arate că este „un călăreț nu prea rău". Dar plimbarea s-a desfășurat într-un mod oarecum neașteptat. Cei doi prieteni s-au oprit într-un sat învecinat cu proprietățile familiei lordului Mountjoy și au descălecat în fața unui palat de toată frumusețea. Se aflau la Eltham, reședință regală, unde erau crescuți și educați copiii regelui Angliei, în acea vreme Henric VII (1485-1509). În marea sală a palatului, oaspeții au fost întîmpinați de „tînărul Henric", înconjurat de întreaga curte. Prințul, un băiat în vîrstă de nouă ani, avea să urce în 1509 pe tronul Angliei ca Henric VIII. Erasm a fost impresionat de faptul că băiatul de la Eltham „avea, încă de pe atunci, o ținută regească, mintea ascuțită și o educație aleasă". Morus s-a înclinat în fața lui Henric cel tînăr și i-a făcut în dar „o scriere de mîna sa". Erasm, luat pe nepregătite, venise însă cu mîna goală. În timpul mesei oferite oaspeților, tînărul Henric i-a trimis un bilet, scris într-o latină excelentă, în care își exprima dorința să aibă o amintire de la vizitatorul său. „Eram cam mîniat pe Morus, își amintea Erasm, fiindcă mă pusese în încurcătură". Învățatul olandez i-a promis prințului că va scrie neapărat ceva pentru el, chiar foarte curînd. A revenit, după ce s-a „chinuit" trei zile, cu un poem în latină închinat Angliei, pe care i l-a oferit lui Henric, cu dedicație.

Și Erasm și More — erau fericiți în anii aceia. Umaniștii își puneau mari nădejdi în tînărul vlăstar regal și în activitatea culturală de la Oxford. Erasm lăuda în scrierile sale „cerul sănătos al Angliei și erudiția adevărată ce domnea în Universitate". În ianuarie 1500, cînd a plecat din Anglia, i-a scris unui prieten al lui Morus: „Am multe motive ca țara ta să-mi placă nespus; în primul rînd, acela că are cu prisosință ceea ce eu consider ca fiind lucrul cel mai de preț: oameni foarte bine pregătiți". Un incident semnificativ îi întunecă totuși despărțirea de pămîntul Angliei: cînd ajunge la Dover, vameșii regali îi confiscă lui Erasm toate economiile adunate cu multă trudă. Rămîne cu o singură monedă de valoare neînsemnată, tot atît de sărac cum venise.

La Paris, ca să-și refacă echilibrul material, începe să lucreze la celebrele maxime antice comentate, *Adagia*. Johannes Philippi, tipograful, l-a ajutat mult pe Erasm. Succesul și propagarea operelor umaniste în Europa veacului XVI ar fi fost de neconceput fără acești luptători ai culturii, oamenii tiparniței. Aldo Manuzio din Veneția, creatorul literelor de tipar „aldine" și „italice", Badius Ascensius din Paris, Johannes Froben din Basel, au fost contemporanii lui Erasm. La Veneția, în 1506, învățatul din Rotterdam a fost găzduit în casa lui Aldo Manuzio. Cu Froben și cu fiul acestuia, Hieronymus, au locuit împreună la Basel. Tipografii, prietenii de o viață ai lui Erasm, și-au asumat riscul de a-i răspîndi operele *Elogiul nebuniei*, *Colocviile*, *Jeluirea păcii*, precum și alte scrieri condamnate de concilii, tribunale și universități. Cărțile erau scumpe, iar limba latină era cunoscută numai în rîndul celor cîțiva știutori de carte. Cu toate acestea, Erasm a scris nu numai pentru cei avuți sau pentru nobili; ultima lui operă a fost dedicată lui Christoph Eschenfelder, un simplu funcționar vamal dintr-un orășel de pe Rin.

Erasm a refuzat cinci catedre universitare, rangul de cardinal, invitații de a se stabili la curțile lui Carol Quintul, Henric VIII (1509-1547) al Angliei, Francisc I (1515-1547) al Franței[1], Ferdinand de Austria (1556-1564). Dorea să rămînă independent atît față de catolici, cît și față de protestanții lui Martin Luther[2]. Dar a păstrat un contact permanent cu personalitățile culturale ale vremii, întreținînd un dialog vast, de dimensiuni europene, prin corespondență: de la

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 2/1980; 2/1976, 10/1983.

umanistul român Nicolaus Olahus[1] şi polonezul Jan Laski[2] (care i-a cumpărat biblioteca) pînă la regele Portugaliei, Juan III (1521-1557).

Viitorul împărat Carol Quintul nu avea decît 15 ani cînd Erasm a compus pentru el manualul *Institutio principis Christiani* (1516). O astfel de scriere destinată educaţiei tinerilor prinţi purta în ea spiritul avansat al veacului. Să ne amintim că în Ţara Românească domnea Neagoe Basarab (1512-1521), cel care a dat numele său cărţii *Învăţăturile către fiul său Teodosie*[3], în care scria: „nici voim să fie vărsare de sînge, nici să să ude mîinile noastre de sînge de om". Era expresia unui umanism de înaltă ţinută morală. Erasm a încercat să-l inspire pe tînărul Carol Quintul, devenit împărat german la 28 iunie 1519, după ce, în 1516, urcase pe tronul Spaniei cu numele de Carol I: „Nu există războaie, nici chiar cele ce s-ar începe în numele celei mai juste cauze şi s-ar purta cu cea mai deosebită cumpătare, care să nu tîrască după ele un imens şir de crime şi nenorociri". Aceste sfaturi ale lui Erasm (care primise între timp titlul de „consilier onorific" al Curţii lui Carol) nu au fost urmate nici de împăratul german, nici de rivalul său, regele Franţei, Francisc I. Războaiele Habsburgilor cu Franţa pentru supremaţie în sfîşiata Italie continuau la nesfîrşit. Roma fusese devastată de trupele lui Carol Quintul, care au comis orori de neînchipuit în acel act rămas în istorie sub denumirea de „Sacco di Roma" (Prădarea Romei — 1527), una din calamităţile prevăzute de Erasm.

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1968, 6/1982.

[2] Jan Laski (1499-1560) pe numele latinizat Johannes a Lasco, umanist polonez, nepotul omului politic cu acelaşi nume, cancelar regal şi primat al Poloniei. Admirator al lui Erasm, Laski cel Tînăr, ca să-l ajute pe învăţat din punct de vedere financiar, i-a cumpărat în 1534 biblioteca, lăsîndu-i însă cărţile la dispoziţie. Abia după moartea lui Erasm, survenită la Basel în 1536, Laski i-a trimis pe Andrzej Frycz Modrzewski (1503-1572), un alt cunoscut umanist polonez, să preia bibliotcca lui Erasm şi să o aducă în Polonia.

[3] *Magazin istoric*, nr. 2, 10/1972.

Desen din aceeaşi ediţie, simbolizînd absurditatea războiului

Morus-Moria

În acelaşi an 1527, cînd papa Clement VII (1523-1537) era asediat de imperiali în castelul Sant'Angelo — fostul mausoleu al împăratului Adrian — refugiu dramatic descris cu multe amănunte în autobiografia artistului italian, sculptor şi aurar, care a trăit între 1500 şi 1571, intitulată *Viaţa lui Benvenuto Cellini*, Erasm a fost martorul unui alt conflict de răsunet: cel dintre regele Henric VIII şi papalitatea romană.

Despre curtea lui Henric se spunea că este mai înzestrată cu oameni învăţaţi decît orice universitate. Regele însuşi cultiva poezia şi muzica iar pe Thomas Morus, umanist de vază, îl „obliga să accepte primejdioasa meserie de curtean", cum aminteşte istoricul englez G.M. Trevelyan. Cîtva timp înainte, în 1509, Erasm poposise pentru a treia sa şedere în Anglia, la proprietatea lui Thomas Morus de la Bucklersbury. Atunci, în semn de preţuire, i-a închinat gazdei sale nemuritoarea operă satirică *Elogiul nebuniei*. Făcînd o glumă de filolog — foarte gustată printre literaţii vremii — Erasm îi scria ca dedicaţie lui Morus: „Sănătate, prea învăţatule Morus, şi cu mînă viguroasă păzeşte-ţi... *moria* ta (în greaca veche *moria* însemna tocmai „nebunie" şi permitea o apropiere hazlie de numele lui Thomas Morus). „Nebunia" împotriva căreia era avertizat Morus era vanitatea principilor, a papilor, a războinicilor, a curtenilor. Om de stat, ajuns lord-cancelar al Angliei, Morus n-a putut rămîne în afara conflictului dintre monarhul englez şi biserica romană. Tensiunile existente s-au complicat şi cu o altă problemă. Henric VIII, refuzat de papă atunci cînd a cerut anularea căsătoriei cu Caterina de Aragon, a înţeles că se lovea nu atît de interdicţia religioasă, cît, mai ales, de influenţa foarte pămîntească a lui Carol Quintul, nepotul şi protectorul Caterinei. După „Sacco di Roma", papa era la discreţia împăratului. Dar nu şi Henric VIII. Şi, în afară de aceasta, regele Angliei ţinea prea mult să se însoare cu Anne Boleyn, fosta doamnă de onoare a reginei Caterina. S-a ajuns atît de departe în conflictul cu Roma, încît, în noiembrie 1534, Henric VIII s-a proclamat „căpetenia supremă şi unică a clerului englez". Dar Thomas Morus nu i-a recunoscut supremaţia în treburile bisericeşti.

Aceasta l-a dus, prin hotărîrea suveranului, în temutul Turn al Londrei[1] și la moarte prin decapitare. Astfel, autorul renumitei lucrări despre imaginara insulă *Utopia* (Locul care nu există nicăieri) — gînditorul umanist de care se leagă întemeierea socialismului *utopic*[2] (după numele operei lui), a urcat pe eșafod în dimineața zilei de 6 iulie 1535. Morus a rămas senin și neînfricat. I-a spus călăului, cu o ultimă glumă, să fie atent să nu-i taie și barba, care — oricum — n-are nici o vină.

Erasm a plecat, în vara acelui an, la Basel. Era nespus de îndurerat de moartea lui Morus. Și totuși a avut o rezervă față de atitudinea prietenului său: „Aș fi vrut ca Morus, scria Erasm, să nu se fi vîrît niciodată în această treabă primejdioasă și să fi lăsat problemele teologice pe seama teologilor".

Darul lui Olahus

Și pentru Erasm se apropia sfîrșitul. Refuzase să devină inchizitor în slujba Bisericii catolice și fusese tratat drept eretic de dominicani. Pe de altă parte, fusese afectat și de condamnarea pronunțată împotriva lui de Martin Luther, care îl considera „fățarnic și liber-cugetător, om fără credință". Erasm era tot mai singur. Atunci, în clipe de cumpănă și de reflecție dureroasă, i-a scris umanistul român Nicolaus Olahus. Un schimb epistolar impresionant s-a desfășurat între anii 1530 și 1534. Două mari spirite și-au împărtășit gîndurile despre patrie, despre Europa, despre aspirațiile lor și despre tragicul vieții de fiecare zi, într-un veac de opresiune și războaie, dar și de noi speranțe pentru viitor. Erasm avea 64 ani, Olahus, 36. Umanistul român, înrudit cu Iancu de Hunedoara și cu Matei Corvin, era atunci consilierul regentei Țărilor de Jos, Maria, văduva regelui Ungariei Ludovic II (1516-1526), căzut în dezastrul bătăliei cu trupele Imperiului otoman la Mohács (1526)[3]. Fugara Maria de Habsburg a ajuns la Bruxelles unde, mai tîrziu, fratele ei împăratul Carol Quintul a impus-o ca regentă. Olahus a însoțit-o în toți acești ani.

În corespondența cu Erasm, Olahus a fost și purtătorul de cuvînt al regentei, care stăpînea peste locurile de baștină ale învățatului, pe care Curtea de la Bruxelles dorea să-l vadă revenind la Universitatea catolică din Louvain, în Brabant.

Impresionează, în scrierile și în atitudinea lui Nicolaus Olahus față de Erasm, afecțiunea profundă, admirația sinceră față de opera umanistului olandez, înțelegerea simțămintelor lui, potrivnice călugărilor obscurantiști și fanatici.

Un gest simplu și elocvent al lui Olahus i-a mers la inimă lui Erasm: „Mi-au făcut multă plăcere — îi scrie Erasm — lingura și furculița pe care mi le-ai trimis, desigur, cu gîndul că-l voi avea astfel comesean pe dragul meu Nicolaus". Dar, nu le-a fost dat să stea împreună la masă. Olahus a reușit să tempereze atacurile dogmaticilor dominicani împotriva lui Erasm, s-a îngrijit ca învățatul să primească unele ajutoare din fondurile curții ca mulțumire pentru că acesta îi dedicase regentei lucrarea *De Vidua Christiana* (Văduva creștină) susținînd, și în paginile ei, o convingere pe care a promovat-o constant: vocația femeii pentru cultură și dreptul ei la educație, convingere împărtășită și de Thomas Morus. Cu toate acestea, Erasm își vedea libertatea amenințată, dacă s-ar fi reîntors în Brabant. „La voi, îi scrie Erasm lui Olahus în 1532, domnesc călugării, acest soi de oameni, cum nu se poate mai prost și mai crud. Pe mine mă consideră drept dușman... Acești oameni sînt înarmați cu edicte odioase".

Erasm nu a revenit în Țările de Jos deși îi promitea lui Olahus: „Să mă aștepți odată cu zefirul și cu prima rîndunea". Cuvinte adresate prietenului transilvan care îi stîrnise dorul de patrie, dureros mărturisit de Erasm: „Ah, dacă Brabantul ar fi mai aproape!"

Erasm și-a scris opera în latină — făcînd-o astfel cunoscută Europei întregi. Dar ultimele lui gînduri rostite înainte de a muri la Basel, în 1436, ca un rămas bun, au fost în olandeză.

Cît despre convingerile lui Erasm, acestea au fost sintetizate în cuvintele de aleasă simțire ce alcătuiesc epitaful dedicat de Nicolaus Olahus prietenului său dispărut: „... Căci silă i-a fost să tot vadă/ omor între frați, cu arme prea crunte./ El, cel care ne-a învățat/ că nimic nu-i mai bun/ decît Pacea"

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 3/1967; 2/1975; 3/1973.

PLANSELE NOASTRE

⑭ a) Brașovul și b) Sighișoara: gravuri din lucrarea **Vechea și noua Dacie** (1666) de Johann Trőster; c) imagine din scrierea lui Johann Bethlen **Dacia asuprită sau descrierea Transilvaniei** (1666), volume aflate în colecțiile Bibliotecii centrale universitare din București; d) bătălia de la Tîrgoviște (octombrie 1595) dintre oștile lui Mihai Viteazul și ale lui Sinan pașa, unul din marile momente în lupta pentru eliberarea Țării Românești de sub dominația otomană: gravură din lucrarea **Historicae relationis continuatio** (1596) (**Tipărituri germane despre români**, p. 33)

㉓ Steme și simboluri heraldice din sec. XIX, ilustrînd lupta pentru unitate a românilor

a

b

UNITATEA ROMÂNILOR ÎN SIMBOLURI HERALDICE

1

2

3

În sec. XIX, odată cu intensificarea luptei pentru făurirea unității naționale, simbolurile sugerînd unirea se diversifică. Printre formele deosebite, remarcăm așa-zisa „credință" — două brațe care își string mîinile — însemn heraldic folosit de societățile secrete europene, simbolizînd întărirea angajamentului spre realizarea unui obiectiv comun. Deosebit de expresiv este un sigiliu folosit în perioada 1856-1857: el înfățișează două personaje (evident cele două principate) legate între ele printr-un șarpe (ce face aluzie la originea comună dacică, șarpele cu cap de lup sau balaur fiind, cum se știe, o emblemă a dacilor), imagine însoțită de deviza „STATORNICĂ ÎNTRE NOI SĂ FIE LEGĂTURA".

Înfăptuirea actului istoric din ianuarie 1859 a căpătat imediat expresie și în simbolurile heraldice (1); deși Comisia centrală de la Focșani a recomandat instituțiilor din cele două principate unite ca pînă la reglementarea internațională a unirii să folosească vechile matrice sigilare, aproape pretutindeni au fost gravate noi tipare sigilare, avînd în cîmp stema unită (2). Un original sigiliu este cel adoptat în 1862 de orașul Focșani: două personaje purtînd costume populare (caracteristice celor două principate) care-și dau mîna (3); ulterior, în 1867 municipalitatea Focșanilor a adoptat o nouă stemă, înglobînd steagurile celor două țări[1].

Înfăptuirea unirii principatelor era însă numai o etapă în procesul de desăvîrșire a statului român național-unitar. În deceniile următoare actului de la 24 ianuarie 1859, lupta românilor de pretutindeni pentru consolidarea unirii principatelor și cuprinderea în hotarele țării a tuturor teritoriilor strămoșești a fost susținută și pe planul simbolului heraldic, prin însemne și devize semnificative. Așa au fost de pildă, devizele UNIREA PRINCIPATELOR—FERICIREA ROMÂNILOR (4) TOȚI ÎN UNU (5) și VIRTUS ROMANA REDIVIVA (6) — adoptate de diferite asociații culturale ce militau pentru unire și care au figurat pe diverse steme.

Așadar, simbolurile heraldice s-au înscris printre cele mai expresive mijloace prin care strămoșii noștri și-au exprimat unitatea; în același timp, ideile pe care asocierile simbolice le sugerau, au constituit un puternic îndemn la luptă pentru realizarea unității politice a românilor și, apoi, a consolidării acesteia.

Dr. Maria DOGARU

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1978.

UNIREA PRIN
FERICIREA
TRAIASCA
SIPATELORU
ROMANILOR
A.IOAN.I

4

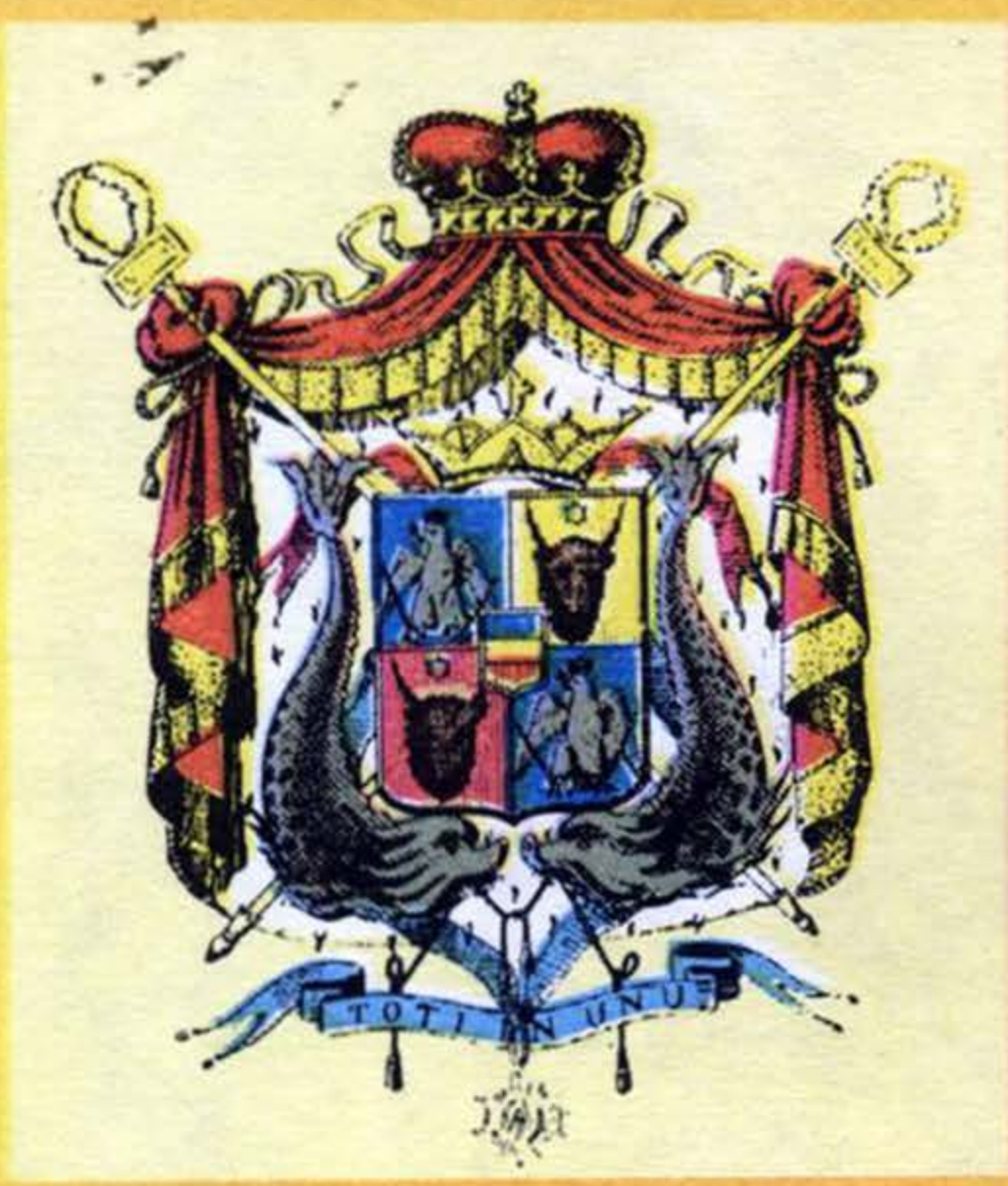
TOTI IN UNUL

5

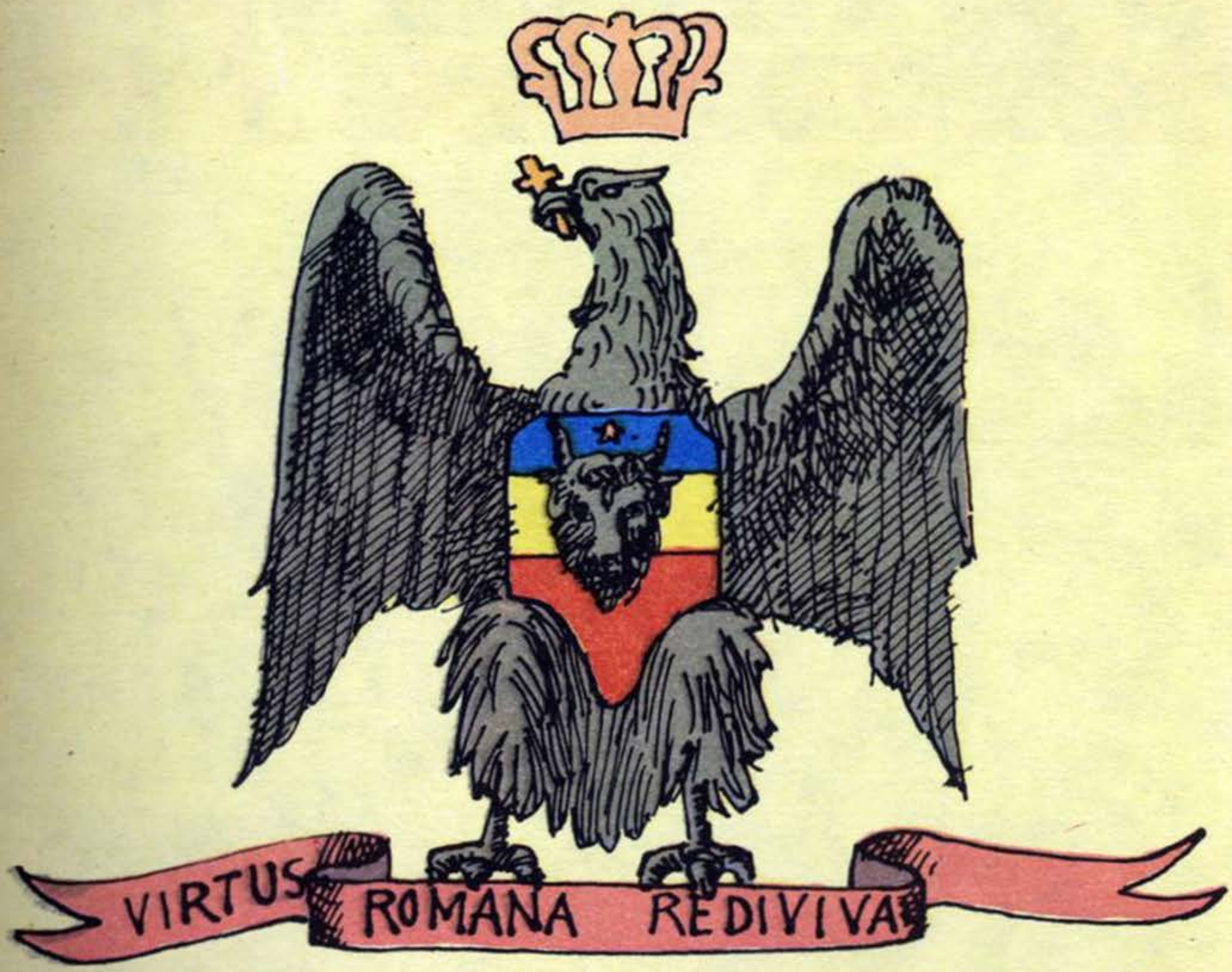
VIRTUS ROMANA REDIVIVA

6

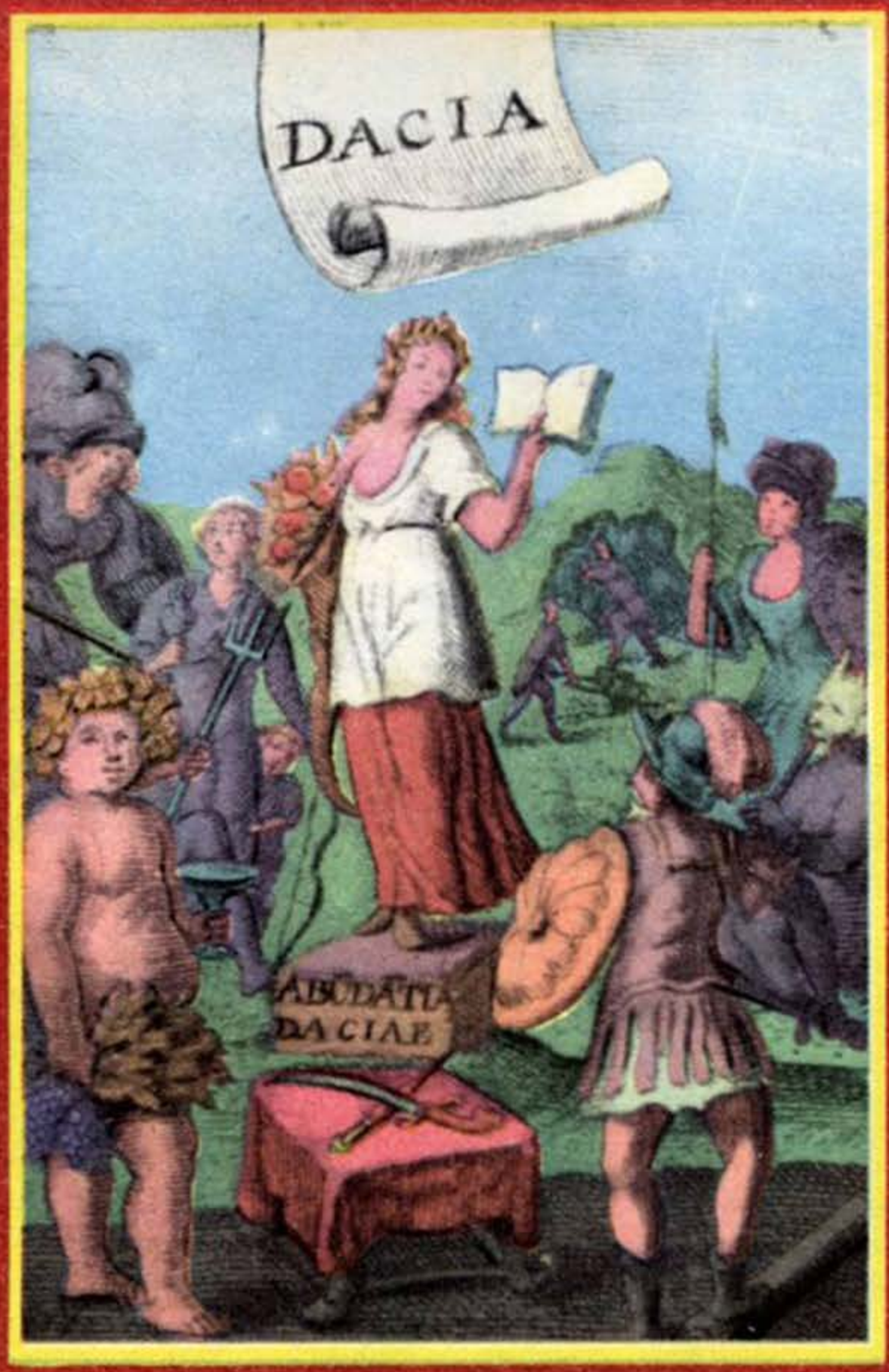
DACIA
ABUDATIA
DA CIAE

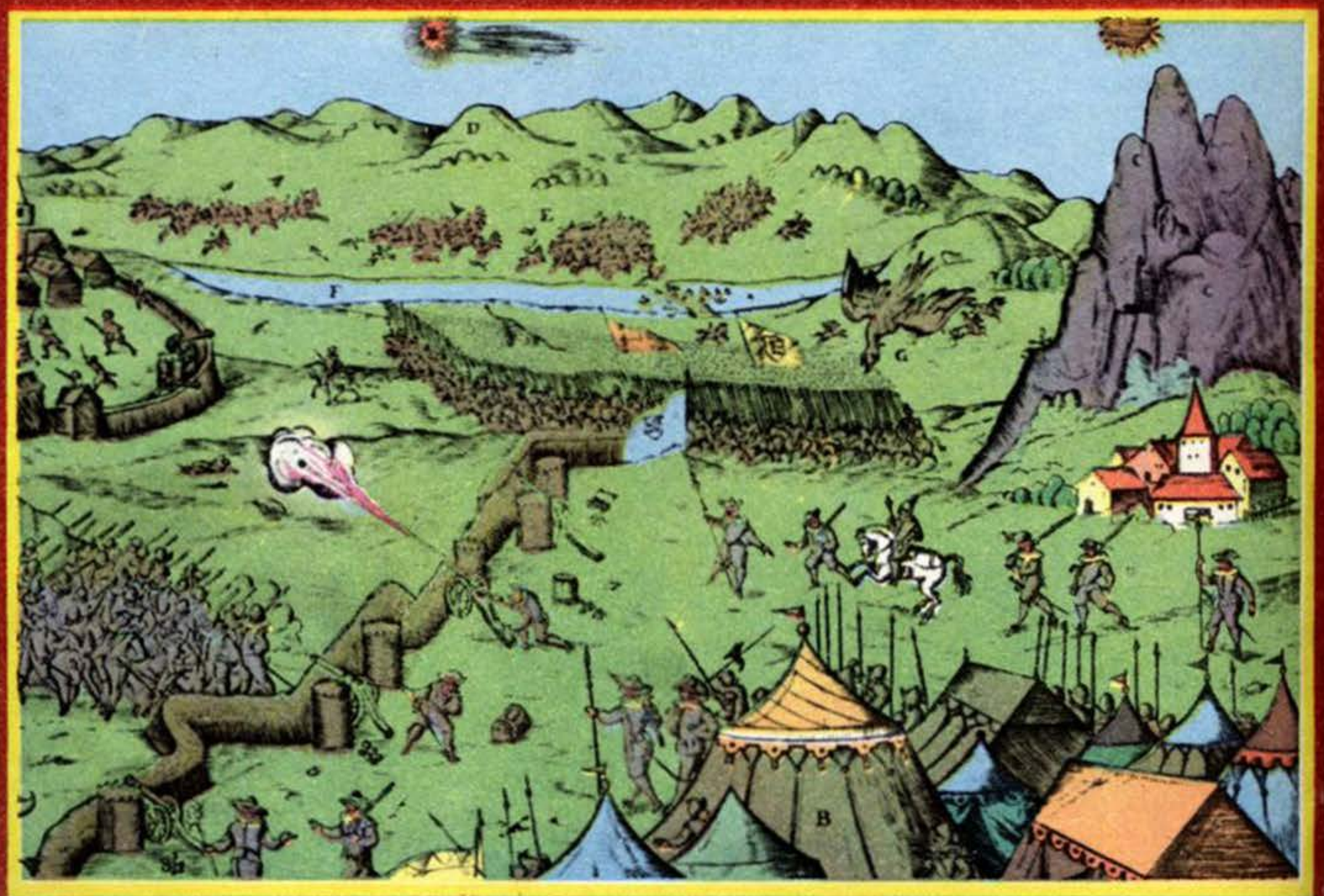
D
E
F
G
B

Tipărituri germane despre românI

VECHIUL REGAT AL DACIEI...

În colecţiile Bibliotecii centrale universitare din Bucureşti (fondată în 1891) se păstrează şi un bogat fond de tipărituri germane din sec. XVI-XVIII, unele dintre ele raritǎţi, existente astăzi în foarte puţine exemplare în lume. Multe dintre aceste lucrări cuprind şi referiri la români, la trecutul lor istoric, atestînd atenţia şi interesul de care se bucurau locuitorii străvechilor pămînturi carpato-danubiano-pontice în rîndurile intelectualilor şi cărturarilor europeni. Iată cîteva dintre vechile scrieri germane în care găsim şi informaţii despre geto-daci.

Istoricul german Petrus Albinus a scris între 1589 şi 1590 *Cronica Misniei* [vechea denumire a Dresdei] şi a munţilor ei, care a apărut în 1590 la Dresda. În primele pagini ale cronicii, trecînd în revistă locurile unde au trăit goţii, autorul arată că „vechii germani... au intrat în contacte cu geţii, dacii... din zona Dunării". Ocupîndu-se de istoria saşilor, îi aminteşte cu numele de „gottos şi daos sau dacos". Autorul respectiv, ca dealtfel şi alţi cărturari[1] din acele vremuri, făcea confuzie între geţi şi goţi, plecînd de la asemănarea fonetică între *Geten* (geţi) şi *Gotten* (goţi) sau *daci* şi *decen (Detschen*, germani).

În partea a doua a cărţii sale, Albinus, scriind despre prelucrarea metalelor, menţionează că „vechii germani, dacii şi sarmaţii" erau renumiţi în extragerea şi făurirea obiectelor din aur şi argint, metale care se găseau „în inima bătrînilor Munţi Carpaţi".

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1978, 7/1981.

Informaţii despre daci apar şi în *Cronica de la Jülich* (Germania de Nord), publicată la Leipzig în 1611. Pentru a contura graniţele Germaniei în vechime, este citată *Geografia* lui Ptolemeu. „Toată Germania — se spune în lucrare — se separă de gali şi reţi, de panoni, prin fluviile Rin şi Dunăre, de sarmaţi şi daci printr-o teamă reciprocă şi prin munţi".

Deosebit de interesante sînt referirile la daci şi civilizaţia lor cuprinse în scrierea lui Johann Tröster[2] *Vechea şi Noua Dacie* tipărită la Niirnberg, în 1666. Autorul, originar din Sibiu, face şi el confuzia dintre geţi şi goţi. Evident însă în lucrarea amintită este vorba despre geţi. În capitolul intitulat *Noua descriere a Transilvaniei*, el scrie că „această Dacie sau Ţara goţilor, care se întinde de la Tisa, Munţii Carpaţi şi pînă la malul Dunării, ajungînd la Marea Euxin [Marea Neagră] a fost din toate timpurile mărul discordiei" între diverşi cuceritori, „iar pentru a o lua în stăpînire [de la populaţia autohtonă] cîmpiile ei mănoase au fost udate cu sîngele a nenumăraţi oameni". În prefaţa lucrării este amintit, marele rege al dacilor „Berobista" (Burebista). Pe aproape o sută de pagini sînt comentate luptele de apărare ale dacilor conduşi de Decebal, victoria romanilor „prezentă şi astăzi prin Columna Traiană", împărţirea administrativă a Daciei romane, precum şi originea numelui „Sarmizegetusa, astăzi sătuleţul Gradisca [Grădiştea]". Este amintit, totodată, „preotul filozof Diceneu [Deceneu]" precum şi „credinţa dacilor în Zalmoxis". Relieflnd unitatea românilor de-o parte şi de alta a Carpaţilor, Tröster aminteşte de „Dacia Alpestris ce se numeşte azi Valahia şi Moldova". El citează adeseori împreună cele trei ţări române, Moldova, Valahia şi Transilvania, evidenţiind istoria lor comună, ocupaţiile, obiceiurile şi limba fiind aceleaşi. Este o reflectare, la mai bine de jumătate de veac, a îndreptăţirii istorice a înfăptuirii lui Mihai Viteazul: unirea celor trei ţări române surori.

Tot în 1666, la Niirnberg, Tröster publică lucrarea *Cuibul de vulturi polonezi*, în care face o sumară descriere istorică şi geografică a Poloniei. Sînt amintite, cu acest prilej, şi unele evenimente din perioada domniilor lui Ştefan cel Mare (1457-1504) şi Bogdan III cel Orb (1504-1517), privind relaţiile româno-poloneze.

Faptele glorioase ale lui Mihai Viteazul sînt consemnate de Theodor Meurer în *Descrierea adevărată a tuturor întîmplărilor nobile şi demne de a se păstra din Germania, Transilvania... Valahia şi Moldova*, apărută în 1601 la Lich (Hessen) şi care prezintă evenimentele din septembrie 1600 şi pînă în martie 1601.

Importante ştiri referitoare la Transilvania cuprinde şi volumul *Dacia asuprită sau descrierea Transilvaniei*, apărut în 1666 şi scris de Johann Bethlen.

[2] Joban Tröster (mort în 1670), cronicar din Transilvania, autorul unor lucrări în care istoria românilor este pe larg tratată, cu referiri la origine, caracteristici etnografice, istorie politico-militară etc.; vezi *Magazin istoric*, nr. 11/1978.

O altă prețioasă lucrare germană cu referiri la români, aflată în colecțiile Bibliotecii centrale universitare din București, este aceea semnată de Johann Cristcph Wagner și intitulată *Schiță a provinciilor germanice și a Imperiului turc în Orient*, apărută la Augsburg în 1685. Sînt prezente informații privind geografia, economia și situația politică din Transilvania, Moldova și Țara Românească. Sînt descrise, de asemenea, mai multe orașe din țările române. Pagina de titlu a scrierii este însoțită de o gravură reprezentînd cetatea Timișoarei, împrejmuită de zid, cu rîul Timiș, pe care sînt mori de apă.

Informații referitoare la daci și la români găsim și în vechile dicționare și lexicoane germane aflate în colecțiile bibliotecii. Astfel, Jacob Christoff Iselin, în *Noua prelucrare istorică și geografică a lexiconului general despre viață și lucruri*, apărut la Basel în 1726, definește Dacia ca „un vechi regat... ai cărui locuitori au fost numiți de romani «dacis», iar de greci «geți» și au avut regii lor deosebiți pînă cînd... împăratul Traian a învins pe regele lor Decebalum". Același lexicon scrie despre Decebal, arătîndu-l drept „un rege în Dacia [ce] a dus un război norocos împotriva lui Domițian și a omorît doi generali ai acestuia".

Sînt toate aceste consemnări în scrierile germane din sec. XVI-XVIII mărturii prețioase ale interesului puternic cu care lumea europeană privea țările române, trecutul lor îndepărtat și lupta pentru păstrarea independenței și neatîrnării pămînturilor strămoșești.

Lidia PRISECARU,
Biblioteca centrală universitară, București

CARȚI SOSITE LA REDACȚIE

● **FILE DIN ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN. VOL. 11** (*sub egida Comisiei române de istorie militară: coordonator de ediție general-locotenent dr.* **Ilie Ceaușescu**).

Editura militară, București, 1983, 778 pp., 50 lei: *studii, însoțite de o anexă documentară, consacrate principalelor etape și aspecte ale istoriei Transilvaniei în contextul istoriei poporului român, din cele mai îndepărtate vremuri și pînă în anii socialismului victorios.*

● **Nicolae Iorga — VOINȚA OBȘTII ROMÂNEȘTI** (*cuvînt înainte de conf. univ. dr.* **Ion Ardeleanu**).

Editura militară, București, 1983, 192 pp., 8 lei: *pagini privitoare la lupta românilor pentru apărarea țării, pentru unire, selectate din* **Războiul nostru în note zilnice, Memorii** *precum și din publicistica marelui istoric din 1917-1919.*

● **Al. Zub — PE URMELE LUI VASILE PÂRVAN.**

Editura Sport-Turism, București, 1983, 384 pp., 23,50 lei: *evocarea vieții și operei cărturarului, la un secol de la nașterea sa* (**Magazin istoric**, *nr. 12/1982*).

● **Gabriel Strempel — CATALOGUL MANUSCRISELOR ROMÂNEȘTI, VOL. II.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 504 pp., 45 lei: *alte 1 500 manuscrise (numerele 1601-3100) din fondurile Bibliotecii Academiei R.S.R., într-o minuțioasă prezentare bibliografică.*

● **MARX CONTEMPORANUL NOSTRU** (*coordonatori:* **Dumitru Ghișe, Andrei Marga, Achim Mihu**).

Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 404 pp., 24,50 lei: *culegere de studii, relevînd contribuția marelui înaintaș la dezvoltarea gîndirii omenești.*

● **C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc** (*coordonator*) **— ROMÂNIA ȘI CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS (1918-1920). Triumful principiului naționalităților.**

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, 412 pp., 21,50 lei: *studii de anvergură istorică cu un bogat material de arhivă și istoriografie.*

● **Corneliu Leu — ROMANUL NOPȚII DE FEBRUARIE.**

Editura militară, București, 1984, 336 pp., 15,50 lei: *după* **Romanul unei zile mari**, *consacrat epocalului act istoric de la 23 August 1944, și* **Plîngerea lui Dracula**, *evocare literară apărută la 500 ani de la moartea ilustrului voievod al Țării Românești, Vlad Țepeș, autorul continuă seria cărților-document printr-o inspirată și bogată în izvoare reconstituire a ultimului an de domnie a alesului națiunii române la 5 și 24 ianuarie 1859 — Alexandru Ioan Cuza.*

● **Toader Ionescu — IDEEA UNITĂȚII NAȚIONALE REFLECTATĂ ÎN GÎNDIREA ECONOMICĂ DIN TRANSILVANIA (1848-1918).**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 292 pp., 15,50 lei: *contribuții la istoricul unirii românești.*

● **Iohanna Șarambei, Nicolae Șarambei — 99 PERSONALITĂȚI ALE LUMII ANTICE.**

Editura Albatros, București, 1983, 392 pp., 19,50 lei: *pagini reprezentative din istoria Asiriei, Babilonului, Chinei, Daciei, Greciei, Indiei, Palestinei, Romei, a altor țări și popoare străvechi, într-o viziune modernă.*

● **Petre Dan — ASOCIAȚII, CLUBURI, LIGI, SOCIETĂȚI.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 406 pp., 37 lei: *dicționar cronologic pentru perioada 1650-1944.*

● **Henri Hubert — CELȚII ȘI CIVILIZAȚIA CELTICĂ** (*traducere:* **Matilda Banu, George Anania**; *postfață:* **Zoe Petre**).

Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 516 pp., 48 lei: *vastă sinteză, valorificînd o bogată informație antropologică, lingvistică, arheologică și istorică.*

ASALTUL KÖNIGSBERGULUI

Mareşal I. H. BAGRAMEAN

„I-am înfăţişat pe eroii noştri în zilele cînd abia primeau botezul focului, cînd mai urmau încă primele clase ale şcolii aspre a bătăliilor. Sper că voi izbuti să descriu şi lunile, anii de război în care victoria îl va însoţi neîncetat pe anevoiosul lor drum de luptă". Cu aceste cuvinte îşi încheia mareşalul I.H. Bagramean (1897-1982), Erou al Uniunii Sovietice, volumul memorialistic Aşa a început războiul, **apărut şi în versiune românească, în 1974, la Editura militară. Şi mareşalul Bagramean şi-a respectat promisiunea. În 1977, Editura militară din Moscova l-a publicat al doilea volum de amintiri, intitulat** Aşa am cucerit victoria.

În preajma războiului, pe atunci colonel, Bagramean absolvise Academia Marelui Stat Major şi, după o perioadă de funcţionare ca profesor la aceeaşi instituţie, fusese numit şef al secţiei operaţii şi locţiitor al şefului de stat major al Regiunii militare speciale Kiev, transformată din prima zi a războiului în Frontul de sud-vest. În această calitate el a participat la dramatica operaţie de apărare a Ucrainei sovietice, din vara anului 1941, împotriva forţelor principale ale Grupului de armate german „Sud", comandat de feldmareşalul Rundstedt.

Cu toată rezistenţa eroică, datorită superiorităţii covîrşitoare a inamicului, trupele sovietice au fost nevoite să cedeze capitala Ucrainei şi să se retragă pe un aliniament situat la est de Nipru. Lupta dîrză a unităţilor Frontului de sud-vest, dintre care o parte au fost încercuite, a jucat un rol important în zădărnicirea planurilor Wehrmachtului de a distruge statul sovietic printr-un război fulger şi a temporizat ofensiva germană pe direcţia Moscova.

Însemnările autorului din primul volum prezintă un interes deosebit şi datorită faptului că el se numără printre puţinii şefi militari din conducerea Frontului de sud-vest care au supravieţuit dramaticelor evenimente de la sfîrşitul lunii septembrie 1941.

În al doilea său volum memorialistic, Aşa am cucerit victoria, **mareşalul Bagramean consemnează evenimentele militare la care a participat în calitate de comandant de armată şi de front, începînd din anul 1942 şi pînă la înfrîngerea definitivă a Germaniei naziste. Din acest volum, oferim cititorilor cîteva fragmente, care prezintă una dintre operaţiile importante desfăşurate de trupele sovietice în ultima parte a războiului, şi anume cucerirea Königsbergului, oraş-fortăreaţă, ve-**

chea capitală a Prusiei — leagănul militarismului german.

Mai întîi însă este necesară o prezentare de ansambiu a situaţiei militare în acest sector al frontului sovieto-german în ultimele luni dinaintea încheierii războiului în Europa.

Între 13 ianuarie şi 25 aprilie 1945 trupele sovietice au desfăşurat o ofensivă de mari proporţii, intrată în istoriografia militară sovietică sub denumirea „Operaţia din Prusia Orientală", la care au participat Frontul 2 bielorus (Rokossovski), Frontul 3 bielorus (Cerneahovski, apoi Vasilevski) şi o parte a trupelor Frontului 1 baltic (Bagramean). În cursul desfăşurării acestei operaţii, Grupul de armate german „Nord" a fost fracţionat în trei grupări izolate: „Heilsberg", „Königsberg" şi „Semland". Pentru lichidarea lor, în cadrul general al operaţiei din Prusia Orientală, trupele sovietice au executat trei operaţii ofensive distincte.

Operaţia ofensivă Königsberg a fost executată în zilele de 6-9 aprilie 1945 de către Frontul 3 bielorus, comandat de mareşalul Vasilevski, avîndu-i ca locţiitor pe generalul de armată Bagramean. Aici se impun cîteva explicaţii. Din iunie 1942 A.M. Vasilevski era şeful Marelui Stat Major, funcţie pe care practic o exercita locţiitorul său, generalul A.I. Antonov, întrucît A.M. Vasilevski (ca şi G.K. Jukov), fiind şi reprezentant al Comandamentului suprem, era permanent însărcinat să coordoneze acţiunile a două sau mai multe fronturi. La 18 februarie 1945, al treilea comandant de front cădea în luptă, după M.P. Kirponos şi N.F. Vatutin. Este vorba despre generalul de armată I.D. Cerneahovski (39 ani), comandantul Frontului 3 bielorus, cel mai tînăr dintre comandanţii de front sovietici. Războiul nu-i cruţă nici pe marii comandanţi. A.M. Vasilevski, aflat în Prusia pentru coordonarea acţiunilor din zonă, raportează Comandamentului suprem că a preluat funcţia respectivă, în care este apoi confirmat şi în care va rămîne pînă la sfîrşitul lunii aprilie 1945 (în iunie 1945 va fi numit comandant-şef al celor trei fronturi ce vor acţiona în Extremul Orient împotriva Japoniei). La 22 februarie, pentru a asigura o conducere unitară a acţiunilor din Prusia Orientală, Comandamentul suprem sovietic decide transformarea Frontului 1 baltic, comandat de generalul de armată Bagramean, în Gruparea „Semland" şi includerea ei în Frontul 3 bielorus, I.H. Bagramean rămînînd comandant al grupării şi locţiitor al comandantului Frontului 3 bielorus. La sfîrşitul lunii aprilie 1945 mareşalul Vasilevski este chemat urgent la Moscova şi I.H. Bagramean preia funcţia de comandant al Frontului 3 bielorus.

După război, I.H. Bagramean a comandat trupele Regiunii militare baltice, a fost şeful Academiei Marelui Stat Major, adjunct al ministrului apărării, inspector general al Forţelor armate sovietice.

Un insucces se ţine minte

Împreună cu generalul V. V. Kurasov, şeful meu de stat major, i-am raportat lui A.M. Vasilevski consideraţiile generale cu privire la concepţia acţiunilor şi planul asaltului Königsbergului[1]. Cînd am discutat constituirea grupării de forţe, mareşalul a propus ca lovitura principală să fie executată cu Armata 43. M-a surprins această soluţie: Armata 43 ar fi trebuit transferată de la aripa dreaptă a frontului la centru, în timp ce Armata 39 era deja aproape de Königsberg, venind dinspre nord-vest. Firește, mi-am exprimat îndoiala în legătură cu oportunitatea unei asemenea regrupări. În plus, în toate operaţiile ofensive precedente, Armata 39 acţionase bine. Din cîte ştiam, Vasilevski îl aprecia foarte mult pe I.I. Liudnikov [comandantul Armatei 39]. Ce determina atunci o asemenea hotărîre?

— La pregătirea asaltului, mi-a explicat mareşalul, trebuie să ţinem seama şi de factorul psihologic. Vă aduceţi aminte ce s-a întîmplat la 19 februarie?

Am înţeles că se referă la regretabilul insucces al Armatei 39 — care nu reuşise să împiedice joncţiunea garnizoanei germane a Königsbergului cu gruparea din peninsula Semland — şi am răspuns afirmativ.

— Cred că nici personalul armatei n-a uitat acest insucces, a continuat mareşalul. Probabil că el a generat o anumită neîncredere în forţele proprii. Din fericire, Armata 43 n-a trecut prin asemenea momente. De aceea, am hotărît ca rolul principal în asaltul Königsbergului să-i revină ei şi Armatei 11 de gardă. Şi apoi, Ivan Hristoforovici, aveţi în vedere faptul că pe măsura lichidării grupării de la Heilsberg, voi putea să vă transfer o armată sau chiar două, cu mijloacele lor de întărire. Prima va fi probabil Armata 2 de gardă, care trebuie adusă la aripa voastră dreaptă, ceea ce va înlesni înlocuirea şi concentrarea Armatei 43 pentru asaltul Königsbergului dinspre nord-vest.

Firește, am fost de acord cu această soluţie.

Luîndu-şi rămas bun, mareşalul mi-a comunicat un fapt îmbucurător: la asaltul Königsbergului va participa întreaga aviaţie din Prusia Orientală: Armatele 1 şi 3 aeriene, aviaţia Flotei baltice şi mari unităţi din Armata 18 aeriană, care pînă atunci acţionase ca aviaţie cu acţiune îndepărtată (în total aproape 2 500 aparate). În plus, la distrugerea forturilor cetăţii va participa artileria de foarte mare putere din rezerva Comandamentului suprem.

Astfel, în prima decadă a lunii martie, a început activitatea complexă de pregătire a asaltului fortăreţei Königsberg. Trebuia să rezolvăm numeroase probleme noi, întrucît pînă atunci nu acţionaserăm niciodată împotriva unui oraş-cetate atît de mare ca Königsbergul, pe

[1] Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei *Magazin istoric*.

care Hitler căuta să-l menţină cu orice preţ. O deosebită complexitate prezenta pregătirea trupelor, ele urmînd să rupă o apărare ce se sprijinea pe numeroase forturi, cazemate, construcţii masive, deosebit de rezistente, amenajate pentru apărare, felurite obstacole şi baraje împotriva tehnicii de luptă şi infanteriei. Destule piedici ridica şi instruirea comandanţilor. În localităţi mari e greu să te orientezi, tot timpul există pericolul de a acţiona împotriva trupelor proprii, menţinerea cooperării între unităţile atacatoare şi cele de sprijin pune probleme dificile. Pentru ca trupele să acţioneze precis, trebuia să amenajăm în spatele frontului fortificaţii asemănătoare şi să antrenăm acolo unităţile.

Pentru pregătirea comandanţilor a fost construită o machetă la scara 1:3000, care reproducea, în cele mai mici detalii, fortificaţiile de pe centurile defensive exterioară şi cea interioară ale oraşului, cu dispunerea unităţilor inamice, inclusiv sistemul focului tuturor categoriilor de armament, marcarea barajelor antiinfanterie şi antitanc şi a cartierelor şi construcţiilor izolate, amenajate pentru apărare. Deosebit de clar erau reprezentate forturile cetăţii. În plus, a fost pregătit şi multiplicat în numărul de exemplare necesar un plan al oraşului, cu un sistem unic de numerotare a cartierelor şi tuturor obiectivelor importante. Macheta, realizată deosebit de expresiv, mi-a permis ca în zilele de 9 şi 10 martie să repartizez misiunile comandanţilor de armate, de corpuri şi de divizii. Uneori aveam pur şi simplu impresia că ne aflăm în cartierele şi pe străzile pe unde în curînd vor trebui să se avînte trupele noastre.

Deşi fortăreaţa fusese construită cu mult înainte de acest război şi nu mai corespundea cerinţelor momentului, în ultimii ani comandamentul hitlerist o modernizase şi pregătise temeinic şi oraşul pentru rezistenţă îndelungată. Chiar în centrul Königsbergului, pe malul înalt al rîului Pregel, dominînd oraşul şi împrejurimile, era aşezat un vechi castel regal, în care se cuibăriseră cîteva mii de fascişti. Tot oraşul era înţesat de baricade, abatize, puncte de sprijin şi noduri de rezistenţă. În toate pieţele, la intersecţii, în scuaruri şi parcuri fuseseră construite cazemate, îngropate tancuri şi tunuri de asalt. Toate aceste fortificaţii erau apărate de 130 000 hitlerişti, hotărîţi să lupte pînă la ultimul cartuş. Această oştire uriaşă dispunea, pe lîngă multe altele, de 4 000 piese de artilerie şi peste 100 tancuri şi tunuri de asalt.

Pe machetă erau marcate cu roşu sectoarele de rupere a apărării inamice de către armatele 43, 50 şi 11, cărora le revenea misiunea de onoare, dar extrem de grea, de a lua cu asalt oraşul-fortăreaţă. Concepţia operaţiei era următoarea: străpungerea apărării inamicului prin lovituri de întîlnire puternice şi impetuoase, executate dinspre nord-vest şi sud. Dinspre nord-vest acţionau Armata 43 şi două corpuri din Armata 50, dinspre sud — forţele principale ale Armatei 11 de gardă. Ele trebuiau să se întîlnească în centrul oraşului, pe malul de nord al rîului Pregel. Dinspre est executau lovituri de fixare pe front larg diviziile Corpului 69 din Armata 50. În timp ce aceste forţe fracţionau gruparea inamică, alte trei armate — 2, 5 şi 39 — trebuiau să acţioneze ofensiv în peninsula Semland şi să împingă gruparea „Semland" spre mare, în direcţia Pillau, asigurînd frontul exterior al încercuirii raionului fortificat Königsberg.

Pe la jumătatea lunii martie cadrele de conducere de la armate îşi cunoşteau în linii generale misiunile. Comandanţii lor au început pregătirea trupelor în vederea apropiatei operaţii. Ea trebuia să se desfăşoare în trei etape: prima — pregătirea; a doua — ruperea primului aliniament de apărare; a treia — asaltul oraşului. Durata etapei a doua — 24 ore, a celei de-a treia — patru zile.

La 15 martie am prezentat mareşalului Vasilevski planul operaţiei. Înainte de a-l aproba, el a trimis un raport lui I.V. Stalin, în care expunea esenţa planului şi solicita suplimentarea stocurilor de armament, tehnică de luptă şi muniţii. În seara de 17 martie A.M. Vasilevski mi-a comunicat telefonic că planul a fost aprobat. Iniţial s-a stabilit ca operaţia să înceapă la 28 martie, apoi termenul a fost amînat pentru începutul lui aprilie.

Cele mai chinuitoare minute

Pe 5 aprilie, spre seară, a încetat în sfîrşit să plouă. A.M. Vasilevski a ordonat să se execute cercetarea prin luptă, care trebuia să preceadă pregătirea de artilerie, şi m-a rugat să plec la Armata 43 a generalului A.P. Beloborodov, care dădea lovitura principală asupra Königsbergului dinspre nord-vest.

În zori am sosit la punctul ei de comandă, amenajat pe o colină împăduriită, pe care se profila vizibil o clădire solidă cu etaj, probabil conacul vreunui moşier prusac. Colina oferea un cîmp de vedere excelent. Într-unul dintre copacii înalţi fusese amenajată o platformă de observare, protejată pe trei laturi cu tăblii de oţel. În apropiere, tot în copaci, fuseseră amenajate încă două platforme pentru aviatori şi artilerişti, care urmau să corecteze de aici loviturile aviaţiei şi focul artileriei. În subsolul clădirii se instalase o grupă operativă din statul major al armatei.

Colonelul V.V. Turantaev, şeful secţiei operaţii, m-a condus la comandantul armatei, care se afla într-o încăpere de la etaj. Pereţii clădirii erau foarte groşi, iar golurile ferestrelor fuseseră astupate cu saci de nisip. Beloborodov privea atît de absorbit prin luneta stereoscopică, încît n-a observat sosirea mea.

— Nu credeţi că e riscant să aveţi un punct de observare atît de vizibil pentru ina-

mic? am întrebat eu cu voce tare.

Gene alul se răsuci pe scaun, mirat, şi, văzîndu-mă, se ridică energic, îmi strînse mîna cu pute e şi spuse:

— Grupa operativă se află la subsol. Dacă ne bombardează artileria grea, putem coborî şi noi imediat. Cît priveşte proiectilele de calibru mijlociu, nu prea avem de ce ne teme.

Considerînd că m-a liniştit, comandantul armatei a început să-mi raporteze cum se desfăşoară cercetarea p in luptă. Din spusele lui rezulta că inamicul căuta să menţină cu orice preţ primul aliniament de apărare. Cu toate acestea, în cîteva sectoare, batalioanele înaintate reuşiseră să pătrundă în dispozitivul advers şi să îmbunătăţească baza de plecare la atac. Artileriştii introduceau corectivele necesare în planul focului.

Între timp, începuse să se lumineze de ziuă. Apropiindu-mă de ocularele lunetei stereoscopice, am început să examinez cu atenţie panorama oraşului. Contururile Kőnigsbergului abia se distingeau prin ceţurile dimineţii. Deasupra oraşului pluteau nori vineţii.

— Nu vom putea folosi aviaţia! am oftat cu amă ăciune.

— N-avem ce face, replică Beloborodov. Toată nădejdea e în zeul războiului. Sper totuşi că avioanele de asalt vor intra în luptă. Piloţii lor s-au obişnuit să acţioneze pe orice vreme.

Am cerut legătura cu punctul de comandă al frontului şi abia am apucat să-i raportez lui A.M. Vasilevski rezultatele cercetării, că din partea opusă a oraşului a ajuns pînă la noi un zgomot surd, care creştea rapid în intensitate. M-am uitat la ceas, era ora 9. Şi imediat s-a auzit un şir de explozii de proiectile grele. „Katiuşele" anunţau începerea pregătirii de artilerie la Armata 11. În urma lor s-a auzit glasul tunu ilor grele. Deşi distanţa era mare, geamurile clădi ii vibrau la exploziile proiectilelor de artilerie grea.

— Auziţi, Aleksandr Mihailovici? l-am întrebat pe mareşal.

— Excelent conce t, răspunse satisfăcut A.M. Vasilevski. Păcat că nu participă şi aviaţia.

Exploziile neîntrerupte ale proiectilelor fumigene pe toată întinderea frontului inamic indicau că, în scurt timp, sub protecţia vălului ce se forma, vor porni la atac infanteria şi tancurile. Oare vor reuşi t upele de asalt să străbată fîşia de baraje şi să pătrundă în apărarea duşmanului? Au început cele mai chinuitoare minute. Vocile atacatorilor nu ajungeau pînă la noi, iar din cauza vizibilităţii proaste ostaşii abia se distingeau chiar şi prin binoclu. Trebuia să aşteptăm rapoartele de luptă de la corpuri. Şi le aşteptam cu sufletul la gură. Beloborodov nu lăsa receptorul din mînă.

— Cum merge? întreba el din minut în minut ba pe unul, ba pe altul dintre comandanţii de co puri. Răspunsurile erau însă monosilabice şi imprecise:

— Înaintează! Atacă!...

Prima veste îmbucurătoare a venit de la generalul Lopatin [comandantul Corpului 13 de gardă], ale cărui divizii acţionau la centrul dispozitivului Armatei 43.

— Unităţile lui Krasnov şi Ţimcik au păt uns în apărarea inamicului şi ocolesc fo tul nr. 5. Duşmanul rezistă cu înverşunare.

Cînd i-am raportat lui A.M. Vasilevski că a început atacul, el a spus ca pentru sine:

— De nu s-ar împotmoli la forturi... Daţi ordin primelor eşaloane să nu se oprească, să ocolească forturile; eşaloanele doi să le blocheze, să le arunce în acr şi să lichideze garnizoanele.

Bombardiere de noapte — ziua

Luînd legătura cu generalul Pokrovski [şeful statului major al Frontului 3 bielorus], am aflat că şi A mata 11 acţionează cu succes. Diviziile Corpului 16 de gardă, comandat de Guriev, atacau în sectorul fortului nr. 9, pe care puseseră stăpînire încă înainte de începerea ofensivei. De aceea aici se realizase de la început o pătrundere adîncă. Şi rapoartele de la Armata 50 erau încurajatoare: unităţile ei înaintau încet, dar sigur, către fortul Gneisenau. O situaţie mai grea se crease la corpurile de la flancuri, care trebuiau să atace frontal forturile 8 şi 10, deosebit de puternice.

Dar, nu încăpea îndoială, începutul era bun. Acum trebuia accelerat ritmul înaintării. Aviaţia ne-ar fi putut ajuta foarte mult, de aceea am încercat să aflu de la mareşalul Novikov [comandantul Forţelor aeriene militare sovietice] cîte aparate reuşise

să trimită în luptă. N-am apucat să intru în legătură cu el, că pe deasupra noastră a trecut o patrulă de avioane de asalt.

— Se pare că au pornit, răsuflă uşurat Beloborodov. Cu aviaţia ne va fi mai uşor.

La un moment dat, în timp ce discutam cu comandantul armatei unele probleme de conducere a trupelor, în apropiere detună o explozie asurzitoa e. Am simţit o lovitură destul de puternică în umărul stîng şi, proiectat de suflul exploziei într-un colţ al încăperii, am dus instinctiv mîinile la ochi, pentru a-i feri de praf şi cioburi. Cînd, după cîteva clipe, i-am deschis în-

cet, mi-a venit inima la loc: vedeam, deci ochii rămăseseră nevătămaţi. Capul mă durea, urechile parcă erau înfundate cu vată. Am privit în jur. Unda de şoc, provocată de explozia unui proiectil ce pătrunsese în peretele clădirii, zvîrlise afară şi cercevelele ferestrelor şi sacii de nisip, făcînd geamurile ţăndări. Eu şi Beloborodov am scăpat cu uşoare contuzii. La punctul de comandă pierderile produse de bombardamentul de artilerie erau neînsemnate.

Cînd i-am raportat lui Vasilevski cele întîmplate, el mi-a spus cu reproş:

— Putea fi mult mai rău. Beloborodov n-a fost prea inspirat în stabilirea punctului de comandă. Bine că v-aţi ales numai cu atîta...

El ne-a ordonat categoric să lucrăm numai în încăperile de la subsol, iar pentru observare să folosim platforma amenajată în copac.

Între timp ofensiva armatei lui Beloborodov se desfăşura conform planului. În dimineaţa de 7 aprilie vremea s-a îmbunătăţit simţitor: deasupra oraşului, învăluit în flăcări şi fum, a apărut soarele. Cum s-a ridicat ceaţa, corpul de aviaţie de vînătoare al generalului Ivanov s-a năpustit asupra aerodromurilor inamicului, blocîndu-le. Aproape concomitent oraşul a fost atacat de avioanele de asalt, care au lovit în primul rînd tunurile antiaeriene.

La 9.30, după o pregătire de artilerie scurtă, dar puternică, cele trei armate au reluat asaltul. Ziua a doua a operaţiei se deosebea însă radical de prima. Supremaţia aviaţiei sovietice era totală. La ora 10, 246 bombardiere au lovit de trei ori succesiv oraşul şi trupele din peninsula Semland, care încercau să vină în ajutorul Kōnigsbergului.

Pentru a intensifica la maximum loviturile din aer, mareşalul Novikov se hotărî să întreprindă o acţiune deosebit de îndrăzneaţă: să folosească în timpul zilei bombardierele grele ale aviaţiei cu acţiune îndepărtată, care, de regulă, acţionau noaptea. El îi telefonă lui A.E. Golovanov [comandantul aviaţiei cu acţiune îndepărtată], cerîndu-i părerea, dar mareşalul încercă să se eschiveze, argumentînd că viteza mică şi capacitatea redusă de manevră vor face din aceste aparate o pradă uşoară pentru vînătorii fascişti.

— Nu vă fie teamă! îl întrerupse iritat Novikov. Am să vă dau o escortă de 125 avioane de vînătoare. Nici un „Messer" nu va îndrăzni să le atace. În plus, aviaţia de asalt şi artileria nu vor permite tunurilor antiaeriene să tragă nici un singur foc...

Golovanov vroia probabil să-şi mai exprime unele îndoieli, dar Novikov spuse hotărît:

— Într-un cuvînt, aţi înţeles misiunea. Organizaţi decolarea pentru orele 13. Precizaţi obiectivele cu tovarăşul Hriukin. Raportaţi cînd sînteţi gata...

Un timp Novikov s-a plimbat agitat prin adăpostul spaţios, şi cînd Golovanov a raportat că e gata, a făcut un gest energic cu mîna:

— La 13.10 trimiteţi-vă „armada" asupra Kōnigsbergului!

Apoi, luînd legătura cu armatele 1 şi 3 aeriene, Novikov le-a ordonat să trimită toate bombardierele şi avioanele de asalt care mai erau disponibile împotriva aerodromurilor şi poziţiilor artileriei antiaeriene a inamicului.

În mai puţin de o oră, 516 bombardiere grele au lansat asupra oraşului peste 3 700 bombe, cu o greutate totală de 550 tone. Numeroase fortificaţii au fost distruse. Deplasarea tancurilor, camioanelor şi subunităţilor de infanterie cu armament greu ale inamicului a devenit imposibilă. Apărarea duşmanului s-a divizat în focare de rezistenţă izolate.

Spre sfîrşitul zilei corpurile Armatei 43 au ajuns pînă la suburbia Ratshof şi au cucerit cîteva cartiere în partea de nord-vest a Kōnigsbergului. Un detaşament de asalt din Divizia 235 a reuşit să lichideze garnizoana fortului 5, blocat în ziua precedentă. Succesul a fost asigurat de acţiunile eroice ale pionierilor diviziei. Uraganul de foc nu i-a împiedicat să dezamorseze peste 200 mine şi să deschidă drumul infanteriei. Ei

Comandantul fortăreţei, generalul german Lasch (în dreapta imaginii), luat prizonier după căderea Kōnigsbergului, este interogat de generalul-maior Guriev

În p. 35: *trupe sovietice în timpul asaltului*

au scos explozibilul din mine şi l-au detonat lîngă zidul fortului. Dar acesta n-a cedat. Nici a doua explozie n-a dat rezultate. Au trebuit dezamorsate încă multe mine, pentru a face două încărcături puternice. Explodarea lor simultană a produs, în sfîrşit, o spărtură mare în zid. De partea cealaltă a fortului, pionierii locotenentului Işkinin făceau acelaşi lucru, iar soldaţii Merenkov şi Malîghin introduceau o încărcătură de exploziv în ambrazura caponierei. Lăsîndu-şi tovarăşul în adăpost, Merenkov se tîrî să instaleze detonatorul, dar fu rănit. Malîghin se grăbi în ajutorul prietenului, dar şi el fu rănit. Şiroind de sînge, el îl trase înapoi pe Merenkov şi detonă încărcătura. Aproape simultan îşi detonă încărcătura şi locotenentul Işkinin. Toţi aceşti pionieri curajoşi au primit titlul de Erou al Uniunii Sovietice. La căderea serii garnizoana fortului 5 a depus armele şi deasupra lui s-a înălţat drapelul roşu.

Foc impotriva parlamentarilor

Nici în a treia noapte nu le-am dat fasciştilor vreun răgaz. Aviaţia de noapte a lansat asupra centrului oraşului 569 tone bombe. La ora 8 ştafeta a fost preluată pentru încă două ore de aviaţia frontului, iar la ora 10, după pregătirea de artilerie, toate armatele au reluat ofensiva.

În jurul orei 15 generalul Beloborodov, care asculta la telefon un raport de luptă, îmi spuse radios:

— Un regiment din Divizia 24 a făcut joncţiunea cu unităţile unei divizii din Armata 11, care au trecut rîul Pregel.

Mi-am dat seama că în felul acesta se realiza încercuirea completă a garnizoanei Königsbergului, care nu mai avea scăpare.

Analizînd rezultatele zilei a treia, am înţeles că garnizoana încercuită are o singură posibilitate de salvare: în noaptea următoare să atace în lungul rîului Pregel şi să încerce să se unească cu grupările de trupe care înaintează dinspre vest. Dacă nu se hotărau să facă acest pas disperat, le rămînea o singură speranţă — să mai reziste cîteva zile pe ultimul şi cel mai puternic aliniament care cuprindea partea centrală a oraşului.

Într-o privinţă, situaţia garnizoanei încercuite se îmbunătăţise întrucîtva: noi nu mai aveam posibilitatea să folosim masat aviaţia de bombardament, de teamă să nu lovim trupele proprii.

Încercînd să evite o vărsare de sînge inutilă, A.M. Vasilevski a adresat trupelor încercuite apelul de a depune armele. Dar comandantul Königsbergului a hotărît totuşi să răzbată spre vest. Prevăzînd o asemenea acţiune, trupele noastre au întîmpinat în mod organizat contraatacurile executate de inamic, atît din peninsula Semland, cît şi din centrul oraşului. Numai în sectoare izolate, sub protecţia întunericului, grupuri de fascişti au reuşit să se infiltreze în dispozitivele noastre, unde şi-au găsit sfîrşitul.

În timpul nopţii două grupe de antifascişti din comitetul „Germania liberă" au izbutit să pătrundă în centrul oraşului şi să difuzeze manifeste cu apelul nostru de a depune armele. Una dintre grupe, avînd un steag alb, a încercat să se apropie de citadelă, dar fasciştii au deschis focul împotriva parlamentarilor.

Cînd, în zorii zilei de 9 aprilie lui A.M. Vasilevski i s-a raportat că nu există nici un indiciu cu privire la capitulare, el l-a chemat pe generalul Barsukov, comandantul artileriei frontului, şi i-a ordonat să concentreze focul întregii artilerii asupra centrului oraşului, pentru ca, pînă la căderea serii, armatele să poată încheia asaltul Königsbergului.

După o scurtă, dar puternică pregătire de artilerie, asaltul a fost reluat pe tot frontul. Corpul de la flancul drept al Armatei 43 a cucerit fortul 6, iar diviziile celorlalte două corpuri au pătruns în centrul oraşului, cucerind o fortificaţie după alta. Forţînd rîul Pregel, unităţile diviziei comandate de generalul Tolstikov au ajuns în apropierea castelului regal. Generalul Guriev, comandantul corpului, aflat mereu în sectoarele cele mai grele, a sosit la faţa locului şi i-a ordonat generalului Tolstikov să cucerească acest important nod de apărare din centrul oraşului, apărat de batalioane de ofiţeri.

La sfîrşitul zilei de 9 aprilie raioanele de nord-vest, vest şi sud ale oraşului se aflau în mîinile noastre, inamicul menţinîndu-se doar în centru şi în partea de est. În cele din urmă, comandantul Königsbergului a luat prima hotărîre înţeleaptă, trimiţînd parlamentari prin care comunica încetarea rezistenţei. A.M. Vasilevski a dat dispoziţii ca reprezentanţii noştri să-i însoţească la comandamentul german. La orele 21.30 generalului Otto Lasch i-a fost înmînat ultimatumul comandamentului sovietic şi, după oarecare ezitări, el a ordonat trupelor sale să înceteze rezistenţa.

În zori, din centrul oraşului au pornit coloane lungi de prizonieri. Înapoindu-mă la punctul de comandă al frontului, am găsit acolo un grup de generali fascişti, în frunte cu Otto Lasch. Deprimaţi de căderea atît de rapidă a fortăreţei pe care o considerau inexpugnabilă, ei aşteptau posomorîţi întîlnirea cu A.M. Vasilevski, care îşi exprimase dorinţa să-i interogheze.

Cînd am intrat în cabinetul comandantului frontului, mareşalul Vasilevski discuta cu un grup de comandanţi sovietici despre rezultatele operaţiei, încheiată cu deplin succes, în decurs de numai patru zile.

A.M. Vasilevski a ordonat să fie introduşi generalii prizonieri. Fostul comandant al Königsbergului răspundea la întrebări destul de degajat. Referindu-se la bilanţul luptelor, el spuse cu amărăciune:

— Era imposibil de presupus că o cetate ca Königsbergul va cădea aşa de repede. Comandamentul rus a conceput bine această operaţie şi a executat-o ireproşabil.

Cuvînt introductiv şi traducere Al. COVALIU

OVERLORD: CAPITOLUL SECRET (III)

STEPHEN E. AMBROSE

Pe măsură ce acele ceasornicului celui de-al doilea front se apropiau de Y, cum era indicată codificat prima zi a lunii iunie, cînd urmau să se încheie toate pregătirile şi, mai ales, de Y+4, data iniţial stabilită a debarcării în Normandia, în culise tensiunile şi conflictele sporeau. Unele erau firești, avînd în vedere dimensiunea, fără precedent, a operaţiei. Altele decurgeau direct din obiectivele diferite politice, pe termen lung, ale Statelor Unite şi Marii Britanii. Toate acestea îşi aflau prelungirile, pe de o parte, în insistenţele lui Churchill de a determina anularea debarcării de sprijin din sudul Franţei şi continuarea ofensivei din Italia, spre Balcani şi Europa Centrală, pe de alta, în resentimentele unor înalţi comandanţi englezi faţă de Eisenhower personal. O lucrare apărută în octombrie 1982 menţionează în acest sens pe generalul B.L. Montgomery, care urma să coordoneze trupele terestre în faza iniţială a invaziei, citîndu-l dintr-o scrisoare adresată, în aprilie 1944, unui alt comandant britanic: „Trebuie să spun că el [Ike] a fost bun, probabil, pe linie politică, dar că, indiscutabil, habar nu avea de nimic în materie de luptă". Generalului Allan Brooke, tot Montgomery îi scria despre Eisenhower: „el trebuie ţinut, pur şi simplu, la o parte de toată această afacere, dacă dorim să cîştigăm războiul".

Eisenhower avea şi el o părere la fel de „bună" despre colaboratorul lui. El i-a declarat lui Cornelius Ryan în perioada postbelică, cu condiţia ca acesta să nu publice aprecierea decît după ce Ike nu va mai fi în viaţă: „Britanicii n-au înţeles niciodată sistemul american de comandă... (Montgomery) a ajuns să blesteme că americanii şi eu, în special, nu avem nici un credit, că sîntem nepricepuţi în ce priveşte războiul, aşa încît am încetat chiar să comunic cu el". Aceste resentimente personale, care au durat cît au trăit cei doi şefi militari, ca şi conflictele de interese politice, au trebuit să fie netezite, pentru a face să prevaleze obiectivul comun: pătrunderea cu succes în vestul continentului. Principalul argument al lui Eisenhower în disputele cu Churchill — nu puţine şi nu uşoare — era că el, generalul, nu are autoritatea să schimbe ordinele primite de la Casa Albă decît în urma unei dispoziţii comune, a premierului şi a preşedintelui Roosevelt, şi că anularea debarcării în sudul Franţei va face imposibilă dezvoltarea succesului iniţial al Overlord şi chiar

va permite trupelor germane să contraatace decisiv Corpul expediţionar. Desigur, sistemul Ultra[1], Fortitude şi Bodyguard erau elemente de nepreţuit în succesul invaziei, dar ele nu puteau înlocui acumularea unor resurse uriaşe şi elaborarea unei strategii generale corespunzătoare, care a fost strălucit aplicată. De fapt, deschiderea celui de-al doilea front nici nu mai putea fi amînată. Nici din punct de vedere politic, nici militar.

În reuşita operaţiei, se conta, desigur, şi pe începerea ofensivei armatei sovietice, care, în anii 1941, 1942, 1943, 1944, purtase tot greul războiului împotriva Germaniei naziste în Europa, ofensivă menită, din punctul de vedere al Corpului expediţionar anglo-american, să imobilizeze orice transfer de trupe ale Wehrmachtului în vest şi să sporească încordarea în care se găsea Germania. Evident, pe punţile de comandă de la Washington şi Londra nu se punea problema dacă sovieticii îşi vor respecta angajamentul luat la Teheran, ci, mai curînd, unde va ajunge, în următoarele luni, linia frontului sovieto-german, principalul front al războiului.

La 10 aprilie 1944, şeful misiunii militare a S.U.A., generalul Deane, şi şeful misiunii militare britanice, generalul Burrows, au adus la cunoştinţa şefului Marelui Stat Major al armatei roşii, mareşalul A.V. Vasilevski[2], că operaţia de forţare a Mării Mînecii va începe la 31 mai, data putînd fi devansată sau întîrziată cu două sau trei zile, în funcţie de condiţiile atmosferice şi de flux. După opt zile, un mesaj comun Roosevelt-Churchill îi confirma lui Stalin comunicarea şi se încheia astfel: „Vă trimitem cele mai bune urări şi credem că armatele dv. şi ale noastre, acţionînd în deplină înţelegere şi în conformitate cu acordul nostru de la Teheran, vor zdrobi pe hitlerişti". Stalin le-a răspuns la 22 aprilie, exprimîndu-şi „încrederea în succesul operaţiei proiectate" şi dînd asigurări: „Aşa cum ne-am înţeles la Teheran, armata roşie va întreprinde la aceeaşi dată o nouă ofensivă, pentru a acorda un sprijin maxim operaţiilor anglo-americane".

La 20 mai, la Marele Cartier General sovietic s-a definitivat hotărîrea Comandamentului suprem pentru planul campaniei de vară, care prevedea pentru iunie declanşarea ofensivei în Karelia, urmată, în a doua jumătate a lunii, de marea ofensivă în Bielorusia (operaţia Bagration), care avea să aducă armata roşie în 45 zile în sectorul central al frontului sovieto-german, pe Vistula.

Ultimul episod din cartea lui S. Ambrose (Ike's Spies...) — pe care Magazin istoric îl prezintă cu titlul şi subtitlurile redacţiei — ne poartă pînă în momentul în care zarurile au fost aruncate.

Y + 5

De fapt, în perioada dinaintea invaziei, Eisenhower acordase mai mult timp problemelor de securitate decît celor de disimulare. Era mai important ca germanii să nu ştie că Normandia este locul debarcării decît să creadă că Pas de Calais este acest loc. Singurul mare avantaj al lui Ike asupra lui Rommel şi von Rundstedt era acela că el ştia unde şi cînd se va da lupta, în timp ce adversarii săi trebuiau să ghicească. Pentru a-i menţine în această stare de incertitudine, Eisenhower era în stare să facă orice — şi chiar a făcut — pentru a păstra secretul operaţiei Overlord. „Succesul sau eşecul operaţiilor viitoare depinde de capacitatea inamicului de a obţine informaţii prealabile de natură exactă", declara Eisenhower într-un memoriu difuzat tuturor comandanţilor din subordinea sa.

Pentru a se feri ca asemenea informaţii prealabile să ajungă la germani, Eisenhower a trebuit să ceară guvernului britanic unele lucruri greu de acceptat. Uriaşa activitate ce se desfăşura în insulele britanice, marea concentraţie de trupe, venirile şi plecările de avioane — toate acestea erau surse potenţiale de scurgere a secretului. Acest lucru era valabil în special în zonele de litoral, unde exerciţiile de antrenament puteau furniza multe informaţii unui observator inamic. Eisenhower l-a cerut lui Churchill să îndepărteze pe toţi civilii din zona de coastă, de teamă că printre ei s-ar putea afla şi spioni nedescoperiţi. Churchill a refuzat: nu putea merge aşa de departe, încît să tulbure într-atît viaţa oamenilor. Generalul britanic Frederick Morgan, din cadrul statului major al lui Ike, a afirmat că toate astea ţin de politică, mormăind: „Dacă eşuăm, n-o să mai fie nici o politică".

Pe la sfîrşitul lui martie, Montgomery a declarat că ar vrea ca toţi civilii să fie daţi afară din terenurile lui de exerciţii, iar Ike a trimis o pledoarie persuasivă cabinetului de război, în care afirma că „ne-am încărca conştiinţa, dacă peste ani de zile am avea sentimentul că prin neglijarea unor prudenţe de securitate am compromis succesul acestor operaţii vitale sau că am irosit viaţa oamenilor". Churchill a cedat. Civilii au fost scoşi din zonele de pregătire şi ţinuţi în afara lor, pînă la cîteva luni după debarcare.

În aprilie, Eisenhower a silit din nou Cabinetul de război britanic să facă un pas împotriva voinţei lui. A propus nici mai mult nici mai puţin decît anularea privilegiului de comunicaţii diplomatice din Regatul Unit. Churchill nu manifesta nici cea mai mică dorinţă să aplice o măsură atît de drastică, însă Eisenhower a insistat. „Mă simt dator să afirm, cu toată francheţea, că această sursă de scurgere a secretului reprezintă, după părerea mea cel mai mare risc la adresa securităţii operaţiilor noastre şi a vieţii marinarilor, soldaţilor şi aviatorilor noştri". El a mai spus că şi o interdicţie diplomatică va crea mari dificultăţi guvernului britanic şi îşi dă seama că tot blamul generat de această acţiune va cădea asupra Cabinetului de război. Totuşi „nu-mi pot reprima gîndul că aceste dificultăţi sînt întru totul contrabalansate de problemele mai mari aflate acum în joc".

La 17 aprilie, Cabinetul de război a hotărît să nu li se mai permită reprezentanţilor diplomatici să transmită sau să primească mesaje necenzurate, iar curierii de specialitate nu mai puteau părăsi teritoriul Regatului Unit. Aceste restricţii nu se aplicau americanilor şi ruşilor. Toate guvernele aliate şi reprezentanţii lor în Regatul Unit au protestat, iar de Gaulle a întrerupt negocierile cu comandamentul suprem al forţelor expediţionare aliate privind condu-

---

[1] În planurile pentru Overlord au fost folosite şi rapoartele extrem de amănunţite ale ambasadorului şi ale ataşatului militar al Japoniei la Berlin, privind sistemele de apărare germană pe coasta franceză. Transmise prin radio la Tokio, aceste rapoarte, ca şi întregul trafic de corespondenţă cifrată japoneză, erau „citite" de criptografii americani, care penetraseră codul încă înaintea atacului de la Pearl Harbor. Pe baza observaţiilor directe şi a informărilor OKW, rapoartele din septembrie şi noiembrie 1943, mai ales furnizaseră date precise despre amploarea dispozitivului german şi modul în care se intenţiona să se acţioneze. Scurt timp înaintea Zilei Z, ataşatul militar japonez, care tocmai revenise dintr-un nou tur al Normandiei, raportase ultimele sale observaţii, incluzînd pînă şi măsurătorile în centimetri ale capcanelor pentru tancuri şi ale altor obstacole de pe plaje sau din imediata vecinătate.

[2] *Magazin istoric*, nr. 2-3/1975.

cerea și utilizarea rețelelor ilegale franceze[1].

Explicabil deci de ce a fost Churchill atît de agitat, cînd Eisenhower i-a spus că vrea ca interdicția să continue și după ziua debarcării. Ike se temea că, în cazul anulării interdicției, germanii își vor da seama că operația Overlord reprezintă lovitura principală și atunci acțiunea Fortitude ar fi fost compromisă. Șocat de această cerere, Anthony Eden, ministrul de externe în Cabinetul de război, a spus, în numele lui Churchill, că toate guvernele aliate se așteaptă ca interdicția să fie anulată de îndată ce se anunță invazia. Supărarea lor pe britanici va fi cu atît mai mare, cu cît acest lucru se va întîrzia. Eden i-a cerut lui Ike să fie de acord cu ridicarea interdicției la una sau două zile după debarcare.

Eisenhower a replicat că nu-i convine. Dacă se ridică imediat interdicția, Hitler „va deduce că, din acel moment, își poate concentra în siguranță forțele, pentru a r - pinge asaltul nostru". Churchill a arătat că îi este imposibil să fie de acord cu o interdicție diplomatică nelimitată, din cauza marilor dezagremente și fricțiuni provocate de acest lucru. El a propus ca interdicția să continue încă șapte zile după debarcare. Ike a răspuns că nici asta nu-i mulțumește. Și, pînă la urmă, a obținut cîștig de cauză. Interdicția s-a prelungit 13 zile după debarcare.

În condițiile în care guvernul britanic îi asigura o colaborare absolut a mirabilă, Eisenhower nu putea răspunde decît cu aceeași monedă.

Tot ce era de făcut...

Dispozițiile sale cu privire la măsurile de securitate, adresate comandanților și unităților respective (în ajunul invaziei), erau, prin urmare, clare, directe și severe. El a ordonat tuturor unităților să mențină cel mai desăvîrșit nivel de securitate individuală și, în cazul unor abateri, să aplice cele mai drastice măsuri disciplinare. Și a-a ținut de cuvînt.

În aprilie, generalul Henry Miller, șeful aprovizionării Forței aeriene IX și fost coleg al lui Ike la West Point[2], a luat parte la un cocktail, la hotelul Claridge. Acolo a început să vorbească necontrolat, plîngîndu-se de dificultățile pe care le are în asigurarea aprovizionării și adăugînd că problemele sale vor lua sfîrșit după debarcare, despre care a spus că va începe înainte de 15 iunie. Cînd cineva a pus la îndoială data avansată de el, Miller a propus să facă un pariu. Ike a aflat despre această indiscreție chiar în dimineața următoare și a acționat imediat. A ordonat retrogradarea lui Miller, la gradul său permanent de colonel, și l-a expe iat înapoi în Statele Unite — cea mai jalnică umilire pentru un ofițer de carieră. Miller și-a susținut nevinovăția. Drept răspuns, Ike i-a scris: „Dragă Henry, nimic nu mă indurerează mai tare decît să mă văd pus în situația de a judeca acte implicînd delicte militare, comise de ofițeri de caracter și cu bune state de serviciu, mai cu seamă cînd este vorba de prieteni vechi și apropiați". Dar decizia și-a menținut-o.

O altă gafă s-a petrecut în mai. Ike a aflat că un ofițer de marină american, îmbătîndu-se la o petrecere, a dezvăluit amănunte despre apropiatele operații, inclusiv zonele, capacitățile de transport, efectivele și datele: Eisenhower i-a mărturisit atunci lui Marshall: „Mă înfurie atît de tare că survin asemenea riscuri inutile și suplimentare, încît eu însumi i-aș împușca bucuros. Fie numai și faptul că s-a întîmplat atît de repede după cazul Miller și tot este de ajuns să te aducă la disperare". Ofițerul în cauză a fost și el expediat „retur" în Statele Unite.

În ciuda tuturor precauțiunilor, inevitabil apăreau și momente de spaimă, pentru că sub comanda lui Ike se aflau mai bine de 2,5 milioane oameni. Un asemenea moment s-a petrecut la sfîrșitul lunii martie, cînd o serie de documente referitoare la Overlord, inclusiv informații despre efective, amplasamente, înzestrare și data aproximativă a invaziei, au fost descoperite, neglijent ambalate, la oficiul poștal din Chicago. Cel puțin zece poștași văzuseră cîteva dintre documente. Pachetul — destinat Departamentului de război din Washington — purta a r a unei fete din Chicago. Și mai agravant era faptul că sergentul care puse pe pachet adresa eronată, Richard E. Tymm, era de origine germană. El a fost supus unui interogatoriu amănunțit; pînă la urmă, a reieșit că nu era vorba de un spion, ci de o simplă neglijență. Cînd scris o destinatarul pe pachet, pe sergentul în cauză îl copleșise dorul de casă și trecuse adresa surorii lui. Nimic de mirare deci că pe Ike îl apuca disperarea și că putea spune că ar tăia bucuros, cu mîna lui, cîteva beregate.

Măsurile de securitate pentru operația Overlord includeau și efortul de a nu le permite germanilor să descopere diferitele invenții noi, cu ajutorul cărora aliații contau să obțină succese, cum ar fi porturile artificiale sau tancurile amfibii. Dacă germanii ar fi aflat despre „Mulberry"[3] (numele codificat al unor platforme de beton care urmau să fie remorcate pînă în Normandia, iar apoi scufundate, pentru a se crea un port artificial), ar fi știut că aliații vor debarca pe un țărm deschis, nu direct într-un oraș portuar. Atît sistemul Ultra cît și sistemul Mistificare îi spuneau lui Eisenhower că germanii nu bănuiesc nimic; mesajele radio germane nu pomeneau nimic despre porturi artificiale, iar șefii spionajului din Berlin nu le cereau spionilor lor din Anglia nici o informație referitoare la Mulberry.

La mijlocul lunii mai, Eisenhower a ordonat concentrarea forței de asalt în apropierea porturilor din sudul Angliei, de unde trebuia să pornească invazia. Atunci, uriașele grămezi de materiale, adunate și depozitate pe tot cuprinsul Regatului Unit, au început a fi transportate în nesfîrșite convoaie spre sud, umplînd apoi toate antrepozitele existente și revărsîndu-se în cîmpurile camuflate dimprejur. Între timp, sute de mii de oameni se deplasau în zonele cu corturi din comitatele sudice. Erau complet izolați de restul lumii; în jurul taberelor se întindeau arduri de sîrmă ghimpată, menținînd trupele înăuntru și civilii în afară. Circa 2 000 persoane din Corpul de contrainformații asigurau paza zonei. Întrucît se știa că germanii erau pe punctul de a pune armele V[4] în stare operațională, camuflajul era omniprezent. Din punct de vedere militar, aceasta era obiectivul cel mai tentant și mai avantajos pentru inamic.

În interiorul taberelor, militarii primeau instrucțiunile finale. Atunci au aflat pentru prima dată că vor merge în Normandia. Au examinat machetele plajelor, diverse fotografii, s-au familiarizat cu reperele din teren, au primit asigurări despre covîrșitorul sprijin naval și aerian pe care îl vor avea și, la urmă, li s-a făcut o prezentare generală, o descriere în linii mari a operației Overlord. Oamenii lui Ike erau gata de start. „Redutabila oștire — avea să scrie mai tîrziu generalul — era încordată ca un arc sub tensiune, gata pentru momentul în care i se va elibera energia și va face saltul peste Canalul Mînecii".

Tot ce era de făcut se făcuse. Îi vor surprinde oare pe germani? La această întrebare, nu se putea răspunde. Cît despre semnele venite în ultimul moment, mai rele nici că puteau fi. La sfîrșitul lunii mai, în Normandia apăruse puternica divizie de blindate „Panzer Lehr", împreună cu Divizia 21 tancuri, care se deplasase din Bretagne la Caen, exact în locul unde urma să debarce Armata 2 britanică. Fapt și mai alarmant, sistemul Ultra a dezvăluit că Divizia 91 germană, specializată în combaterea desanturilor aeriene, și Regimentul 6 parașutiști german se deplasaseră la 29 mai, exact în zonele în care urmau să fie parașutate Diviziile 82 și 101 aeropurtate americane, în noaptea dinainte de debarcare. În sfîrșit, Divizia 352 germană, veterană de pe frontul rusesc, înaintase de la St Lô, la baza peninsulei Cotentin, spre litoral, ocupînd amplasamente care dominau plaja „Omaha", unde urma să debarce Armata 1 americană.

Aceste mișcări de trupe provocau frisoane tuturor. Aceasta l-a făcut pe comandantul forțelor aeriene, Leigh-Mallory, să-l îndemne pe Eisenhower să renunțe la desantul Diviziilor 82 și 101, de teamă că vor fi distruse. După cum scria Ike mai tîrziu, „o problemă mai dificilă ar fi fost greu de conceput".

Curînd însă, apăru tocmai o asemenea problemă. Comandamentul suprem al forțelor expediționare aliate (SHAEF) se pregătise pentru toate eventualitățile, cu excepția timpului. La 4 iunie, o furtună puternică se abătu din direcția nord-vest. Valurile și vîntul erau mult prea puternice pentru a încerca o debarcare. Peste noapte, meteorologul Comandamentului suprem deveni cel mai important ofițer de informații.

---

[1] Impunerea interdicției i-a dat lui Hitler un indiciu util despre momentul declanșării operației Overlord. La sfîrșitul lui aprilie, ei observă că „englezii au luat măsuri pe care nu le pot menține decît șase pînă la opt săptămîni".

[2] Academia militară a S.U.A., creată în 1802.

[3] Dudul sau aguda, în traducere.

[4] În afară de V-1 (bomba zburătoare cu care primul atac asupra Angliei a avut loc în noaptea de 12 spre 13 iunie), fusese pusă la punct și V-2, o rachetă purtînd o tonă de încărcătură explozivă, cu viteză supersonică, imposibil de detectat cu mijloacele existente atunci. Germania dispunea și de V-3, un „tun" cu bătaie lungă, ale cărui obuze puteau fi trase asupra Londrei, la fiecare 12 secunde, din apropiere de Calais. Nu a putut fi utilizat, pînă în momentul în care armatele aliate au ocupat amplasamentul.

Garbo transmite

4 iunie 1944. Colonelul J.M. Stagg din forţele aeriene britanice trebuia să-i furnizeze lui Ike ultima informaţie de care avea nevoie pentru a lansa operaţia Overlord, o informaţie pe are nimeni nu ar fi putut-o ţine sub control şi nici păstra în secret: cum va fi vremea în ziua debarcării!

Pentru a răspunde la această întrebare, de însemnătate crucială, Stagg avea şase servicii meteorologice (americane şi britanice, aparţinînd forţelor terestre, navale şi aeriene), care îi furnizau prognoze. În dimineaţa zilei de 4 iunie, spre marea sa nedumerire, el s-a trezit în faţa a şase prognoze meteo, toate diferite una de cealaltă.

Stagg era beneficiarul efortului german, deoarece sistemul Ultra, situaţie, el a creat propria sa prognoză, inspirată din toate celelalte şi totuşi diferită de toate celelalte. În ciuda furtunii puternice din 4 iunie, Stagg a prevăzut o schimbare a vremii pentru 6 iunie. Şi Ike a avut încredere în el. A hotărît să-şi asume riscul şi să pornească la acţiune[1].

Invazia era declanşată. La 6 iunie 1944, ora 1 noaptea, agentul german Garbo a transmis Abwehrului cel mai preţios secret al războiului: unde şi cînd urmează să aibă loc debarcarea. Garbo a raportat că operaţia Overlord este în curs de desfăşurare, a numit cîteva dintre diviziile participante, a indicat momentul în care acestea au părăsit portul Portsmouth, precizînd că probabil vor ajunge în Normandia în zori.

Raportul trebuia descifrat, citit, evaluat, recifrat şi transmis la Berlin. Acolo urma să fie descifrat, dactilografiat şi trimis la Cartierul general al armatei, iar apoi la Hitler. Întregul proces urma să se repete în sens invers, pentru ca ordinele corespunzătoare să ajungă la trupele germane de pe litoralul francez. Ştirea nu putea ajunge în timp util. Cînd o primeau, germanii puteau avea 6 000 avioane deasupra capului, puteau

vedea 5 000 nave în dreptul coastei şi primul val de trupe coborînd pe ţărm. Dar, în mod sigur, ştirea a fost o confirmare în plus a bunelor păreri despre Garbo.

În zorii zilei de 6 iunie, redutabila oştire a lui Eisenhower a traversat cu succes Canalul Mînecii, s-a năpustit asupra plajelor Normandiei şi a creat un cap de pod. Pierderile suferite de desantul de paraşutişti, deşi grele, nu au atins 70 la sută, cifra prezisă de Leigh-Mallory. Au existat multe momente de îngrijorare de-a lungul plajei „Omaha", unde Divizia 1 americană a avut în faţă Divizia 352 germană, dar, pe 6 iunie, la căderea serii, americanii erau solid instalaţi pe poziţii. Trupele britanice şi anadiene şi-au realizat, şi ele, în general, obiectivele stabilite pentru ziua debarcării.

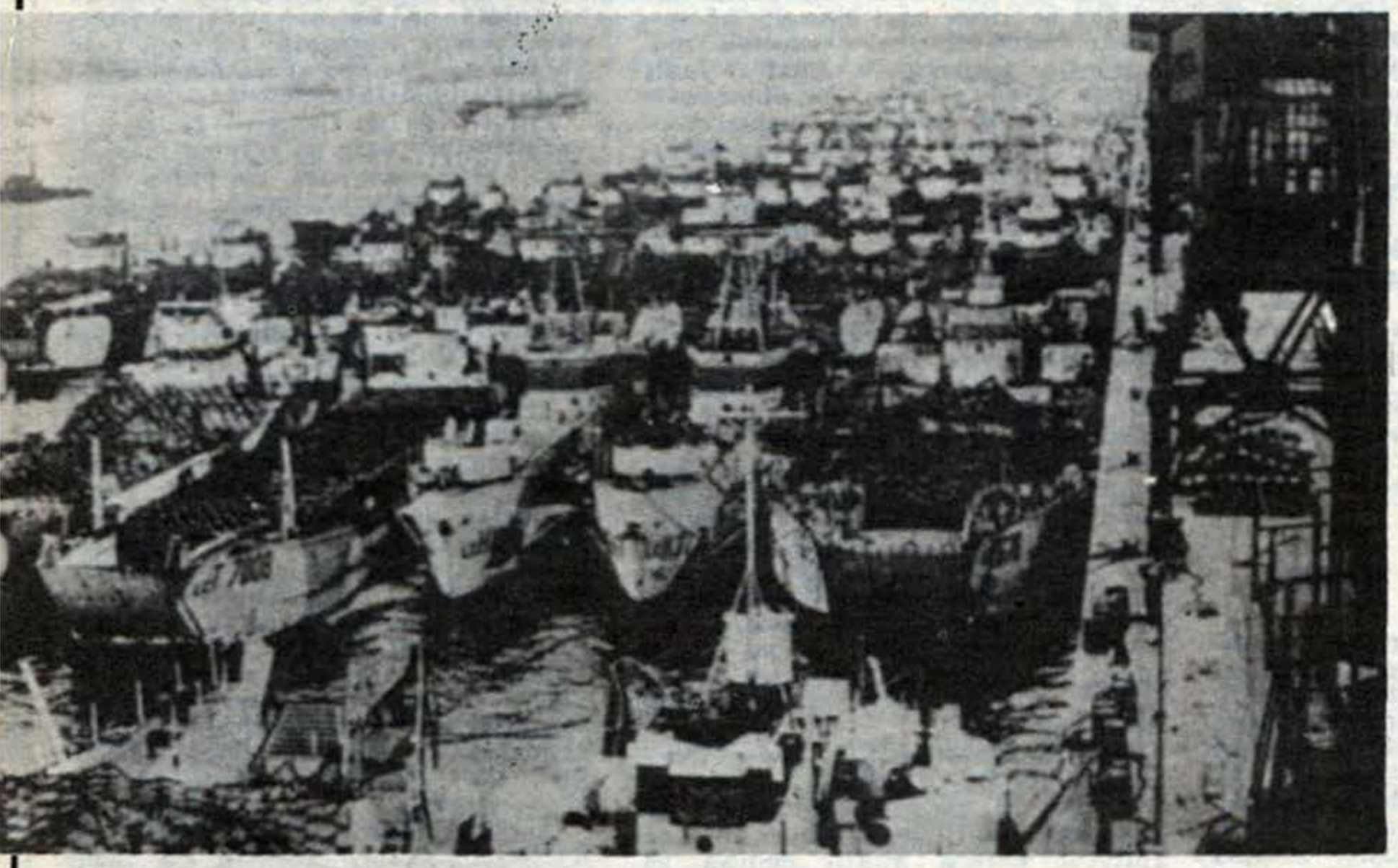

Mii de nave aşteptînd în porturile britanice doar semnalul de plecare

În p. 41: *debarcarea continuă zi şi noapte*

preluînd ştirile meteo de la submarinele germane, îi ajuta să-şi completeze hărţile sinoptice[1]. În această

rezistenţă fizică şi nervoasă, pentru a face faţă încordării şi efortului prelungit, şi cu grade modeste, căpitani sau maiori, pentru a nu atrage atenţia asupra lor. La americani SLUS-ul a fost încorporat unei noi organizaţii — Ramura specială (Special Branch) a Serviciului de informaţii militare (G-2) din Marele Stat Major, care integra şi analiza toate sursele spionajului şi contraspionajului.

[2] De fapt, la 4 iunie au avut loc două şedinţe de analizare a rapoartelor meteorologice. Prima, în zori a indicat că a doua zi vremea nu va fi prielnică pentru ca forţele aeriene să-şi îndeplinească misiunea. Eisenhower a ordonat atunci convoaielor care se puseseră în mişcare să revină la bazele lor. Aici, S. Ambrose se referă la şedinţa de la ora 21.30, care a decis începerea Overlordului.

Vremea proastă fusese de un real ajutor aliaţilor, deoare e germanii au crezut că pe o asemenea vreme nu se va lansa o invazie. De fapt, tocmai din cauza timpului nefavorabil, ei au anulat misiunile de recunoaştere obişnuite, aeriene şi navale, care i-ar fi avertizat despre apropierea flotei. Un exerciţiu militar pe hartă, ţinut la Rennes, cu participarea unui număr de comandanţi de armată şi de divizie din regiunea Normandiei, s-a desfăşurat conform programului. Iar Rommel, după ce a studiat rapoartele meteo, a plecat în vacanţă!

Nici un submarin, nici o bărcuţă, nici un avion, nici o instalaţie radar[3],

[1] Secretul *Ultra* — poate cea mai importantă sursă de informaţii despre inamic, în orice caz cea mai sigură pentru a verifica date obţinute prin toate celelalte mijloace privind, mai ales, situaţia militară — a putut fi păstrat tocmai datorită măsurilor deosebite de securitate care îl înconjurau. Operaţiunile de descifrare, traducere, triere şi repartizare a materialului reveneau exclusiv britanicilor. Aducerea informaţiilor la cunoştinţa celor îndrituiţi să le primească (de la comandant de corp de armată în susul ierarhiei), dar fără a se preciza cum au fost procurate, se efectua printr-un sistem de unităţi speciale de legătură — Special Liaison Units (SLUS). Abia din 1943 s-a trecut la crearea de SLUS-uri formate şi din ofiţeri americani, în total circa 20 (cifra exactă este secretă şi astăzi), în frunte cu Telford Taylor, ulterior procurorul S.U.A. la Procesul de la Nürnberg. Ofiţerii recrutaţi în grupul lui Taylor trebuiau să fie tineri, cu aptitudini intelectuale şi diplomatice deosebite (se aveau în vedere şi relaţiile cu generalii comandanţi), cu o mare

[3] Încă de la sfîrşitul anului 1943 serviciile secrete britanice au întocmit un dosar al întregului echipament radar german de la faţada Atlanticului, din Norvegia şi pînă la frontiera spaniolă, completat permanent cu mijloace de bruiere şi de simulare a prezenţei unor mari forţe navale şi aeriene pe direcţii false. În cele trei săptămîni anterioare Zilei Z, bombardamentele aeriene au scos din funcţiune aproape totalitatea celor 47 staţii radar germane din zona invaziei. Una singură, din apropiere de Caen, a detectat mişcarea reală a

nici un german, oriunde s-a aflat, nu a detectat lansarea celei mai mari flote de nave de război din istorie sau trecerea acesteia — sub acoperirea celei mai mari forțe aeriene adunate vreodată — peste Canalul Mînecii. După cum a notat generalul Walter Warlimont, adjunctul șefului Direcției operații a Marelui Cartier General german, în ajunul operației Overlord, conducătorii Wehrmachtului „nu aveau nici cea mai mică idee despre faptul că războiul ajunsese la el".

Un element rar menționat care a contribuit la hotărîrea lui Eisenhower de a începe acțiunea la 6 iunie a fost teama acestuia că amînarea operației Overlord, pînă la următoarea dată potrivită, 18 iunie, ar fi putut compromite acțiunea Fortitude. Zeci de mii de soldați ai aliaților știau că Normandia este locul debarcării; menținerea lor, timp de două săptămîni, în stare de izolare față de lumea exterioară părea o sarcină imposibilă. În plus, recunoașterea aeriană germană putea descoperi imensa acumulare de forțe în jurul orașului Portsmouth, din sudul Angliei. Se părea că Rommel deja este pe cale să-și întărească dispozitivul în Normandia și peninsula Cotentin. Dacă Overlord tot trebuia declanșată — atunci trebuia de lansată la 6 iunie!

„Orchestra" funcționează din plin

În zorii zilei de 7 iunie, primul obiectiv fundamental al operației Overlord — atingerea țărmului — fusese realizat. Începea acum cea de-a doua încercare. Îl convingeau oare acțiunea Fortitude pe germani că debarcarea în Normandia nu este decît o disimulare? Pe continent, Rommel și Rundstedt aveau o mare superioritate numerică față de Ike. Dacă acționau ferm și prompt, aducînd întăriri în Normandia în cea mai mare viteză, ei ar fi dispus de suficient timp și ar fi avut destule posibilități să-i împingă pe aliați înapoi în mare. Întrucît germanii se puteau deplasa cu camioanele, cu tancurile sau pe calea ferată — în vreme ce forțele aliate trebuiau să ajungă pe cîmpul de luptă cu vapoarele și navele de debarcare —, avantajul era de partea lor.

Ike dispunea de trei arme, pentru a-l ține pe inamic cît mai departe de cîmpul de luptă, timp în care își aducea mereu unități proaspete din Marea Britanie. Prima armă era superioritatea aeriană. Din zori și pînă la asfințit, pe șosele și pe căile ferate, aviatorii aliaților bombardau și mitraliau toate coloanele inamice descoperite că încercau să ajungă în Normandia. Cea de-a doua armă a lui Eisenhower o reprezenta Rezistența franceză, care acționa în strînsă coordonare cu Comandamentul suprem al forțelor expediționare aliate (SHAEF) împotriva obiectivelor indicate de Ike, hărțuind coloanele germane, aruncînd în aer poduri, creînd obstrucții pe șosele și folosind o sumedenie de alte mijloace, pentru a încetini ritmul deplasării trupelor germane[1]. Cea de-a treia armă a lui Ike în lupta pentru realizarea acumulării de forțe era cea mai leftină, din punct de vedere al angajării de oameni și materiale, dar și cea mai eficientă, în sensul menținerii trupelor germane cît mai departe de zona luptelor. Era vorba de continuarea acțiunii Fortitude, realizînd, de această dată, una dintre cele mai îndrăznețe operații din tot cursul războiului[2].

La trei zile după debarcare, pe 9 iunie, Garbo i-a transmis un mesaj agentului său de control, cu rugămintea de a fi supus, de urgență, înaltului comandament german. „Actuala operație, deși reprezintă un asalt pe scară largă, are un caracter de diversiune — afirma sec Garbo. Obiectivul ei este de a crea un cap de pod puternic, pentru a atrage cea mai mare parte a rezervelor noastre în zona asaltului și a le reține acolo, astfel încît să lase expusă o altă zonă, unde inamicul să poată ataca, avînd oarecari perspective de reușită".

Descriind dispozitivul de luptă al aliaților, Garbo afirma că Eisenhower a angajat doar o mică parte din efectivul său de 75 divizii (de fapt, Ike dispunea efectiv doar de 50). El atrăgea atenția că nici o unitate din cadrul Grupului 1 de armate american nu luase parte la atacul din Normandia și că nici Patton nu se afla acolo. Apoi arăta: „Bombardamentele aeriene permanente, la care este supus sectorul Pas de Calais, și amplasamentul forțelor inamice ar indica iminența unui asalt în această regiune, asalt care ar putea oferi cea mai scurtă cale spre realizarea țelurilor anglo-americane: Berlinul".

---

navelor de debarcare, dar raportul n-a fost luat în seamă, nefiind confirmat de alte surse. În noaptea precedentă invaziei, simultan cu intensificarea bruiajului printr-un sistem special radio, s-a dat, de asemenea, impresia că o forță navală s-ar îndrepta spre răsărit de Sena.

[1] Numai în noaptea de 5 spre 6 iunie, în urma anunțului codificat transmis de postul BBC (Londra), forțele Rezistenței franceze au atacat cu succes 950 obiective feroviare, paralizînd sau încetinind considerabil transferul trupelor, mai ales al blindatelor germane. Așa a început epopeea „bătăliei căilor ferate", cum a rămas cunoscută și care s-a încadrat ulaței contribuții a Rezistenței la reușita invaziei.

[2] După data de 10 iunie, cînd, conform angajamentului asumat la Teheran, au început marile operații ale armatei sovietice din vara lui 1944, printr-o ofensivă pe frontul din Karelia, a doua zi, Eisenhower a primit două mesaje din partea șefului misiunii militare americane la Moscova, generalul-maior Deane. Ele conțineau informații despre datele prezentate de Stalin cu privire la operații și avansau propunerea de a se trimite un mesaj personal mareșalului Vasilevski. În acel moment conform hotărîrii din 20 mai a Comandamentului suprem sovietic, mareșalul A.M. Vasilevski coordona — după cum indică sursele sovietice — pregătirea operației Bagration. Din documentele americane nu rezultă de ce urma ca mesajul să fie adresat lui Vasilevski. La 13 iunie, Eisenhower a trimis următorul mesaj: „Forțele aliate din nord-vestul Europei vă transmit felicitări și cele mai bune urări la începerea noii ofensive de pe frontul Leningrad. În decursul multor luni în care ne-am pregătit pentru bătălia începută acum pe acest teatru (de operații), strălucita performanță a marii armate roșii a fost o sursă constantă de inspirație ca și în timpul campaniilor din Mediterana, de anul trecut. În prezent, noi forțăm pe naziști să extindă fronturile lor de luptă și să-și consume și mai rapid resursele pe care ofensiva aeriană le lovește constant. Vă dorim marile succese pe care le merită atît de mult curajul, capacitatea de rezistență și hotărîrea voastră și sîntem mîndri că noi aducem zilnic în linia de luptă din ce în ce mai mulți camarazi de arme de-ai voștri, pentru a contribui la distrugerea finală a tiraniei naziste".

magazin istoric 1984

SERIALELE NOASTRE

● În numărul de față, încheiem dezvăluirile privind secretul, care a asigurat reușita pregătirilor — fără egal în istoria războaielor — pentru operația Overlord. Capitolul secret — Fortitude — începe în numărul 3: Marea mistificare păzește Marea Armadă ● Ike incognito la Londra ● O șansă care nu trebuie pierdută ● Cei mai buni spioni... germani în serviciul lui Eisenhower ● Secțiunea BI-A contra Abwehrului ● În numărul 4 al revistei: Armate fantomă, comunicații radio false, spioni dubli — un singur scop: înșelarea conducerii celui de-al III-lea Reich ● 200 rapoarte pentru 1 frază ● Bodyguard cu destinația București ● Comandantul-șef fumează 80 țigări pe zi ● Norvegia sau Normandia — aceasta este întrebarea ● Hitler înghite momeala.

● O incisivă incursiune în culisele acțiunilor și confruntărilor dintre căpeteniile fasciste, în serialul: 1939-1943. Berlinul văzut de la Ambasada Italiei, apărut în numerele 2, 3, 4 ale revistei: ce îi declară Mussolini lui Hitler în august 1939 ● Ribbentrop vrea capul lui Attolico ● „O lovitură de pumnal dată unui om deja prăbușit" ● Keitel înjură ca un birjar ● Germania începe să piardă războiul ● Atmosferă deprimantă la Cartierul general al șefului nazist ● „Nu ne mai rămîne decît să așteptăm prăbușirea".

într-o jumătate de zi, mesajul lui Garbo era în mîinile lui Hitler. Pe baza lui, Führerul a luat o hotărîre memorabilă. Rundstedt dorise să angajeze cea mai bună divizie a sa, Divizia 116 blindate, în luptele din Normandia, unde Rommel avea nevoie disperată de întăriri. Acestea porniseră deja spre Caen. Hitler a ordonat unităților de blindate să revină la Pas de Calais, pentru a ajuta Armata 15 să organizeze defensiva față de invazia principală. De asemenea, el l-a acordat lui Garbo Crucea de fier clasa II.

Orchestra sistemului Mistificare cînta acum cu toată intensitatea, folosind toate instrumentele. Germanii aveau mare încredere nu numai în Garbo, ci și în toți colegii spioni. De fiecare dată cînd în Franța ajungeau trupe aparținînd unor formațiuni reale, agenții le identificaseră și raportaseră deja. Convinși de veridicitatea acestor rapoarte, germanii acordau credit, în mod firesc, și rapoartelor privitoare la trupele imaginare care s-ar mai afla, chipurile, în Anglia, gata să lovească Pas de Calais. Era relativ ușor să-i convingi pe germani că diviziile reale care ajungeau în Normandia fuseseră transferate de la Grupul 1 de armate american (FUSAG), datorită dificultăților neașteptate întîmpinate de aliați în efortul de a lega din capul de pod.

Disimularea continua. La 13 iunie, un agent a avertizat că un alt atac va avea loc peste două sau trei zile, la Dieppe sau Abbeville, în apropiere de Pas de Calais. Un alt agent a raportat că divizii aeropurtate (cu totul inventate) vor realiza un desant în jurul orașului Amiens, la jumătatea drumului dintre Paris și Pas de Calais.

Spre sfîrșitul lunii iunie, a sosit un raport și de la Tate. Masterman, șeful BI-A, sucursala de contraspionaj a MI-5, îl convinsese pe germani că omul acesta avea o genială capacitate de a-și face prieteni în cercuri sus-puse. Era doar spionul care raportase despre sosirea lui Eisenhower la Londra, în ianuarie... Așa că Abwehrul nu s-a mirat cîtuși de puțin cînd Tate a pretins că a obținut graficul eșaloanelor feroviare pentru deplasarea efectivelor Grupului 1 de armate american (FUSAG) din zonele de concentrare spre porturile de îmbarcare. Tate întărea astfel, dintr-un alt punct de vedere, ideea germană a iminenței unei amenințări la Pas de Calais. Un ofițer al Abwehrului a considerat atît de important raportul lui Tate, încît și-a exprimat părerea că el „ar putea decide chiar rezultatul războiului". Și nu era prea departe de adevăr.

Acțiunea Fortitude a avut o durabilitate remarcabilă. După cum notează Masterman, „încă în iulie, amenințarea pentru Pas de Calais în ochii germanilor era la fel de mare și de primejdioasă, ca și în mai. De fapt, dincolo de speranțele cele mai năstrușnice ale celor în cauză, ea a persistat pînă în toamnă".

Atît de puțini și atît de mulți

Una dintre cele mai mari plăceri ale lui Ike, în cursul primelor două luni ale campaniei, consta în lectura sintezelor săptămînale ale serviciilor de informații (sau, mai ales, în a asculta raportul verbal al lui Strong) asupra „aprecierilor germane despre intențiile aliaților în vest", sursa principală fiind sistemul Ultra. Fiecare sinteză era scurtă și la obiect*.

Sinteza din 19 iunie suna astfel: „Germanii tot mai cred că aliații sînt în măsură să lanseze o altă operație de debarcare. Pas de Calais rămîne zona în care se așteaptă să aibă loc atacul. Temerile privind posibile debarcări în Norvegia se mențin. Forțele navale și de uscat ale inamicului au rămas neschimbate din ziua debarcării". Sau cea din 10 iulie: „Pînă în prezent, temerile inamicului în legătură cu posibilitatea unor debarcări pe scară largă între Sena și Pas de Calais nu s-au diminuat. Ca perioadă probabilă de desfășurare a acestei operații este prevăzută a doua parte a lunii iulie". Mai puțin bună era știrea că „temerile germane privind o debarcare în sudul Norvegiei continuă să scadă".

Către 24 iulie, Ike avea aproape 30 divizii în Normandia. Cîștigase de-acum bătălia acumulării de forțe. Sinteza de la acea dată l-a oferit din nou o lectură plăcută: „Germanii au identificat în Normandia cîteva unități, despre care credeau că sînt ținute în stare de pregătire, pentru realizarea altei debarcări majore, între Sena și frontiera franco-belgiană. Însă nu au avut loc transferări considerabile de trupe germane de la Pas de Calais, unde continuă

(Continuare în p. 62)

* Încă din mai — cum s-a arătat în episodul trecut — Comitetul unit de informații al Cabinetului de război britanic a început să alcătuiască sinteze săptămînale privind „Aprecierea germanilor asupra intențiilor aliaților pe Frontul de vest", scurte buletine care răspundeau la întrebările unde, cînd și cu ce efective se așteaptă germanii să aibă loc atacul. În 1979, Arhivele naționale din Statele Unite au pus pentru prima oară aceste sinteze la îndemîna cercetătorilor.

În cartea sa, apărută în 1981, S. Ambrose citează, pentru prima oară, paragrafe din sintezele săptămînale bazate pe descifrările *Ultra*. După cum se știe, criteriile în legătură cu momentul în care consultarea documentelor de arhivă devine permisă sînt stabilite prin legislația internă și reglementările fiecărui stat, iar modul lor de intrare în circuitul cercetării științifice, cum și cine decide declasificarea, sînt stabilite, de la caz la caz, de forurile ce poartă răspunderea păstrării și depozitării arhivelor. Uneori, un mic colț al cortinei se ridică și permite să se înțeleagă cîte ceva din funcționarea „mecanismului". Astfel, recent, ziarul *Daily Telegraph*, din 30 ianuarie 1984, a publicat sub semnătura lui Ian Boyne o notă în care se arată că „locotenent-colonel Edward Boxshall, care a fost denumit «cel mai bătrîn spion britanic», a decedat la Londra, în vîrstă de 86 ani, la mai puțin de doi ani după pensionarea din calitatea de consilier al Foreign Office. Colonelul Boxshall, care a fost ofițer în timpul războiului în Direcția Operațiunilor Speciale (S.O.E.— Special Operations Executive), a fost angajat, pînă la vîrsta de 84 ani, pentru a sfătui Ministerul de externe (Foreign Office) în legătură cu limita pînă la care poate fi cunoscută activitatea S.O.E.". Deci, în cazul activității S.O.E., care în timpul războiului dirija operațiunile secrete britanice în Europa ocupată sau controlată de Germania nazistă, avizul asupra documentelor care să fie deschise accesului cercetătorilor, după trecerea termenului legal de 30 ani, asupra memoriilor foștilor agenți, volumelor de istorie oficială sau altor lucrări, era dat, cel puțin pînă în 1982, de o persoană care funcționase chiar în rîndurile S.O.E. Și nu o persoană oarecare.

Studiind documente britanice, aduse în țară prin grija Direcției generale a Arhivelor statului, am întîlnit, în ultimii ani, adesori, în corespondența trimisă de S.O.E. către Foreign Office, în timpul războiului, semnătura, clară, apăsată, a unui om sigur de sine, E. Boxshall, trasată cu un stilou cu peniță mare și moale. De altfel, încă înaintea aducerii în țară a acestor documente, pe baza surselor atunci disponibile, consemnam opinia că era „șeful secției române a Intelligence Service-ului la Londra" (*Săritura de pisică*, București, 1976, p. 134). Dintr-un document, recent devenit accesibil, reiese că la 6 iunie 1941, după o discuție la Foreign Office, un înalt funcționar se declara tulburat că E. Boxshall — a cărui reală activitate e clar că nu o cunoștea — „știe prea mult despre intrigile și certurile românești", așa cum se urmărea să fie influențate de la Londra. Acum știm că cel care a aprobat, probabil amuzîndu-se, ca documentul să poată fi consultat a fost chiar E. Boxshall.

Dat fiind interesul pe care îl prezintă cazul, să reproducem și continuarea notei din *Daily Telegraph*: „Existența sa la Foreign Office a fost dezvăluită în 1979 de Sir Peter Blaker, pe atunci ministru (parlamentar) la Foreign Office, într-o scrisoare adresată unui deputat. El afirma că col. Boxshall, în pofida vîrstei sale, continuă să-și facă datoria pe deplin satisfăcător. Existența lui la Ministerul de externe în legătură cu afacerile S.O.E. și excelenta lui memorie îl fac în măsură «să furnizeze sfaturi unice», a declarat el (P. Blaker). Colonelul Boxshall a servit în domeniul spionajului în timpul războiului din 1914-1918, iar între 1921-1939 a reprezentat firme britanice în România, unde tatăl său a fost consul britanic". Într-un document de arhivă al Foreign Office, din 6 iunie 1941, în legătură cu E. Boxshall se spunea: „Tatăl său a fost mulți ani consul onorific la București și mama lui a fost de origine germană. El însuși a fost căsătorit cu o româncă, fiica prințului Stirbey, dar este extrem de pro-britanic în sentimentele sale și educația fiului său se efectuează în întregime în țară (Marea Britanie). El este, după cîte știm, bine văzut de Sir R. Hoare (ultimul șef al misiunii diplomatice la București). A fost în armata britanică, în ultimul război, și și-a petrecut tot timpul dintre cele două războaie ca reprezentant al (firmelor) Vickers și I.C.I."

Dintr-o telegramă a Agenției Associated Press, datată 30 ianuarie 1984, rezultă că decesul colonelului Boxshall a survenit la 26 ianuarie, iar într-un necrolog s-a scris despre el că „a avut o îndelungată și deosebită carieră în slujba țării sale" și dispariția lui va fi resimțită enorm și de „un mare număr de prieteni și colegi pe plan internațional".

ÎNSEMNĂRI DE LA SFÎRŞIT DE VEAC (III)

GHEORGHE D. PALADE

La 4 octombrie 1895, după mai bine de şapte ani de opoziţie (între 1888 şi 1895 s-au succedat cinci cabinete conservatoare), liberalii au venit din nou la putere, prin formarea guvernului de sub preşedinţia lui D.A. Sturdza, şeful P.N.L. Autorul însemnărilor din care publicăm alte fragmente, în continuarea celor apărute în ultimele două numere ale revistei, Gh.D. Palade, a intrat şi el în acest cabinet, ca ministru al domeniilor. Celelalte portofolii au fost distribuite astfel: D.A. Sturdza — prim-ministru şi externe, C. Stătescu — justiţie, P. Poni — culte şi instrucţie publică, generalul C. Budişteanu — Ministerul de război, N. Fleva — interne, G. Cantacuzino — finanţe, C. Stolcescu — lucrări publice.

Gh.D. Palade continuă, în notaţiile din jurnalul său inedit — aflat în păstrare la Cabinetul de manuscrise al Academiei R.S.R. — să surprindă alte evenimente şi întîmplări de pe scena politică românească din ultimii ani ai secolului trecut. Au avut loc, în această perioadă, mai multe ridicări la luptă ale ţărănimii, consemnate şi de Gh. D. Palade în jurnalul său. Omul politic burghez constata, totodată, cu îngrijorare condiţiile precare în care îşi ducea existenţa marea majoritate a locuitorilor satelor. Să nu uităm că sînt anii în care Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România desfăşura o intensă activitate în rîndul maselor populare, militînd pentru dreptate socială, pentru transformarea revoluţionară a societăţii. Semnificativă, în acest sens, este acţiunea socialiştilor români în rîndurile maselor ţărăneşti, prin înfiinţarea, în anii 1888-1899, a peste 230 cluburi socialiste la sate[1].

În jurnalul său, Gh.D. Palade exprimă, de asemenea, sentimentele sale antirăzboinice, de încredere în posibilitatea de a „clădi o Europă nearmată".

Să urmărim acum alte fragmente din însemnările lui Gh.D. Palade din anii 1896-1900. În transcrierea lor am folosit ortografia actuală. Pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile din text. Titlul, explicaţiile din parantezele drepte, precum şi notele de subsol aparţin redacţiei Magazin istoric.

1896

24 iulie-10 septembrie. La 24 iulie a trebuit să fiu în ţară, fiindcă concediul de patru săptămîni expira. De la Carlsbad [azi, Karlovy-Vary, R.S. Cehoslovacă] am revenit direct la Sinaia.

Am fost însărcinat şi cu interimatul justiţiei. A doua zi am şi venit în Capitală, unde am dat peste nişte călduri tropicale — 42 grade la umbră.

Vizita împăratului Austriei [Franz Iosif] a fost chestia ce ne-a preocupat în primul rînd. Toţi îşi dau seama de importanţa politică a acestui eveniment. Căutăm a ne pune în contact cu Primăria şi cu Prefectura. Din nenorocire, aceste două pîrghii a[le] mişcării maselor sînt cu mult mai prejos de datoria lor. Regulăm cu uşurinţă chestiunea ornamentaţiei materiale a Capitalei, fiindcă e vorba de antreprenori, dar ornamentarea morală sau sufletească a recepţiunii e mai greu de aranjat. Mă hotărăsc cu Gogu [Cantacuzino] să începem a face o serie de vizite în Capitală pe la fruntaşii culorilor [ai sectoarelor]. Aceste vizite produc un rezultat foarte bun.

Urme de mişcare a opoziţiei în vederea sosirii împăratului nu întîlnesc în vizitele mele.

Ministerul de resbel. Afacerea Ţăranu[2], un rezervist socialist dat în judecată pentru ţinerea unei conferinţe în care

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1982.

[2] La 27 august 1896, sublocotenentul în rezervă Iacob Ţăranu a fost condamnat de Consiliul de război, după cum scria *Lumea nouă* din 29 august 1896, „pentru faptul că într-o conferinţă publică, ţinută la Clubul muncitorilor din Capitală ar fi insultat pe doi superiori ai săi".

combătea instituția armatei. Consiliul de război l-a condamnat la un an. Consiliul de revizie, afară de Candiano[1], a respins recursul. Presa socialistă fulgeră. Și eu cred că legea e prea draconiană și bine era să nu o aplicăm.

10 septembrie-12 octombrie. La 15 septembrie, regele însoțit de dl. Sturdza și Stoicescu, pleacă la Orșova, pentru a asista la inaugurarea Canalului Porților de Fier[2]. Cînd augustii suverani au descins pe canal spre Vîrciorova-Severin, pe litoralul român regimente de soldați înșirate i-au salutat cu urale și vapoare de resbel au deschis canalul. De la Orșova, regele s-a întors la Craiova pentru a primi acolo pe împărat, iar la frontieră a rămas președintele Consiliului.

16 septembrie. La 6 ore dimineața, împăratul intră pe teritoriul țării. Regele l-a primit la Craiova, unde împăratul s-a urcat în trenul regal. Ceea ce a impresionat mai mult pe bătrînul monarh au fost diviziunile Corpului I de armată, împrăștiate prin diferite localități unde se oprea trenul și care făcea să se simtă că această țară are apărători.

Trenul regal sosește [la București] la ora 3[15]. Pe la 3 și jumătate, cortegiul se pune în mișcare spre Palat. Împăratul și regele în trăsură deschisă înaintează la pas în mijlocul mulțimei. La 5[17] ore, împăratul s-a dus la Legația austro-ungară, unde i s-a prezentat colonia, apoi la 7[19] ore a fost un mare prînz la Palat.

17 septembrie. La 8 ore de dimineață, lumea se îndreaptă din toate părțile spre Cîmpul Cotrocenilor, unde era să aibă loc revista Corpului II de armată.

Ținuta marțială a trupelor, regularitatea și preciziunea mișcărilor au făcut o impresie minunată. O singură observație. Putea să se ia măsuri a se astupa o băltoacă care era chiar în fața punctului de defilare, ceea ce făcea ca tocmai în fața împăratului mișcările să fie mai puțin sigure. După defilare, împăratul ia dejunul la Cotroceni și la 12 și jumătate a mers la fortul Chitila.

Noi, împreună cu nevestele, plecăm la 1[1] și jumătate cu un tren special la Sinaia, ca să primim acolo pe împărat. Aici începe intimitatea. Din guvern, numai dl. Sturdza a fost chemat la prînzul de seară.

18 septembrie. Dejunul a fost luat la stînă [Poiana Stînii, Sinaia]. Lăutarii, îmbrăcați în costume naționale, au contribuit să înveselească rusticul dejun. Seara, a fost un concert dat de corul vocal al lui Musicescu[3]. Aici am fost invitați și noi cu nevestele. La 10, totul se sfîrșește și plecăm la gară. Împăratul sosește însoțit de rege și prințul moștenitor. Pe figura sa se vede mulțumirea și, la plecare, și-o exprimă îmbrățișînd de mai multe ori pe rege.

1896. „Ornamentație" a Capitalei...

Alături însă cu preocupările serioase pentru activitatea viitoare, se urzesc tot felul de intrigi, pornite din preocupări personale. Așa se vorbește necontenit de remanieri. Poni și Budișteanu se zice că vor fi sacrificați, fiindcă nu sînt oameni politici. Eu, asemenea, în dorința multora trebuie să las locul altuia.

Aurelian mă pomenesc că vine să mă vadă la Domenii, sub pretextul altoirii viței americane. Eu îi spun hotărîrea ce am de a mă absenta mai mult timp din țară, pentru

---

[1] Al. Candiano-Popescu (1841-1901), general (în 1894) și jurist, inițiator în 1870 al proclamării „republicii" de la Ploiești (*Magazin istoric*, nr. 9/1972).

[2] Printr-o hotărîre a Congresului de pace de la Berlin, din 1878, Austro-Ungaria a fost însărcinată cu rectificarea cursului Dunării în zona Porților de Fier. Lucrările au fost terminate în 1896 și la 15 septembrie, același an, a avut loc inaugurarea noului traseu fluvial, în prezența suveranilor României, Austro-Ungariei și Serbiei.

[3] Gavriil Musicescu (1847-1903), compozitor, dirijor de cor și pedagog, profesor la Conservatorul din Iași; lucrări corale laice și liturgice; primul compozitor român care folosește elemente specifice de structură modală proprii cîntecului popular. Fiica sa, Florica Musicescu (1887-1969), artistă și profesoară emerită a fost profesoară de pian, printre elevii săi numărîndu-se și Dinu Lipatti.

care scop am şi anunţat demisiunea mea[1] Consiliului de Miniştri, care a şi autorizat pe Sturdza să facă demersurile pe lîngă el [P.S. Aurelian]. Ideea lui Aurelian era că el crede necesară o remaniere mai completă şi, în acelaşi timp, nu are credinţă în durata guvernului sub firma Sturdza.

Dintre oamenii politici, Poni şi Budişteanu regretă sincer plecarea mea, ceilalţi exprimă sentimente neînţelese.

12 octombrie - 1 noiembrie. La Sinaia am stat trei zile, fiindcă regele nu ne-a acordat audienţa decît pentru duminică 13 octombrie, cînd ne-a invitat şi la dejun. La Palat erau invitaţi la masă şi Von Eis, ministrul olandez, care-şi prezentase scrisorile de recomandare [acreditare] şi Fozi, consulul român la Geneva.

Vineri 8 noiembrie. Pleçăm din Carlsbad la Berlin. [Alex. A.] Beldiman [ministrul României la Berlin] cu nevastă-sa ne aşteptau la gară. Am vizitat Reichstagul şi am avut norocul să dau peste o şedinţă în care vorbea [August] Bebel, şeful socialiştilor germani, asupra unor societăţi din Saxonia. Am observat o mare disciplină în rîndul socialiştilor şi, în acelaşi timp, o mare conştiinciozitate în împlinirea datoriei. Liebknecht[2], o figură simpatică, era afundat în adnotaţiuni la locul său. Am văzut şi pe Richter, unul din marii oratori ai Reichstagului şi şeful Partidului Liberal German.

Deşi Beldiman e totdeauna foarte ocupat, totuşi într-o seară am prînzit cu el la maiorul [Al.] Averescu [ataşat militar, viitorul mareşal]. Faptul că eram în compania lui Beldiman şi a celorlalţi cîţiva români ne-a făcut să nu ne considerăm cu totul în străinătate.

30 noiembrie - 3 decembrie. Paris. Am asistat, în Rue Serpente 28, la o conferinţă a lui Vandervelde[3], deputatul belgian, asupra chestiunii agrare în Belgia. Adunarea era prezidată de Jean Jaurès[4], unul din fruntaşii socialiştilor în Camera franceză. Amîndoi oameni tineri şi de talent. Ni s-a distribuit *Anarhismul şi socialismul* de Plehanoff[5], *Idealism şi materialism în concepţiunea istoriei* de Jean Jaurès, cu răspunsul lui Paul Lafargue[6] şi o broşură a grupului studenţilor socialişti revoluţionari internaţionalişti intitulată *Réforme ou Révolution?*

3-6 decembrie. Am fost la Camera deputaţilor. Prima şedinţă era prezidată de Poincaré[7], un tînăr cu multă energie. E de observat că elementul tînăr făcea un foarte însemnat rol în Camera franceză. Această eflorescenţă e de bun augur pentru viitorul Republicii. Barthou[8], ministrul justiţiei, e un tînăr plin de vigoare.

...cu prilejul vizitei împăratului Franz Iosif (în trăsură deschisă împreună cu regele Carol)

---

[1] Bolnav de diabet, Palade şi-a dat demisia din guvern; în locul său, ca ministru la domenii, a fost propus P.S. Aurelian.

[2] Wilhelm Liebknecht (1826-1900), om politic german, unul din fondatorii Partidului Social-Democrat din Germania (alături de A. Bebel).

[3] Emile Vandervelde (1866-1938), om politic belgian, lider al Partidului Muncitoresc Belgian, ministru de mai multe ori.

[4] *Magazin istoric*, nr. 8/1974.

[5] Gh. V. Plehanov (1856-1918), revoluţionar şi teoretician marxist rus.

[6] Paul Lafargue (1842-1911), unul din fondatorii Partidului Muncitoresc Francez (*Magazin istoric*, nr. 10/1983).

[7] Raymond Poincaré (1860-1934), avocat şi om politic francez, prim-ministru de mai multe ori şi preşedinte al Franţei (1913-1920).

[8] Louis Barthou (1862-1934), om politic francez, ministru de mai multe ori, prim-ministru (1913) şi ministru de externe (1934); *Magazin istoric*, nr. 6/1975.

BUENOS AIRES —

cronologia unei capitale

„Ne eraţi scump fiindcă eraţi, la noi, cei dintîi reprezentant diplomatic al unei naţii de care ne unesc legături de sînge şi de profundă afecţiune". Cu aceste cuvinte îşi lua rămas bun Nicolae Titulescu de la dr. Ricardo Olivera, ministrul Republicii Argentina la Bucureşti. Aprecierile sale porneau din convingerea exprimată de marele diplomat, nu o dată, că „tot ce priveşte America Latină este considerat în ţara mea ca privind propriile sale interese". Unul dintre actele politico-diplomatice de cea mai profundă semnificaţie este că Argentina a fost — după Brazilia şi la numai două luni distanţă de ea — al doilea stat din America Latină cu care România a stabilit relaţii diplomatice (în 1928).

În decursul sec. XIX, iluştri români, ca inginerul Iuliu Popper sau savantul Emil Racoviţă, făcuseră cunoştinţă şi chiar cercetaseră marea ţară din America de Sud[1], iar în deceniul trei al sec. XX neurologul Gheorghe Marinescu vizitase numeroase localităţi argentiniene, contribuind la dezvoltarea relaţiilor de prietenie şi de preţuire reciprocă între oamenii de ştiinţă români şi argentinieni şi între popoarele celor două ţări[2].

Reluate după al doilea război mondial, relaţiile pe multiple planuri între România şi Argentina cunosc o dezvoltare continuă. Foarte recent, în decembrie 1983, aceste legături tradiţionale de prietenie şi colaborare, precum şi perspectivele lor au fost evocate la Buenos Aires, în schimbul de mesaje între preşedintele Republicii Socialiste România, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, şi preşedintele constituţional al Republicii Argentina, Raul Ricardo Alfonsin, schimb de mesaje prilejuit de prezenţa în capitala Argentinei a tovarăşului Gheorghe Rădulescu, vicepreşedinte al Consiliului de Stat, reprezentantul personal al preşedintelui României socialiste la ceremoniile de instalare a noului preşedinte argentinian.

Gigantică metropolă a lumii, Buenos Aires — devenit unul dintre cele mai mari oraşe de pe continentul sud-american şi din întreaga emisferă australă (cca. 8 milioane locuitori, adică o treime din populaţia ţării) — are o istorie exemplară pentru însuşi trecutul ţării.

1536 (sau 1535), februarie 2. Pedro de Mendoza, nobil basc de la Curtea împăratului Carol V, pornit în fruntea celei mai puternice expediţii trimise vreodată din Spania în America (pentru prima oară din ea făceau parte şi femei), cu scopul de a descoperi noi teritorii, a le cuceri şi coloniza, întemeind oraşe şi cetăţi, ajunge pe locul actualului Buenos Aires, cu 14 nave şi cca. 1 500 persoane echipaj, şi fondează viitoarea capitală a Argentinei. Expediţia lui Mendoza reprezintă un răspuns la pregătirile portughezilor de a intra în estuarul La Plata.

După unele surse, denumirea noului oraş provine de la exclamaţia cumnatului lui Mendoza, Sancho del Campo, membru al echipajului, în momentul coborîrii pe ţărm: „Qué buenós aires hay aquí!" (Ce aer bun e aici!); după altele, mai demne de crezare, de la faptul că marinarii lui Mendoza, originari din Cadiz, făceau parte dintr-o confrerie religioasă de binefacere, patronată de Nuestra Señora de Santa Maria de los Buenos Aires. În semn de gratitudine faţă de protectoarea lor, expediţionarii dau noului oraş numele de Puerto de Nuestra Señora de Santa Maria de los Buenos Aires. Fondarea aşezării marchează prima încercare de colonizare a Argentinei de către spanioli.

Expediţionarii se izbesc de numeroase şi permanente lipsuri, în primul rînd de aprovizionare, pentru că semănatul presupunea o lungă aşteptare, iar vînătoarea şi pescuitul erau insuficiente. Europenii devin dependenţi de indieni, care, nemulţumiţi de comportamentul albilor faţă de ei, se revoltă, ucigîndu-i deseori pe intruşi.

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 9-10/1974; 8/1967.

Cauza degradării raporturilor dintre indieni şi spanioli trebuie căutată numai în prostul tratament la care sînt supuşi localnicii, cărora deseori li se smulg din mîini plasele de pescuit, scrie istoricul argentinian J. Aramburu. Tentativele peninsularilor de a găsi hrană în vecinătatea Buenos Airesului se soldează cu repetate eşecuri. Indienii guarani, locuitorii acestor zone, îi primesc în culorile războiului. Într-o asemenea înfruntare, Mendoza îşi pierde fratele şi încă vreo 35 oameni. Bolnav, el hotărăşte să se întoarcă în Spania. Lasă un guvernator şi un căpitan general în Buenos Aires şi, la 22 aprilie 1537, se îmbarcă pe „Magdalena". Exact două luni mai tîrziu, în timpul traversării Oceanului, el moare, în vîrstă de 38 ani. Cei doi succesori ai lui Mendoza continuă cucerirea, descoperirea şi colonizările.

1537, august 15. Sub presiunea indienilor, care asediază tot mai des oraşul, începe transferul coloniştilor din Buenos Aires spre nord, în amonte pe Rio de la Plata, în aşezarea Asunción, care devine centrul colonizării La Platei de către spanioli.

1541, iunie. În urma atacurilor indiene, spaniolii hotărăsc să depopuleze oraşul. Ei incendiază şi distrug construcţiile lui din lemn. Buenos Aires este abandonat. După cum scrie istoricul argentinian Eduardo Madero, „la mijlocul lui 1541, în Buenos Aires n-a mai rămas nici urmă de Spania, în afara cîtorva cai şi iepe, aduşi de Pedro de Mendoza şi pe care au început să-i folosească indienii". Prima naştere a oraşului reprezintă o experienţă dură: un cortegiu de privaţiuni, epidemii, asedii repetate ale indienilor, foamete, toate menţionate în cronica lui Luis Miranda. În 1936, cu ocazia sărbătoririi a 400 ani de la fondarea oraşului, o comisie de istorici, instituită de intendenţa municipală, a stabilit locul exact pe care s-a aflat nucleul Buenos Airesului.

1542. În fruntea unei expediţii trimise din Spania, Alvar Núnez Cabeza de Vaca, avînd misiunea de a continua opera lui Mendoza, parcurge teritoriul cuprins între ţărmul sudic al Braziliei şi Asunción, pentru a reînfiinţa Buenos Airesul. Tentativa sa capotează, din cauza ostilităţii indienilor. Unele surse consideră încercarea lui Cabeza de Vaca a doua naştere a viitoarei capitale a Argentinei.

1573, noiembrie 15. Juan de Garay, guvernatorul Paraguayului, adept convins al înfiinţării de aşezări în „puncte strategice de tranzit pe uscat, pe fluvii şi pe mare" (J. Aramburu, Historia Argentina), aflat în fruntea unei expediţii pornite din Asunción şi formate din fii şi nepoţi de conchistadori (din cei 89 participanţi la expediţie, 75 erau născuţi pe acele locuri, ca fii de cuceritori spanioli şi indience, şi numai 9 — spanioli), fondează oraşul Santa Fé, post aflat pe fluviul Parana, la jumătatea drumului spre Buenos Aires. Fondarea localităţii se dovedeşte însă insuficientă pentru peninsulari. Se simte în continuare nevoia imperioasă a unui port lîngă mare, situat la intrarea în Rio de la Plata, prin care să se stabilească legătura între Spania, Paraguay şi Peru. Prin acest port, produsele metropolei ar fi ajuns mai repede în posesia coloniştilor spanioli din Asunción. Mai mulţi nobili spanioli aflaţi în America adresează cereri insistente regelui de a permite repopularea Buenos Airesului. Toţi îşi pun speranţele în Juan de Garay, aflat la Asunción.

1580, februarie. Expediţia lui Garay, formată din fiii conchistadorilor Asunciónului, porneşte din Asunción spre Buenos Aires: o caravelă, două brigantine, plute, bărci cu indieni guarani. În acelaşi timp, pe uscat se îndreaptă spre viitorul oraş cirezi de vaci şi herghelii de cai. În a doua jumătate a lunii mai, toţi membrii expediţiei se întîlnesc la Santa Fé.

Sfîrşitul lui mai. Oamenii lui Garay sosesc pe locul unde urmează să se înalţe oraşul. Delimitează străzi şi încep să construiască clădiri, după un prim plan urbanistic rectiliniu.

Iunie 11. În locul numit astăzi Plaza de Mayo, are loc ceremonia de întemeiere, cea de-a doua, după unii istorici, cea de-a treia după alţii, a Buenos Airesului, un oraş în stil spaniol, denumit iniţial Ciudad de la Santa Santissima Trinidad şi situat ceva mai sus de aşezarea abandonată de Mendoza, cu 43 ani în urmă. Membrii expediţiei primesc terenuri, iar indienii capturaţi sînt împărţiţi ca sclavi latifundiarilor mai importanţi. Garay asigură existenţa noii aşezări prin masacrarea indienilor localnici, de unde şi supranumele rîuleţului Riachuelo, care se varsă în Rio de la Plata — Rio de la Matanza (Rîul masacrelor). În următorii patru ani, Juan de Garay organizează oraşul (el însuşi va pieri surprins într-o cursă de indieni), care va lua amploare şi se va îmbogăţi de pe urma cirezilor obţinute din prima împerechere dintre animalele sălbatice autohtone şi rasele aduse din Europa.

1602. Filip III al Spaniei concede oraşului Buenos Aires prima permisiune de export.

1620. Aşezările spaniole din regiunea La Plata sînt împărţite în trei provincii: Paraguay, Tucuman şi Buenos Aires, iar oraşul lui Garay, pînă atunci dependent de Asunción, devine capitala ultimei provincii şi sediul unei noi episcopii catolice.

1665. Spaniolii intervin cu armata împotriva indienilor quilmes răsculaţi, aparţinînd triburilor amerindiene diaguita, şi transformă în sclavi 5 000 dintre ei, 150 familii indiene, aparţinînd celor mai viteze populaţii quilmes, sînt strămutate cu forţa în Buenos Aires, în parcele special delimitate. Pînă astăzi, suburbia oraşului unde au fost colonizate aceste familii poartă denumirea Quilmes.

Florentina DOLGHIN

Indienii atacă şi incendiază aşezarea. Gravură din sec. XVI

În p. 50: *ceremonia de întemeiere a oraşului de către Pedro de Mendoza şi o imagine contemporană a giganticei metropole latino-americane*

Continuăm publicarea scrisorilor inedite ale lui Constantin Chiru, director general al P.T.T. din România, participant la Congresul Uniunii Poştale Universale, din 1897, din S.U.A., scrisori cercetate şi puse în circuit ştiinţific de profesorul american DAVID B. FUNDERBURK, Universitatea Campbell, Buies Creek-North Carolina. O primă serie din aceste scrisori a fost publicată în nr. 4/1984 al revistei Magazin istoric.

1897: UN ROMÂN

PRIN AMERICA (II)

21 mai... Ieri seară toate delegaţiunile au fost primite în recepţiune oficială la preşedintele Statelor Unite în palatul prezidenţial, numit aici „Casa Albă". În adevăr că palatul, aşezat într-un parc şi într-o poziţiune centrală a oraşului, are atît în exterior cît şi cu deosebire în interior, o înfăţişare cu totul simplă şi modestă. La 8 1/2 seara a avut loc recepţiunea în următorul mod: într-o cameră nu mai mare ca biroul meu era preşedintele Statelor Unite [William McKinley: 1897-1901] în picioare, înconjurat de miniştri. Lîngă el soţia lui [Ida Saxton McKinley], care fiind bolnavă [invalidă], şedea pe un fotoliu: toate delegaţiunile defilau pe dinaintea lor, şi erau prezentaţi numai primii delegaţi de către preşedintele Congresului. Cu mine s-a întreţinut cîteva momente, vorbind în mod afabil de ţară şi de progresele realizate în toate ramurile activităţii publice, iar doamna McKinley mi-a vorbit cu multă animaţie de operele literare ale graţioasei noastre regine, numind-o numai Carmen Sylva. Pe la 9 1/2 s-a servit supeul de către feciori negri, fără nici o livrea, un supeu mai sobru decît la hotel. Pe la 10 s-a retras familia preşedintelui, ducînd-o pe d-na McKinley cu fotoliul, căci nu poate să meargă, suferind de o boală care o face să nu poată sta în picioare. Impresiunea generală ce mi-a făcut recepţia, la care mai toţi am mers pe jos, a fost întocmai ca la o sindrofie obişnuită unde nu se cere vreo etichetă mare.

Simplitatea şi modestia cea mai mare domneşte la curtea prezidenţială.

Astăzi am fost cu toţii invitaţi la un garden-party la ministrul Angliei, unde era adunat tot corpul diplomatic, mulţime de notabili cu damele lor, astfel că toată acea lume multă se învîrtea într-o grădiniţă ca aceea a noastră din faţa casei, astfel că nu ne puteam mişca, aşa eram de îndesaţi unii lîngă alţii. După ce m-am prezentat gazdei şi după ce am luat o îngheţată şi o limonadă, am şi plecat în mod englezeşte cu mai mulţi prieteni, neputînd îndura căldura şi plictiseala înghesuielii.

Eu în timpul zilei am avut o asemenea garden-party şi la ministrul Franţei, care în lipsă de grădină ne-a ţinut înghesuiţi ca sardelele într-un salon. Invitaţii de acestea îmi vin mereu. Îţi alătur una primită mai adineauri şi care te privesc şi pe tine...

23 mai... Plecat de ieri în excursia despre care ţi-am scris, am ajuns la orele 4 după amiazi în Baltimore; la 6 am fost cu toţii pe un vapor mare rezervat numai pentru congresişti; pe la 6 1/2 s-a pus în mişcare; am luat prînzul în cercul unei societăţi alese şi foarte vesele. Astăzi sîmbătă am continuat mereu preumblarea admirînd şi în dreapta şi în stînga poziţiunile cele mai pitoreşti şi plăjile cele mai luxoase ale Aimericii. La orele 12 1/2 am ajuns la Fort Monroe, o plajă foarte vizitată.

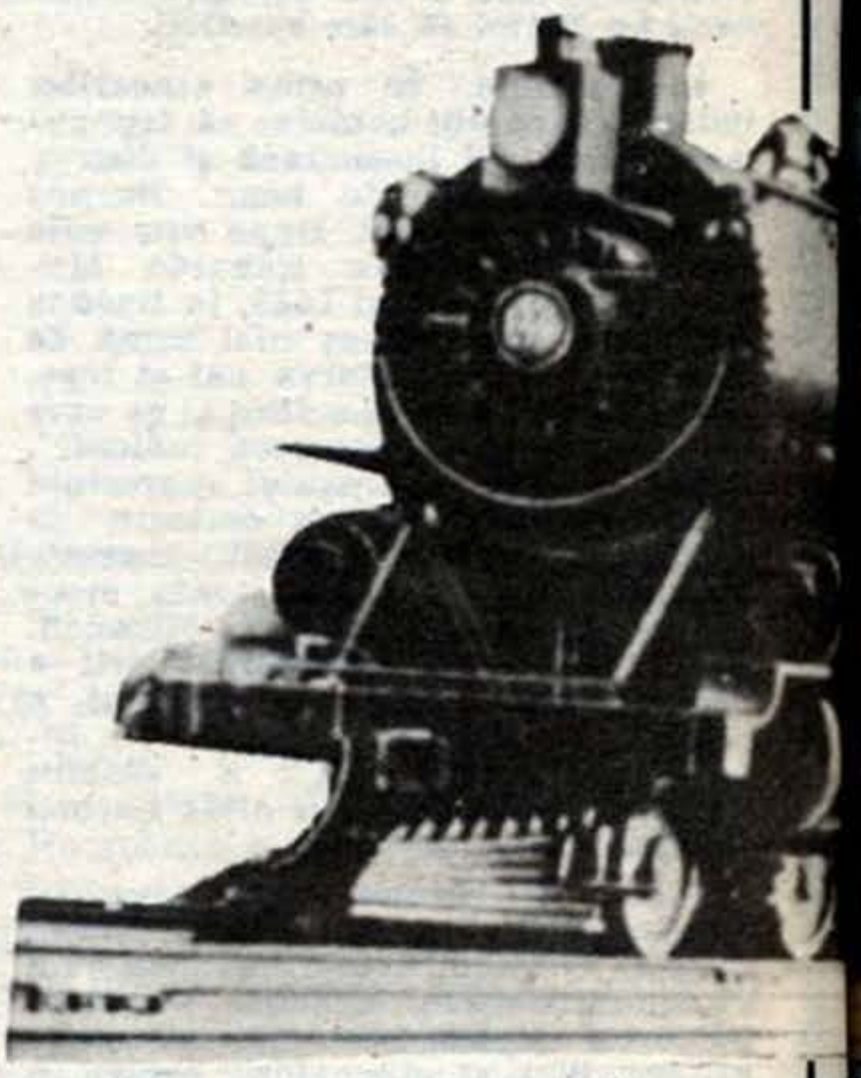

Întreaga societate am descins la Hotelul Chamberlain, de o mărime şi un lux ce eu unul nu am mai văzut pînă astăzi: este de o frumuseţe şi o eleganţă rară. Societatea cea mai aleasă, adică cea mai bogată a Americii îşi petrece regulat în fiecare vară cîte 15-20 zile în acest hotel, unicul poate în continente întru ce priveşte mărimea şi eleganţa.

Imagini din Statele Unite ale Americii la sfîrşit de veac (de sus în jos)

„La 9 vom porni in corpore cu vaporul pe riul Mississippi"

„Îţi scriu aceste rînduri din tren, pe cînd merge cu o iuţeală de 120 km pe oră"...

„...Admirăm frumuseţile naturii şi grandiositatea cascadei [Niagara], care este unică in continente"

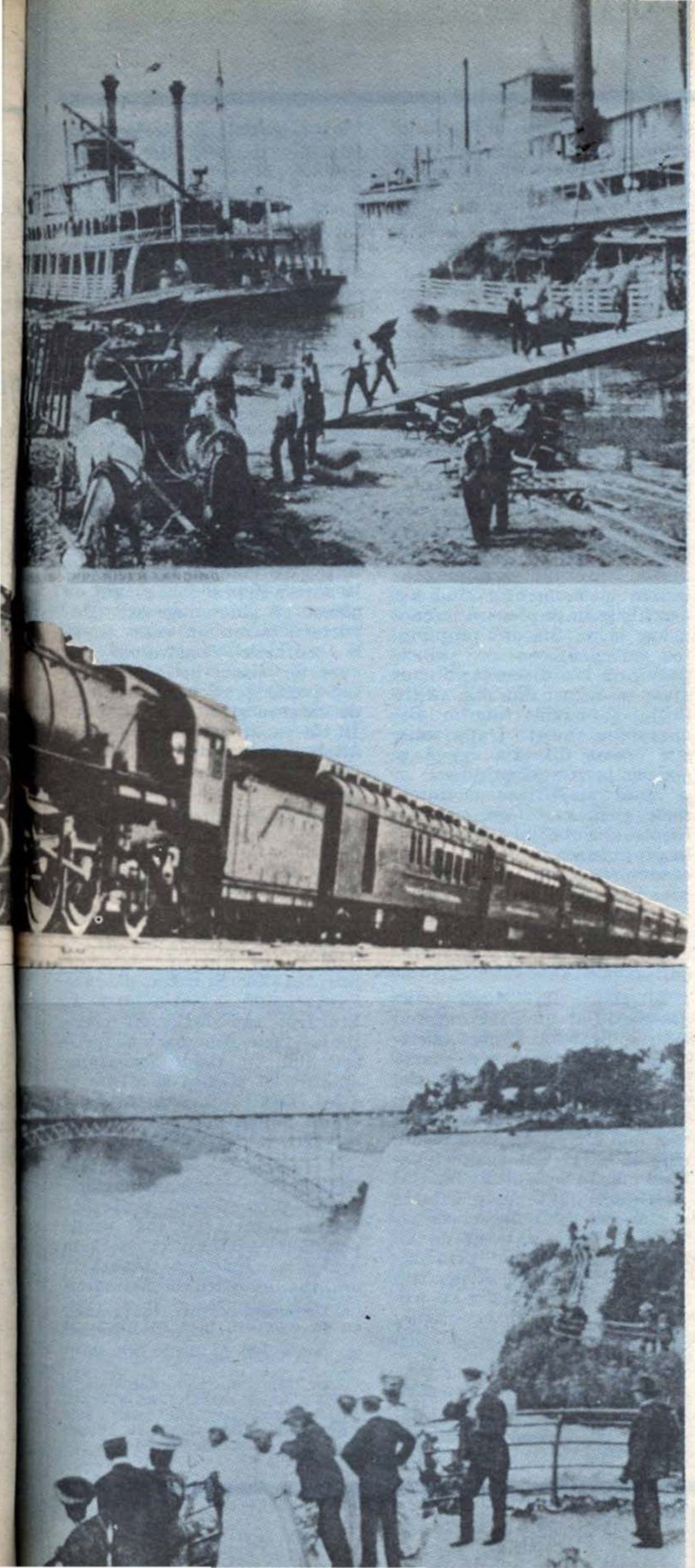

Am cercetat de preţuri şi mi s-a spus că costă de persoană zilnic 20 pînă la 50 dolari (înmulţeşte cu 5,30 spre a-ţi da seama de scumpete). Noroc că noi nu plătim nimic; vom rămîne numai pînă deseară, cînd vom reintra în vaporul nostru spre a continua voiajul la Baltimore şi de la debarcader vom merge direct la gară, ca pe la 11-12 mîine, duminică, să putem fi înapoi la Washington...

25 mai... Astă seară la ora 8, sîntem cu toţii la o reprezentaţie extraordinară în Teatrul Naţional: mă aştept ca şi această reprezentaţie să fie tot extraordinară ca toate petrecerile de aici. Am fost la mult aşteptata reprezentaţie la Teatrul Naţional, de unde după o oră de supliciu am fost nevoiţi mulţi dintre noi să fugim pe la hotelurile noastre; toată reprezentaţiunea consista dintr-o şedinţă de cinematografie (identică cu cea de la *Indépendance Roumaine*)[1], cu osebirea că toate tablourile fotografice reprezentau numai vederi din diferitele state ale Americii; sala era înţesată de lume, căldura era la culme şi noi toţi în mare ţinută cu frac şi cravată albă, luam baie turcească vrînd, nevrînd.

25 mai... Astăzi îţi dau o veste care mi-a făcut plăcere şi anume: un jurnal ce apare aici, *The Washington Post*[2] a publicat un articol foarte elogios la adresa delegaţiunei române, care, pretinde jurnalul, că primul delegat român a susţinut cu mare talent oratoric etc. propunerile importante (numind mai multe propuneri de ale noastre) şi care au o însemnătate mare pentru întreaga Uniune Poştală Universală şi îndeosebi pentru Statele Unite americane şi, după ce înşiră mai multe altele, încheie cu elogii la adresa primului delegat român.

---

[1] Primele reprezentaţii de cinematograf au avut loc la Bucureşti, la 27 mai 1896, în saloanele ziarului *L'Indépendance Roumaine*, în Piaţa Teatrului Naţional de pe Calea Victoriei.

[2] Cel mai mare cotidian din Washington. Articolul a apărut la 23 mai 1897.

Această plăcută veste am aflat-o de la un coleg care știa bine englezește, mi-a arătat jurnalul și mi-a tradus articolul. M-am grăbit să cumpăr două numere și am trimis articolul tăiat din jurnal atît la *Voința*[1] cît și [la] *Indépendance [Roumaine]*.

Te rog draga mea să urmărești 2-3 zile de la primirea acesteia dacă articolele au apărut în jurnalele noastre și, în caz contrar, să chemi pe dl. Argentoianu[2] la tine, să vorbești rugîndu-l să se intereseze la redacția acestor jurnale dacă au primit articolul și dacă sînt dispuse să-l publice...

27 mai... Un prieten bun îmi dete un ziar în limba română ce apare în New York[3] și care reproduce portretele primelor delegații ale statelor pe care el le crede mai importante, văzcă între primii delegați care joacă un rol mai important în Congres figurez și eu, aproape de președinte (purtînd nr. 13); mustățile și barba îmi întunecă figura, dar, între celelalte mutre, a mea îmi pare că nu este cea mai rea. Te rog ca după ce vei vedea ilustrația și vei citi descrierea ce o însoțește, să chemi pe dl. Argentoianu, rugîndu-l să o dea la *Voința Națională* cu rugăciunea a reproduce dacă nu ilustrațiile, dar descrierile ce spun două-trei cuvinte despre ilustrații. O asemenea ilustrație identică am trimis-o ieri și la *Indépendance Roumaine*, fără însă a scrie nimic, lăsînd la aprecierea administrației jurnalului să facă cum va crede mai bine.

Dacă dl. Argentoianu ar putea să ia o copie, bine ar fi să dea descrierea și la alt ziar *Dreptatea*[4] sau *Adevărul*[5]... Tot astăzi am trimis d-lui Ferekide[6] procesele-verbale ale Comisiei I și II ce ni s-au distribuit chiar astăzi, imprimate gata și din care se va putea convinge cît am lucrat de bine și cum au trecut propunerile mele.

Discursurile mele s-au reprodus în întregul lor în acele procese-verbale, astfel că dl. Ferekide va putea vedea că dezbaterile în congrese sînt identice ca în parlamente, unde nu toată lumea vorbește, ci cei mai mulți numai votează, iar cei care vorbesc sînt puțini la număr, întocmai cum rezultă din dezbaterile congresului, unde sîntem vreo 200 și din care numai 7-8 vorbim, iar toți ceilalți se mărginesc a vota.

Am întrerupt scrisoarea aceasta în momentul cînd s-a deschis ședința plenară în care urma să se discute propunerea germană, cea mai principală care s-a discutat la congres; mi-a fost dat mie să fiu întîiul la cuvînt într-un discurs bine reușit. După mine s-a urmat discuția lungă și s-a pus la vot adoptîndu-se cu o mare majoritate cuvintele mele prin care am susținut lucrarea Subcomisiei relativă la propunerea germană. Cu un cuvînt (precum vei avea ocazia să citești toate discursurile ce se vor imprima în textul protocolului) ziua de astăzi a fost o zi mare pentru succesul meu.

27 mai... Ieri după prînz am expediat un sul conținînd charta Statelor Unite americane în 4 planșe; este o chartă de mare valoare pe care am obținut-o cu greutate și cu promisiunea de a nu spune la nici un alt coleg, spre a nu cere și ei. Pe sulul care învelește charta s-a aplicat înadins un timbru de o mare valoare și aceasta ca o deosebită favoare ce mi s-a făcut de un amploaiat superior; prin urmare, te rog mult, să păstrezi acel timbru... Astăzi s-au terminat lucrările și în singura comisiune ce rămăsese mai înapoi, astfel că cu începere de mîine vom ține numai ședințe plenare, ca pînă la 4 sau 5 iunie să putem isprăvi toată materia ce s-a lucrat în diferitele comisiuni, și apoi în intervalul de 8-10 zile, pînă se vor imprima toate desbaterile, să putem profita de timp liber spre a face excursiunea al cărui program ți-am trimis ieri. Vom merge la Chicago, la St. Louis, la Plizburg [Pittsburgh] și la Philadelphia, iar la întoarcere spre Washington, vom vizita Niagara.

28 mai... Îți alătur articolul apărut în jurnalul local *The Washington Post* pe care te rog să pui să ți-l traducă cît mai repede, spre a lua cunoștință de laudele măgulitoare la adresa mea și care singur eu găsesc că sînt exagerate. Reporterii gazetelor care asistă la ședințele noastre și iau note de discursuri au exagerat poate prea mult talentul de care eu știu că nu dispun. În tot cazul, măgulirile nu mă ating prea mult, căci nu fac decît să-mi împlinesc datoria mea.

Am mulțumirea sufletească că pînă acum mi-am împlinit bine datoria și reprezint interesele țării mele cu toată demnitatea cuvenită. După ce vei lua cunoștință de cuprinsul articolului te rog sau să te duci tu în persoană la d-na Sturdza [Zoe Sturdza, născută Cantacuzino — soția lui D.A. Sturdza], sau să-i scrii, trimițîndu-i (ca din partea mea) articolul cu titlul jurnalului spre a citi și d-sa și a-l da și d-lui [D.A.] Sturdza [în acea vreme președinte al Partidului Liberal] să-l citească.

1 iunie [*31 mai*]... Astăzi fiind ziua națională americană[7], nu ținem ședință... Ne-am înțeles cu mai mulți primi delegați, ca să mergem astăzi la 11 ore cu trăsura la grădina cimitirului Arlington (despre care ți-am mai scris) ca să asistăm la ceremonia ce va avea loc și unde va veni

---

[1] *Voința Națională*, cotidian bucureștean de orientare națională liberală, apărînd din 10 iulie 1884.

[2] Un funcționar subaltern al lui C. Chiru de la Serviciile P.T.T. din București.

[3] Informația este greu de controlat, întrucît, după cunoștințele noastre, presa română în S.U.A. și-a început apariția după 1900.

[4] Ziar bucureștean de orientare național-liberală; apărut cu începere de la 1 februarie 1896.

[5] Cunoscut cotidian bucureștean, apărea din 15 august 1888.

[6] Mihail Pherekyde (1842-1928), politician național-liberal. În 1897 era ministru al afacerilor interne în guvernul prezidat de Dimitrie A. Sturdza.

[7] De fapt, nu ziua națională a S.U.A., care se sărbătorește la 4 iulie, ci „Memorial Day" (30 mai), ziua cinstirii soldaților căzuți în timpul războiului civil din 1861-1865.

președintele Statelor Unite împreună cu Consiliul de Miniștri, deputați, senatori și întregul corp diplomatic.

Se vor ține discursurile și apoi se va începe ceremonia religioasă. În zilele cînd nu avem ședință, mă plictisesc grozav; astfel ieri fiind duminică, m-am dus la biserică unde am stat pînă la ieșire (ora 12), apoi am luat lunch-ul și am pornit cu mai mulți prieteni la o preumblare afară din oraș, cu tramvayul electric; am stat pînă la 5 iar la ora 6 eram înapoi la hotel.

1 iunie... Ieri am fost la Cimitirul Arlington, unde ni se rezervase locuri bune în tribuna președintelui, într-un amfiteatru în mijlocul cimitirului, unde asista un public ales, în număr de 3 000-4 000 oameni, cel puțin. Am mers la cimitir într-o trăsură deschisă cu cei trei delegați germani. La ora 1 după-amiază a sosit și președintele Statelor Unite, apoi a început ceremonia, printr-un cîntec național executat de o orchestră militară. S-a ținut un discurs de către un deputat, un preot a zis o rugăciune scurtă în formă de discurs, după care clerul a cîntat un imn; s-au mai ținut vreo două discursuri și întreaga ceremonie era terminată pe la orele 3.

Toate mormintele soldaților și ofițerilor căzuți în războiul din 1860 [războiul civil: 1861-1865] erau acoperite cu flori naturale care parfumau întregul parc.

Lume era imensă, venită cu tramvayul electric, cu trăsuri și cei mai mulți cu bicycle (bărbați și femei). Mersul în bicyclă este așa de răspîndit aici, încît după ultima statistică făcută s-a constatat că numărul celor care umblă în bicyclă se urcă la 65 000 persoane.

5 iunie... Îți scriu aceste rînduri din tren, pe cînd merge cu o iuțeală de 120 km pe oră. Astăzi la 9 dimineața am plecat în excursiune.

Trenul special se compune din 12 vagoane (dar sînt așa de lungi cît 3 de-ale noastre).

În tren s-ar părea că ești într-un hotel; nu lipsește absolut nimic. Săli de mîncare, de fumat, de dormit, băi, frizeur, poștă, cu un cuvînt tot ce trebuie pentru o călătorie îndelungată cum va fi a noastră pe timp de 10 zile, mergînd cu același tren.

În orașele unde vom ajunge vom vizita curiozitățile în timpul zilei, iar seara vom veni în tren unde avem fiecare din noi patul, lavabou și tot ce ne trebuie.

Acum primii în tren itinerariul detaliat al excursiunii: luai mai multe exemplare din care am trimis unul la *Indépendance* [reprodus de ziar: 28 mai/9 iunie], *Voința Națională*, *Dreptatea* și unul ți-l trimit ție, cu rugăciunea ca, după ce îl vei citi, să-l trimiți la redacția *A evărului*.

St. Louis, 6 iunie... Ieri seară, după o călătorie de 36 ore cu trenul special (mai bine zis Fulgerul), am ajuns în St. Louis, oprindu-ne numai 2 ore în orașul Indianapolis de unde ți-am scris aceste rînduri. Orașul Indianapolis mi-a plăcut foarte mult, fiind aproape în același tip de case cu grădini ca și Bucureștiul nostru. Ni s-a făcut o primire foarte cordială; întregul oraș de 200 000 familii era în picioare. Ne-a plimbat cu trăsuri în vreo două strade principale; am luat un mic dejun și apoi am continuat călătoria la St. Louis, oraș foarte mare cu 1 200 000 locuitori, dar tot în genul New York, fără plantații și foarte zgomotos. Am fost cu toți încartiruiți într-un hotel colos cu peste 1 500 camere; deși mulți din colegii noștri au fost cîte doi într-o cameră. Dar eu văz că pe mine m-au favorizat, dîndu-mi o cameră mare, frumoasă, pentru mine singur, unde m-am odihnit de minune; am luat baia de dimineață, mi-am tăiat părul și barba, am dejunat și cum îți scriu aceste rînduri. La 9 vom porni in corpore cu vaporul pe rîul Mississippi spre a face o plimbare; vom vizita monumentele mai importante, iar mîine dimineață, tot cu trenul nostru special, vom continua călătoria la Chicago.

8 iunie... Ieri, marți, am sosit în Niagara pe la 10 dim. Ne-am plimbat și am vizitat totul. Admirăm frumusețile naturei și grandiositatea cascadei, care este unică în continente. Deși în program era prevăzut ca după 4 ore să pornim la Buffalo, oraș în apropiere, unde urma să dormim, d r după o nouă dispoziție am rămas în Niagara, de unde am pornit acum dimineața la 9 ore. În tot cursul zilei, am alergat cu societatea noastră, văzînd totul și plimbîndu-ne cîțiva din noi care am avut curajul cu un mic vaporaș pe sub cascadă, îmbrăcați în costume de cauciuc și bine înveliți, spre a nu fi udați la piele. Călătoria din înălțimea nivelului cascadei spre a ajunge la vapor se face cu ajutorul unui drum de fier pe un plan înclinat de 45°. După ce ne-am plimbat cu vaporul în lungul și latul cascadelor, apoi am mers cu tramcarul electric 12 km în josul rîului spre a admira peisajul pitoresc numit „les rapides" (mai pronunțate ca gherdapurile noastre de la Porțile de Fier)...

Sofia lui C. Chiru

Medalia de participant la congresul V ol Uniunii Poştale Universale, acordată reprezentantului român de către autorităţile americane

10 iunie... La orele 8 1/2 trenul nostru special a intrat în gara Boston, unde am fost întîmpinaţi de un comitet orăşean, care ne-a condus cu trăsuri la hotelul, unde imediat am intrat în sala de mîncare spre a lua lunch-ul [prînzul], fiindcă toată lumea luasem deja cafeaua, în tren, eu m-am mărginit a intra să văz sala şi i-am lăsat pe toţi ai noştri să continue cu mîncarea fripturilor, ce se succed unele după altele, şi am ieşit din sală, pretextînd prea marea căldură (fiind sala încălzită prin aburi, căci pe aici este frig).

Din Niagara, ţi-am scris, dar din Buffalo şi Syracuza [Syracuse], unde ne-am oprit pentru cîteva ore, nu am avut timpul să-ţi scriu. Între oraşele ce le vedem şi prin care ne plimbă cu trăsura în formă de procesiune, le găsesc pe toate foarte frumoase, căci mai toate din ele sînt oraşe noi, cu bulevarde lungi şi largi, bine şi frumos plantate, iar casele în tot jurul oraşelor sînt vile, unele mai luxoase ca altele, înconjurate de verdeaţă.

Astăzi ne vom opri toată ziua aici, seara vom merge la teatru, iar apoi vom intra în trenul nostru cu care vom porni la 12 noaptea la Albany, continuînd lungul nostru drum de 6200 km, ca duminică să ne întoarcem la Washington.

Ieri cînd ne-am dat jos din tren, la Rocester [Rochester] (pentru o singură oră) mi s-a remis scrisoarea ta din 13 mai care mi-a făcut bucurie, relatîndu-mi de silinţele ce-şi dă Silli [Vasile, fiul lui C. Chiru] cu pregătirea examenelor.

11 iunie... După un voiaj circular de 8 zile, iată-ne ajunşi cu toţii în cea mai frumoasă plajă din America, numită Atlantic City...

Astăzi vom rămîne toată ziua aici, iar spre seară vom porni la Philadelphia, unde vom petrece ziua de duminică, [astfel] ca seara să fim la Washington.

Mai prin toate oraşele pe unde am trecut, am văzut cu surprindere că dintre cei 140 delegaţi, s-a reprodus portretele în ziarele locale numai la 6-7, între care portretul meu figura peste tot.

Intrigat de aceasta am cercetat şi mi s-a spus (pentru a mă flata) că fizionomia mea este mai mult plăcută americanului decît a celorlalţi mulţi delegaţi.

12 iunie... După o călătorie de [peste] 6000 km, aproape ca cea din Europa în America, iată-mă ajuns la Washington, în deplină sănătate, tare şi mare... Poimîine, marţi, avem ultima şedinţă de închiderea congresului, cu care ocazie vom subscrie documentele şi ne luăm ziua bună de la congres.

Vom mai rămîne cu toţii cîteva zile aici, probabil pînă sîmbătă, ca apoi să pornim cu toţii la New York, unde vom aştepta ziua de 22 crt. spre a ne îmbarca pe pachebotul Trave pentru Europa... Astăzi am expediat pe adresa ta, două ziare din diferite oraşe mari, în care s-a imprimat portretul meu, în cele mai răspîndite ziare... În tot timpul călătoriei mele am fost obiectul deosebitei atenţii din partea Administraţiei americane, care în trenul special mi-a dat pe seama mea compartimentul cu nr. 1, foarte semnificativ (la toate reprezentaţiile aveam locul de onoare. Mi s-a spus că această deosebită atenţie. este rezultatul vorbirilor mele în congrese, nu am stat cu gura închisă ca alţii, mulţi). Am ridicat mai multe toaste în Baltimore, Boston şi Chicago, bine reuşite. Am strîns mulţime de note, ca atunci cînd voi dispune de timp, să descriu mult interesanta excursiune...[1]

16 iunie... Astăzi s-a închis congresul, în mod foarte simplu şi chiar în contra tuturor obiceiurilor, neţinîndu-se discursuri şi aceasta în urma înţelegerilor luate între noi spre a ne scăpa mai repede; actele le-am iscălit pe toate ca delegat din partea ţării mele. Tot astăzi am trimis o telegramă d-lui Ferekide, anunţîndu-i închiderea congresului şi plecarea mea la New York care va fi mîine... Timpul ce l-am petrecut în America, atît în Washington cît şi cu deosebire în timpul excursiunii, am putut vedea şi învăţa multe lucruri măreţe, efectuate prin geniul întreprinzător american. Cunoştinţele mele tehnice şi industriale mi-au înlesnit foarte mult sarcina, astfel că mă întorc cu un capital intelectual îndestul de preţios.

20 iunie... Citii cu plăcere că *L'Indépendance* [*Roumaine*] a şi publicat traducerea din *Washington Post*; sper că şi *Voinţa* va fi făcut tot astfel, căci nu este puţin lucru ca un jurnal de publicitate american să facă cinstea unui articol atît de măgulitor la adresa delegaţiei române la un congres universal. Delegaţia română a fost apreciată şi îndeosebi obiectul atenţiunii întregului congres, unde s-a distins prin discuţiunile susţinute cu mult succes în toate şedinţele plenare, astfel că tot ce delegatul român a făcut, a rămas tipărit în analele şi protocolul Congresului, ca succesorii mei (în funcţiunea ce ocup) să poată lua cunoştinţă şi să continue a merge pe aceeaşi cale demnă şi măgulitoare prestigiului ţării. Sînt vesel că mi-am îndeplinit pe cît mai bine delicata misiune cu care am fost însărcinat.

[1] După întoarcerea în ţară, în 1898, C. Chiru a susţinut o amplă conferinţă însoţită de proiecţii asupra călătoriei în S.U.A. Conferinţa a fost apoi publicată în *Buletinul Societăţii romîne de geografie*, vol. XIX (1898).

Acad. A. L. NAROCINIȚKI (U.R.S.S.)

Fiecare popor aduce o contribuție unică istoriei mondiale

Prezent la București, în august 1980, cu ocazia celui de-al XV-lea Congres Internațional de științe istorice, academicianul Aleksei Leontievici Narociniţki, director al Institutului de istorie a U.R.S.S. al Academiei de ştiinţe a U.R.S.S., a avut amabilitatea să acorde revistei noastre un interviu. Specialist în istoria relaţiilor internaţionale, A.L. Narociniţki este autorul multor lucrări şi studii, între care monografia Politica colonială a puterilor colonialiste în Extremul Orient. 1860-1895, **şi unul dintre semnatarii monumentalei** Istorii a diplomaţiei. **L-am rugat pe academicianul sovietic să ne vorbească despre aria preocupărilor sale ştiinţifice.**

— M-am ocupat mulţi ani de istoria diplomaţiei şi a politicii externe a U.R.S.S., insistînd asupra problemelor din Balcani şi din Extremul Orient. Deşi cele două zone geografice sînt foarte îndepărtate şi diferite din punct de vedere istoric, în baza experienţei obţinute în îndelungata mea viaţă, cred că am reuşit să aprofundez datele pe care le implică tema. Am acordat, totodată, o atenţie specială, în preocupările mele, politicii externe ruse şi sovietice în perioadele revoluţiilor sociale.

Dealtfel, vreau să remarc că la congresul de la Bucureşti, politica externă, în general, şi relaţiile internaţionale au stat în centrul atenţiei. Reuniunea a înscris printre marile ei teme istoria formelor păcii, pacea în diferite epoci istorice, comunicările principale avînd în vedere, în special, perioada evului mediu. Raportul şi dezbaterile pe marginea lui — unele foarte aprinse — au fost deosebit de utile. Nu mă îndoiesc că dezbaterile de la acest congres constituie un punct de plecare pentru noi cercetări.

— Pentru că politica externă implică existenţa unor „parteneri" în dialog, cum vedeţi relaţia istorie naţională — istorie universală?

— Socotesc că în orice fenomen istoric izolat — cu atît mai mult în istoria unui întreg popor — este absolut obligatoriu să se releve generalul, universalul şi particularul, tipicul. Istoria universală nu constituie pur şi simplu o sumă sau o împletire mecanică a istoriilor popoarelor luate separat. În istoria universală, procesul devine unul singur: evoluţia ei influenţează soarta, unui popor sau altul. Locul central îl ocupă evenimentul, procesele, marile transformări sociale, revoluţiile, războaiele, care implică concomitent soarta mai multor popoare.

Acest congres mi-a oferit o satisfacţie deosebită şi pentru atenţia pe care a acordat-o istoriei tuturor popoarelor, luptei lor pentru independenţă, pentru autodeterminare. Am depăşit de mult stadiul clasificării popoarelor în popoare mari şi popoare mici. Considerăm că fiecare popor îşi aduce contribuţia sa unică în istorie. Dar, în această contribuţie, există şi parametri comuni, proprii deopotrivă mai multor popoare. Aş spune că, odată cu trecerea timpului, destinele popoarelor se împletesc tot mai strîns. Fenomen demonstrat şi de faptul că, în prezent, pacea este indivizibilă şi că ameninţarea ei într-o regiune afectează pacea întregului glob pămîntesc. De aceea, lupta pentru pace reprezintă o parte inseparabilă a istoriei universale.

În acest context, congresul de la Bucureşti a primit cu mare entuziasm mesajul preşedintelui Republicii Socialiste România, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, care a chemat istoricii să militeze pentru pace. Nu întîmplător, în şedinţa sa de închidere, reuniunea a adoptat mesajul adresat istoricilor din lumea întreagă de a lupta pentru pace, pentru drepturile omului, pentru înţelegere reciprocă între popoare, împotriva agresiunii, violenţei, războaielor. Unanimitatea cu care a fost adoptat acest apel probează atmosfera în care s-a desfăşurat reuniunea, dorinţa de colaborare — dominanta dealtfel a congresului de la Bucureşti.

— Ce credeţi despre modul în care dialogul dintre istorici poate contribui la progresul adevărului istoric, ştiut fiind că nu există un monopol al acestuia, un deţinător al ultimului cuvînt?

— Deosebit de pozitiv la acest congres internaţional mi s-a părut faptul că s-au purtat discuţii libere, un schimb de păreri deschise. Din polemici se naşte adevărul. Istoria rămîne ştiinţă, atît timp cît reflectă obiectiv procesul evoluţiei. Deci adevărul poate fi numai unul singur, desigur cunoscut parţial, incomplet. Dar polemica îţi oferă şansa de a te apropia tot mai mult de el. De aceea, în orice dezbatere sînt imperios necesare buna-credinţă, dorinţa reală de a descoperi adevărul!

F. D.

CONCURSUL MAGAZIN ISTORIC

(Urmare din p. 23)

este prevăzută, de asemenea, cu cîte un talon de participare. **Aceste patru taloane — care vor fi publicate deci în nr. 5, 6, 7 şi 8/1984 — vor fi trimise *toate odată*,** împreună cu răspunsurile la cele 40 întrebări, pe adresa *Magazin istoric, Căsuţa poştală 1-702, Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, cod. 70100*. Termenul ultim de expediere a răspunsurilor este *15 septembrie 1984*.

Dacă numărul scrisorilor cu răspunsuri exacte depăşeşte pe cel al premiilor, cîştigătorii vor fi desemnaţi, ca şi la concursurile anterioare, prin tragere la sorţi. Numele celor care ataşează două sau mai multe serii de taloane vor fi prezente de două sau mai multe ori în urnă.

Datele personale ale concurenţilor *(nume, adresă, profesie, loc de muncă)* vor fi scrise citeţ, cu litere mari de tipar, după cele 40 răspunsuri.

Concursul este dotat cu următoarele premii:

PREMIUL 1 un televizor OLT
PREMIUL 2 un casetofon DANA
PREMIUL 3 un radioreceptor GLORIA
PREMIUL 4 un radioreceptor INTERSON
PREMIUL 5 un radioreceptor EXPRES
PREMIUL 6 un aparat foto ORIZONT
PREMIILE 7-8 două aparate foto SMENA 8 M
PREMIILE 9-10 două stilouri HERO
PREMIILE 11-15 cinci servicte
PREMIILE 16-20 cinci truse stilou SIRIUS
PREMIILE 21-35 15 seturi diapozitive istorice
PREMIILE 36-60 25 abonamente pe un an la MAGAZIN ISTORIC
PREMIILE 61-100 40 abonamente pe 6 luni la MAGAZIN ISTORIC

alon de participare
alon de participare
alon de participare
alon de participare
alon de participare
alon de participare

Români în oastea lui Garibaldi

Revista *Archivio trimestrale*, care apare la Roma, sub egida Centrului de studii istorice privind mişcarea republicană, publică, în numărul său 3/1983 (tipărit la 30 decembrie 1983), articolul istoricului român Ştefan Delureanu, intitulat *Il Mondo romeno di fronte a Mazzini, a Garibaldi e all'impresa dei Mille* (Mazzini, Garibaldi şi expediţia „celor o mie" în opinia românească).

Ajunsă la al nouălea an de apariţie, *Archivio trimestrale* este condusă de un comitet ştiinţific, al cărui preşedinte este senatorul Giovanni Spadolini, ministru al apărării în guvernul Craxi. Fost preşedinte de Consiliu (10 iunie 1981-30 noiembrie 1982), personalitate marcantă a istoriografiei italiene contemporane, senatorul Giovanni Spadolini a participat în august 1980, la al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice de la Bucureşti, cu care prilej a inaugurat şi o expoziţie a cărţii italiene de istorie[1]. Într-un interviu acordat revistei noastre (nr. 10/1980), Giovanni Spadolini releva similitudinile dintre mişcarea de eliberare şi unificare naţională italiană şi cea română, din sec. XIX. „Pentru unul ca mine, care şi-a dedicat atîţia ani studierii Risorgimentoului italian, caracteristicile şi etapele Risorgimentoului românesc nu pot să nu trezească emoţii. Redeşteptarea naţională a fost aceeaşi în cele două ţări, aşa cum multe sînt dezvoltările asemănătoare în deceniile următoare".

Momente relevante privind apropierea dintre mişcarea naţională română şi cea italiană, de la mijlocul secolului trecut, sînt rememorate şi în articolul istoricului român, publicat în nr. 3/1983 din *Archivio trimestrale*. Pe baza unei bogate documentaţii, din arhive de la Bucureşti, Torino, Veneţia, a presei vremii, precum şi a unor studii apărute în ultimii ani, Ştefan Delureanu evocă ecourile pe care le-a avut în opinia publică românească lupta italienilor pentru unificare naţională, „animaţi de aspiraţia edificării statului unitar, de vocaţia democratică şi republicană". Mazzini, sufletul acestei mişcări, subliniază autorul român, era privit cu admiraţie şi înţelegere de gînditorii revoluţionari români „Pentru Bălcescu [Mazzini], era cel mai mare revoluţionar din Europa — şi aceasta e judecata unui istoric —, pentru Dimitrie Brătianu, omul secolului, pentru Ion Heliade Rădulescu, personificarea întregii gîndiri italiene".

Articolul evidenţiază, totodată, prezenţa unor voluntari români în legendara oaste a „celor o mie" a lui Garibaldi, care, în mai 1860, a pornit eroica expediţie de eliberare a Siciliei şi a Italiei de Sud. În urma unor minuţioase investigaţii, autorul ajunge la concluzia că în oastea lui Garibaldi s-au aflat „zece ofiţeri şi cel puţin şaizeci de soldaţi şi subofiţeri români"[2]. Participarea acestora la expediţia garibaldiană constituie o semnificativă pagină din cronica legăturilor româno-italiene, fundamentate, în decursul veacurilor, şi prin aceleaşi năzuinţe de libertate, unitate şi independenţă naţională.

F. D.

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1980.

[2] Există informaţii că, tot în 1860, sub comanda lui Garibaldi a luptat un număr mai mare de voluntari români.

File din istoria Africii

PE VREMEA CÎND ROMA ERA DOAR UN SĂTUC

Dr. CONSTANTIN DANIEL,
preşedintele Asociaţiei de studii orientale
din R. S. România

Cu 5 milenii în urmă, ţara care se întindea în sudul vechiului Egipt, dincolo de prima cataractă a Nilului de la Assuan, era cunoscută sub mai multe denumiri. Egiptenii o numeau Nubia, „Ţara Aurului" — fiindcă pe teritoriul ei se aflau bogate zăcăminte de aur; în scrierile sacre ale evreilor, ea apare ca Ţara Kuş, nume folosit uneori şi de către egipteni; grecii, crezînd că pielea locuitorilor este de culoare închisă din pricina soarelui arzător, îi spuneau Etiopia, „Ţara Oamenilor Arşi". Deoarece în Nubia valea Nilului este îngustă şi pe malurile fluviului nu se putea face agricultură irigată ca în Egipt, băştinaşii se îndeletniceau cu creşterea vitelor, aşa cum fac şi astăzi urmaşii lor din Sudan (cuvînt care în limba arabă are sensul de „Ţara Negrilor").

Faraonul uzurpator

Între Nubia şi Egipt au existat, un timp, relaţii de bună vecinătate. După cum arată izvoarele din perioada regatului egiptean mijlociu (cca. 2040-1730 î.e.n.), nubienii luptau ca mercenari în rîndurile trupelor egiptene, detaşamentele de arcaşi din Egipt fiind constituite numai din negri *medja*, care erau, poate, strămoşii triburilor de culoare *bedja*.

Dar, folosindu-se de disensiunile interne dintre triburile africane, care vorbeau dialecte diferite şi aveau datini şi credinţe aparte, egiptenii şi-au întins treptat, stăpînirea asupra lor. Nubienii nu s-au resemnat în faţa ocupaţiei egiptene, dovadă fiind o serie de inscripţii rămase de la faraonii Horemheb (1348-1320 î.e.n.), Ramses II (1304-1237 î.e.n.) şi Ramses III (1198-1166 î.e.n.), în care aceştia se făleau că au reuşit să înăbuşe răscoalele triburilor nubiene. Peste întreaga Nubie domnea un guvernator egiptean ce purta numele de „fiu regal din Kuş". El avea o administraţie proprie şi răspundea, în principal, de strîngerea bogăţiilor ce luau drumul Egiptului. Printre acestea se aflau, în primul rînd, aurul — Nubia fiind principalul furnizor al Egiptului — apoi fildeş, lemn de abanos, pene de struţ, piei de leopard, maimuţe, girafe, vite şi sclavi.

La începutul mileniului I î.e.n., în Egipt a fost proclamat faraon Şeşonq I (circa 945-929 î.e.n.), şeful mercenarilor libieni din armata egipteană. El inaugurează, de fapt, o serie de cîrmuitori de origine libiană, care s-au succedat timp de aproape două veacuri. În această epocă, Egiptul se divide în principate semiindependente, conduse, fiecare, de către o căpetenie libiană care se intitula fie prinţ, fie vizir, fie chiar faraon (dinastiile XXII şi XXIII, între 945-730 î.e.n.). Se pare că o parte din preoţii de la Theba, marele centru religios şi fosta capitală a Egiptului, s-a refugiat pe teritoriul Nubiei, rămas neocupat, unde cultul principalului zeu egiptean Amon-Ra se păstrase nealterat şi unde ei sperau să-şi recîştige autoritatea subminată de conducătorul libian, căruia, la rîndul lor, îi contestau, socotindu-l un uzurpator, titlul de faraon, adică de reprezentant al zeului, considerat, ca şi zeul, de natură divină.

Pe de altă parte, divizarea Egiptului în principate a diminuat mult capacitatea militară capabilă să-i constrîngă pe africanii din Ţara Kuş la ascultare şi supunere. Profitînd de contextul politico-militar favorabil creat la începutul sec. VIII î.e.n., cîrmuitorul Nubiei, Alara, susţinut de preoţii egipteni refugiaţi, se proclamă faraon legitim şi fiu al lui Amon-Ra. Din perspectiva istoriei civilizaţiilor, nu este lipsit de importanţă faptul că acest imperiu african, întins şi puternic, s-a dovedit în stare să facă faţă armatelor egiptene, pe vremea cînd Roma era doar un sătuc. Conform tradiţiei, Roma a fost fondată la 753 î.e.n., iar prima atestare documentară datează din jurul anilor 600 î.e.n.; Cartagina apare întemeiată, potrivit legendelor, la 814 î.e.n., primele atestări scrise fiind mult mai tardive; de asemenea, prima olimpiadă, cu care încep datele sigure, din istoria grecilor, a avut loc la 776 î.e.n., fiind aproape contemporană cu crearea statului kuşit al negrilor. Dar, în vreme ce grecii, pe atunci, erau împărţiţi în minuscule *polisuri*, kuşiţii îşi făuriseră un imperiu care va ajunge să stăpînească întreg Egiptul antic, luptînd cu Asiria pentru supremaţie, în Orientul Apropiat.

Palate, temple şi piramide

După Alara, în Ţara Kuş a urmat ca rege Kaşta. El şi-a stabilit capitala în oraşul Napata, situat lîngă a patra cataractă a Nilului şi în apropierea muntelui sacru Gebel-Barkal, munte pe care fusese ridicat un templu consacrat lui Amon-Ra. Curînd, Napata a devenit un oraş prosper, prin care treceau corăbiile încărcate cu mărfuri ce pluteau pe Nil spre porturile Mediteranei. Sub regele Kaşta, kuşiţii îşi dezvoltă puterea militară, armata lor invadînd şi ocupînd partea de sud a Egiptului. Succesorul lui, Piankhi (751-716 î.e.n.), cucereşte, în numele lui Amon-Ra, întreg Egiptul (c. 730 î.e.n.) şi întemeiază dinastia denumită „kuşită" sau „etiopiană". Numele lui Piankhi, fondatorul acestui mare imperiu, a fost păstrat de toţi faraonii africani alături de propriile lor nume, aşa cum împăraţii romani îl vor păstra pe cel al lui Cezar.

După cucerirea Egiptului, statul kuşit se întindea de la hotarele Etiopiei de azi pînă la Marea Mediterană. În cei 100 ani cît au domnit, faraonii kuşiţi au reuşit să pacifice Egiptul, înlăturînd pe şefii libieni ai mercenarilor din oraşele de pe Nil. Ei preluaseră de la egipteni doctrina statului teocratic, în care un mare rol îl deţinea preoţimea. Marii preoţi îl invocau, prin oracole, pe zeul Amon-Ra şi tot ei interpretau, după cum le convenea aşa-zisele lui răspunsuri, hotărîtoare, de pildă, în alegerea faraonului ce urma să fie înscăunat.

Fratele şi urmaşul lui Piankhi, Şabaka (716-656 î.e.n.), a fost confruntat cu intenţiile dominatoare ale Imperiului asirian, aflat în plină expansiune în zona Orientului Apropiat. În 664 î.e.n. asirienii se îndreaptă către Egiptul de Sud şi nimicesc aproape în întregime Theba. Ultimul faraon etiopian, Tanutamon, biruit de asirieni, este nevoit să părăsească Egiptul, retrăgîndu-se în capitala Napata din ţara Kuş. Legăturile culturale cu Egiptul slăbesc, însă cele comerciale persistă, kuşiţii continuînd să-şi trimită mărfurile în regiunile din delta Nilului.

Deşi alungaţi din Egipt, negrii din ţara Kuş constituiau o ameninţare potenţială pentru faraonii egipteni, deoarece toţi cei nemulţumiţi de stările de lucruri din Egipt fugeau în Kuş. Chiar şi numeroase trupe egiptene trecuseră de partea faraonului de la Napata. Acesta se considera în continuare singurul faraon legitim al Egiptului, ales al zeilor şi zeu el însuşi. Toate acestea l-au determinat pe faraonul egiptean Psammetic II, care îşi avea capitala la Sais, să trimită trupe de mercenari pentru a ataca Nubia. Armata lui Psammetic cucereşte şi devastează Napata, dar nu îi poate înfrînge definitiv pe kuşiţi.

În urma expediţiei egiptene, faraonii kuşiţi se retrag şi mai spre sud, întemeindu-şi o nouă capitală la Meroe. Oraşul era situat în apropierea drumurilor comerciale care legau Marea Roşie — unde acostau corăbii din India şi chiar din China — de centrul şi sudul Africii, precum şi de o serie de oaze din

pustiul Saharei. În plus, în acea zonă se afla un pămînt rodnic, care, irigat după sistemul egiptean, dădea recolte bogate. În apropiere de Meroe se găseau atît zăcăminte de fier cît şi lemnul necesar pentru cuptoarele în care se prelucrau mineralele. Astfel kuşiţii dezvoltă metalurgia fierului şi curînd ajung să exporte acest element în întreaga Africă. Prosperitatea kuşiţilor era evidentă la Meroe, unde se construiesc palate fastuoase, temple măreţe, rivalizînd cu cele din Theba, şi se înalţă piramide, e drept mai mici decît cele din Egipt, dar mult mai numeroase.

Avem puţine date despre ceea ce s-a petrecut în Imperiul kuşit între anii 70 ai sec. VI şi anii 30 ai sec. V î.e.n., dar ştim că în această perioadă legăturile cu Egiptul sînt precare. Ţara se dezvoltase şi îşi întărise capacitatea de apărare, astfel încît încercarea regelui persan Cambyses II (530-522 î.e.n.), care cucerise tot Egiptul, de a deveni stăpîn şi peste Imperiul kuşit eşuează lamentabil (522 î.e.n.).

Ca în mai toate statele din Orient, modul de producţie al statului kuşit era cel *oriental* (sau *tributal* sau *asiatic*), bazat pe exploatarea comunităţilor agrare, obligate să plătească anual un tribut considerabil. Faraonul kuşit era ales de armată şi de popor, dar numai după ce era consultat zeul Amon-Ra şi acesta îşi exprima preferinţele prin intermediul oracolelor. Cum oracolele erau simple instrumente manipulate de preoţi, se înţelege că ei deţineau, de fapt, autoritatea supremă în statul teocratic kuşit. De exemplu, dacă faraonul îmbătrînea sau nu le mai era pe plac, preoţii îi puteau ordona să se sinucidă.

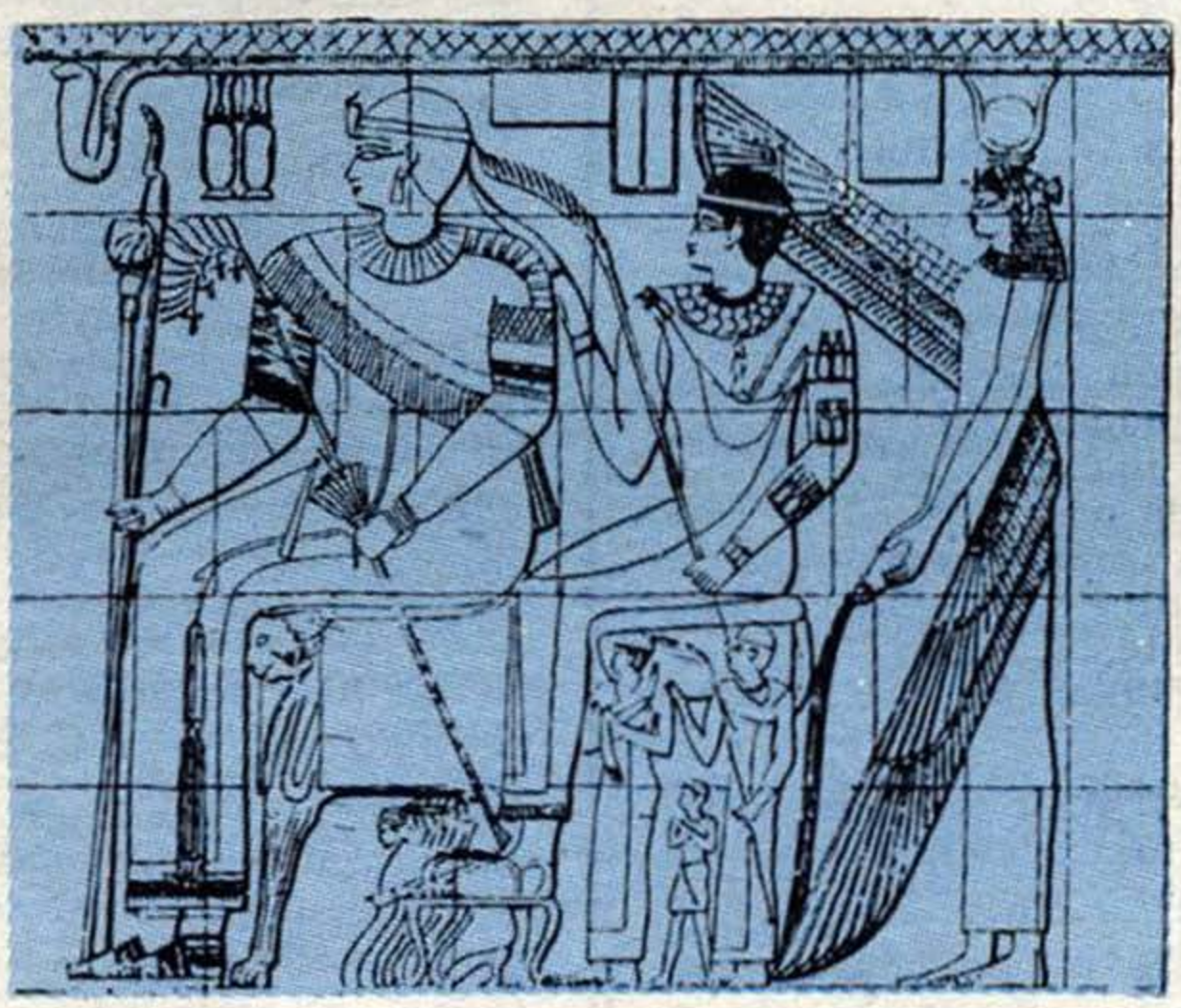

Rege etiopian. Basorelief din secolul II î.e.n.

În p. 59: *arcaşi nubieni. Sculptură în lemn din perioada regatului egiptean mijlociu (cca. 2040-1730 î.e.n.)*

Ţara preotului Ioan?

Faraonul era supus multor interdicţii rituale alimentare şi, în genere, viaţa lui se desfăşura conform unor reguli foarte stricte. Înalţii demnitari din preajma lui erau datori să-l imite chiar în invaliditătile sau diformităţile lui corporale. În statul kuşit femeia se bucura de multe drepturi. Un rol important îi revenea mamei regelui defunct, care purta numele de *Kandake*. Fiica şi mama faraonului în viaţă erau considerate şi cinstite ca soţii ale zeului Amon-Ra, la fel ca marile preotese din Theba, şi cuvîntul lor atîrna greu în treburile politice.

La începutul sec. III î.e.n. kuşiţii stabilesc o serie de relaţii cu lumea elenistică din jurul Mediteranei. De asemenea, faraonii Egiptului din dinastia ptolemaică (332-30 î.e.n.), avînd mare nevoie de aurul şi mărfurile provenite din Ţara Kuş, întreţin legături paşnice cu locuitorii ei. S-au păstrat analele unui rege din Meroe, Nastasen, care a domnit către sfîrşitul sec. IV, fiind contemporan cu Ptolemeu I. Redactate în scrierea egipteană, analele kuşite abundă în greşeli şi barbarisme, ceea ce dovedeşte că vechea influenţă culturală egipteană slăbise. Treptat, aceasta e înlocuită de civilizaţia greacă, ce iradia din Egiptul elenistic. Astfel, regele kuşit Arkamon (245-220 î.e.n.) — numit de greci Ergamene — reorganizează, în urma unei reforme, sistemul de guvernămînt, anulînd autoritatea preoţilor şi a oracolelor lor măsluite şi suprimînd regulile severe ale ceremonialului de curte, care îl sileau să ducă o viaţă austeră. Influenţa greacă se vădeşte, îndeosebi, în modificarea scrierii kuşite, care nu mai este cea egipteană din sec. III î.e.n., ci o scriere proprie, derivată din cea egipteană; cuvintele sînt separate între ele iar vocalele notate. Deşi această scriere meroitică sau kuşită a fost complet descifrată, textele scrise au rămas neînţelese, deoarece nu se cunoaşte limba kuşită, cu totul deosebită de egipteană. Tot atît de deosebite sînt arta şi arhitectura meroitică. Începînd cu sec. III î.e.n., acestea capătă caractere specifice, fiind produsele geniului populaţiei de culoare. Urmele unui observator astronomic, descoperit în ruinele de la Meroe, atestă şi gradul cunoştinţelor ştiinţifice atins de populaţia kuşită.

În 30 î.e.n. romanii cuceresc Egiptul. Curînd după aceasta, legiunile lor se îndreaptă spre „Ţara Aurului", Nubia, adică spre partea de nord a Imperiului kuşit. Dar kuşiţii trec la ofensivă, resping legiunile romane, înaintează pînă la Theba şi, în 24 î.e.n., încearcă să recucerească Egiptul. Prefectul roman al Egiptului, Petronius, le opreşte înaintarea şi îi sileşte să se retragă, urmărindu-i, pe valea Nilului, în amonte, pînă la fosta lor capitală Napata. În faţa acestei situaţii, faraonul kuşit trimite o solie cu propuneri de pace lui Octavianus Augustus, care le acceptă. După aceste înfruntări, statul kuşit are relaţii paşnice cu Roma, cu ţările din Orientul Apropiat, cu India, cu China şi cu Imperiul persan, judecînd după impresionanta cantitate de ceramică provenită din China, India

și Persia, descoperită în ruinele de la Meroe. Dar, tot în sec. I e.n., apar primele semne de criză în statul negrilor din sudul Egiptului. Se pare că această criză a fost provocată, în principal, de modificarea drumurilor care legau Africa ecuatorială de Mediterana. Într-adevăr, în sec. I, transportul mărfurilor pe Nil încetează, fiind preferată navigația pe Marea Roșie, apoi de-a lungul coastelor Oceanului Indian. De această schimbare a profitat statul Aksum, locuit de o populație de origine semitică. Statul Aksum se întindea pe ambele maluri ale Mării Roșii, controlînd astfel căile maritime comerciale din Oceanul Indian. Pe de altă parte, pe vremea împăratului Diocleţian (284-305 e.n.), în Egiptul de Sud năvălesc, din deșertul arabic, blemii, o populație nomadă. Ei pustiesc și regiunile de nord ale Nubiei, întrerupînd astfel legăturile dintre Egipt și Țara Kuș. S-a emis, de asemenea, ipoteza unei importante modificări de climă, deoarece, în această epocă, terenurile irigate și grădinile din ținuturile stăpînite de kușiți sînt mai puțin întinse.

Ultima mărturie scrisă despre Imperiul kușit este descrierea ambasadei trimise de regele din Meroe, Tekerideamin, la Roma, în al 3-lea an de domnie a împăratului Trebonius Galla (325 e.n.). Puțin după aceasta, pe la 330-340 e.n., se produce prăbușirea Imperiului kușit, care este cucerit de regele din Aksum, Ezana, așa cum reiese dintr-o inscripție a acestui rege. Trei secole mai tîrziu, africanii din Sudan întemeiază în Nubia, în nordul fostului Imperiu kușit, statul creștin Mukurra; de asemenea, în jurul orașului Meroe negrii din Sudan creează statul creștin Aloa. Aceste state au dăinuit pînă în secolul XV e.n.

Imperiul kușit a dat naștere multor legende și mituri de largă circulație în lumea din jurul Mediteranei. Se spunea că locuitorii din acele ținuturi aveau o viață nespus de lungă, de fericită și îmbelșugată; stimulați de astfel de zvonuri, pictorii greci au închipuit adesea peisagii dintr-o Etiopie imaginară. Viața frumoasă a celor din statul kușit a constituit și subiectul unui roman popular picaresc *Etiopica*, scris de un anume Heliodor, în sec. III, roman care s-a răspîndit în întreaga lume. În sec. XVIII, *Etiopica* a fost tradus și în românește și a circulat în țările române sub forma a nenumărate copii manuscrise, fiind una dintre cele mai îndrăgite cărți din literatura populară. De statele creștine, continuatoare ale Țării Kuș, se leagă legendele din evul mediu despre țara preotului Ioan[1].

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1979.

OVERLORD: CAPITOLUL SECRET

(Urmare din p. 46)

să staționeze o garnizoană puternică". Sinteza menționa însă că o divizie urma să se deplaseze din Pas de Calais, alta din Belgia, ambele îndreptîndu-se, probabil, către zona de luptă din Normandia.

Următoarea sinteză, din 31 iulie, nota că cele două divizii au apărut în Normandia, „iar ultima divizie de blindate care mai rămăsese la nord de Sena a sosit acum, și ea, în zona luptelor. Este de presupus că inamicul a fost obligat să facă aceste mișcări de trupe de urgență crescîndă a necesităților de pe cîmpul de luptă, în ciuda temerilor față de o debarcare a aliaților, la nord de Sena. Deși inamicul consideră acum că o asemenea debarcare este mai puțin iminentă, totuși asemenea temeri persistă".

Către 3 august, cînd Patton a venit pe continent în fruntea Armatei 3 americane, cei mai mulți ofițeri germani își dăduseră deja seama că Normandia era locul adevăratei operații. Era însă prea tîrziu. Pentru a rezista unei amenințări de la început imaginare, germanii păstraseră în afara unei bătălii crucială a războiului sute de tancuri și mii de soldați, dintre cei mai buni (în total 15 divizii). La fel de remarcabil era faptul că, după cum avea să noteze Masterman, „nici cel mai mic detaliu nu a fost compromis datorită marii disimulări create pentru operația Overlord. Dimpotrivă, germanii i-au privit cu și mai multă considerație pe agenții care au jucat un rol de primă mînă în realizarea acestei disimulări".

La 25 octombrie 1944, colonelul John Bevan, ofițerul comandant al acțiunilor de mistificare și șeful lui Masterman, îi scria superiorului său imediat: „Cînd se va scrie istoria războiului, cred că se va constata că în mare măsură ca urmare a acțiunilor întreprinse prin canalele BI-A, Înaltul comandament german a fost pus în situația de a da dispoziții eronate, în special în perioada vitală de după [illegible] debarcării în operația Overlord". Un exemplu măreț de autominimalizare britanică. Pentru a parafraza pe Churchill[1], niciodată atît de puțini nu au imobilizat atît de mulți.

Cuvînt introductiv și notele serialului
dr. Eugen PREDA
Versiunea românească
Sergiu CELAC

[1] S. Ambrose se referă la remarca premierului britanic, făcută în Camera Comunelor cu privire la Bătălia Angliei (august-octombrie 1940), în care poporul englez, aflat singur în fața Reichului nazist, a înfruntat cu spirit de jertfă și curaj violenta ofensivă a aviației germane concepută ca un preludiu al invaziei insulelor britanice. Vorbind despre recunoștința poporului față de vitejii și devotații piloți britanici, Churchill arăta: „Niciodată în istoria conflictelor dintre oameni n-a fost contractată o atît de mare datorie de către un număr atît de mare de oameni față de atît de puțini".

POSTA MAGAZIN ISTORIC

LA MINECIU

În legătură cu articolul Cronică ploieșteană (nr 2/1983) vă relatez un fapt mai puțin cunoscut de prahoveni, și nu numai de ei — scrie prof. ALEXANDRU BARBU, din com. Mineciu, jud. Prahova.

La intrarea în com. Mineciu Ungureni se află un monument (în imaginea de mai jos) ridicat de ostașii Regimentului 32 Mircea, unitate care s-a acoperit de glorie pe cîmpul Mărășeștilor. La 29 august 1915, regimentul a fost dislocat la Mineciu Ungureni și Cheia.

Aici ostașii s-au pregătit de luptă, făcînd exerciții și manevre, bucurîndu-se totodată de ospitalitatea localnicilor. În semn de prețuire pentru ospitalitatea mineenilor, și ca un angajament pentru marile fapte ce vor urma, ofițerii și trupa regimentului, în mai 1916, au oferit comunei Mineciu ac t monument. „Regimentul Mircea nr. 32 sentinelă neadormită la hotarul țării sale", scrie pe una din plăcile de marmură, iar pe o alta: „Oferit de ofițeri și trupă comunei Mineciu Ungureni — 10 mai 1916".

LAUDĂ ȚĂRANULUI ROMÂN

I. TOADER, din com. Independența, jud. Galați: Interesul dv. pentru felul cum a fost redat chipul pămîntenilor români de la sate în plastică poate fi satisfăcut prin consultarea albumelor și a muzeelor unde se găsesc expuse pînzele pictorilor Grigorescu, Aman, Băncilă, Ressu, Steihmarl, Lövendal, a căror operă conține o adevărată laudă țăranului român. În colecția Magazin istoric puteți găsi reproduceri în nr. 12/1971, 1, 12/1973, 1/1975, 5, 11/1980, 3/1982 și un articol despre G. Lövendal în nr. 10/1975. De curînd, Muzeul de artă al R.S.R. și cenaclul „G. Călinescu" al Academiei R.S.R. au ținut o manifestare muzeală dedicată lui G. Lövendal.

TELEGRAFUL ROMÂN 132

ANDREI STĂNESCU, din Timișoara: Am citit în nr. 6/1982, în articolul despre Andrei Șaguna, că acesta a înființat la 3 ianuarie 1853, la Sibiu, săptămînalul Telegraful român, gazetă cu profil social, cultural și bisericesc. Recent, am aflat că la Sibiu apare o publicație intitulată tot Telegraful român. Este vreo legătură între ele?

Este una și aceeași publicație care, în 1984, a intrat în cel de-al 132-lea an de apariție neîntreruptă. Este editată de Arhiepiscopia ortodoxă română a Sibiului, președintele comitetului de redacție fiind dr. Antonie Plămădeală.

Din sumarele ultimelor numere, într-o aleasă ținută grafică și publicistică, amintim articolele: Corespondența inedită a mitropolitului Andrei Șaguna cu episcopul Calinic de Rîmnic (nr. 1-2/1984), Alexandru I. Cuza și permanența sa în conștiința poporului român; 100 ani de la nașterea profesorului Nicolae Cartojan (nr. 3-4/1984), Alecu Russo (nr. 5-6/1984), precum și rubrica permanentă, scrisă cu erudit nerv publicistic, Semnalăm... Semnalăm, prin care Telegraful român ține de fapt un dialog cu numeroase alte ziare și reviste din țară.

OPT ABONAȚI

Sîntem un grup de elevi din clasa a VIII-a. Pasiunea unora dintre noi este istoria. Nouă ne-a plăcut foarte mult serialul Drumul spre Pearl Harbor și de aceea mai mulți dintre noi s-au abonat la revista Magazin istoric. Vă rugăm să publicați și pe viitor astfel de articole. Cu stimă și respect. Cei opt pasionați cititori elevi, de la școala din Ulmi, jud. Dîmbovița, ce ne scriu se numesc: DORU TOMA, DĂNUȚ DOBRE, IULIAN TOLESCU, ROBERT BOBE, MIRCEA NEGULESCU, CLAUDIU MIREL ȘTEFĂNOIU, PAUL ALEXANDRU, MARIN OANCEA.

Reamintim cu acest prilej cititorilor noștri că abonamentele la Magazin istoric se fac la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi și instituții, școli etc., de la orașe și sate. Prețul unui număr este de 6 lei, abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei, la care se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu, taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

CELE DOUĂ BĂTĂLII

RADU ANTON IONESCU, din București: Mulțumesc Poștei Magazin istoric care a binevoit să-mi răspundă în nr. 1/1984 în legătură cu nelămurirea mea privind cele dou bătălii de la Petrovaradin (1694 și 1716). Eu nu știam de bătălia din 1694, deoarece informațiile le-am luat din Istoria lumii în date, care o precizează doar pe cea din 1716. Cu această ocazie am luat cunoștință și de schița de asediu alcătuită de stolnicul Constantin Cantacuzino, pe care a dăruit-o în 1702 ambasadorului englez la Istanbul, lord Paget și care, astăzi, se află în fondurile Bibliotecii Școlii de Studii Orientale și Africane de pe lîngă Universitatea din Londra.

CITITORI ȘI ARTICOLE

Pe marginea unor articole apărute în paginile revistei, ne-au scris și următorii cititori: RADU NICOLAE, din Alexandria (Sodoma și Gomora, nr. 7/1983); ION PANAITESCU, din București (Totul pentru front, totul pentru victorie, nr. 6/1980), NICOLAE POPOVICI, din com. Ștefan cel Mare, jud. Neamț (Cantacuzinii moldoveni, nr. 4-6/1983), AUREL I. NICULEȚ, din com. Frumușița, jud. Galați, MIHAIL STOICESCU din București, IOSIF GRUIN, din Timișoara, GRIGORE PALADE, din București, IOAN BARDAC, din Petroșani, dr. IOAN BÎRZU, din Craiova, ALEX. ANTONESCU, din București, prof. ADRIANA MANEA-ROȘCULEȚ, din com. Dobromir, jud. Constanța, MIHAI TIMOFTE, din Bistrița (Între ignoranță și eroare voită, nr. 2/1984).

CONTENTS (Romanian History) **23 AUGUST 1944-23 AUGUST 1984: I. Ardeleanu** The Rhythms of Romanian History; **G. Zaharia** The Struggle of the R.C.P. for the Alliance of National Anti-Hitlerist Forces (II); **G. Tuţui** 1 May 1944..Under the Banner of the United Workers' Front; **R. R. Rosetti** 1943. Against Nazi Germany (Memoirs) ● **A. Ligor, I.C. Chiţimia, S. Anuichi** Prince Vasile Lupu: 350 Years after ● **C. Mureşanu** Uninterrupted Continuity on the Ancient Romanian Land ● **L. Prisecaru** Old German Books about the Romanians ● **G.D. Palade** Political Notes from the Late 19th Century (III) ● **D.B. Funderburk** 1897. A Romanian Traveler through U.Ş.A. (II) ● **The XV-th ICHS: A.L. Narocinitki** (USSR) ● Romanians in Garibaldi's Army

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **23 AOÛT 1944-23 AOÛT 1984: I. Ardeleanu** Les rythmes de l'histoire roumaine; **Gh. Zaharia** La lutte du P.C.R. pour la coalition des forces nationales antihitlériennes (II); **Gh. Ţuţui** 1 Mai 1944. Sous le signe du Front Unique Ouvrier; **R. R. Rosetti** 1943. Contre l'Allemagne nazie (pages de mémoires) ● **A. Ligor, I.C. Chiţimia, S. Anuichi** Le voïvode Vasile Lupu—350 ans ● **C. Mureşanu** Permanence des Roumains dans l'ancienne Dacie ● **L. Prisecaru** Auteurs allemands (XVI-e-XVIII-e siècle) sur les Roumains ● **Gh.D. Palade** Notes politiques de la fin du XIXe siècle (III) ● **D.B. Funderburk** 1897. Un Roumain voyage aux États-Unis (II) ● **Le XV-e CISH: A.L. Narocinitki** (URSS) ● Des Roumains dans l'armée de Garibaldi

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **23 АВГУСТА 1944 г.-23 АВГУСТА 1984 г.: И. Арделяну** Ритмы румынской истории; **Г. Захария** Борьба РКП за создание союза национальных антигитлеровских сил (II); **Г. Цуцуй** 1 Мая 1944 г. под знаком Единого рабочего фронта; **Р.Р. Росетти** 1943. Против нацистской Германии (страницы мемуаров ● **А. Лигор, И.К. Кицимия, С. Ануики** Господарь Василе Лупу—350 лет спустя ● **К. Мурешяну** Беспрерывное постоянство в древнем очаге ● **Л. Присекару** Немецкие книги (XVI-XVIII веков) о румынах ● **Г.Д. Паладе** Политические заметки конца XIX-го века (III) ● **Д.Б Фандерберк** 1897. Румын-путешественник в США (II) ● **XV-й МКИН: А.Л. Нарочницкий** (СССР) ● Румыны в войске Гарибальди

INHALT (Rumänische Geschichte) **23. AUGUST 1944-23. AUGUST 1984: I. Ardeleanu** Der Rhythmus der Rumänischen Geschichte; **Gh. Zaharia** Der Kampf der RKP für den Zusammenschluss der antihitleristischen nationalen Kräfte (II); **Gh. Tutui** 1. Mai 1944 — im Zeichen der Arbeitereinheitsfront; **R.R. Rosetti** 1943. Gegen Nazideutschland (Erinnerungen) ● **A. Ligor, I.C. Chiţimia, S. Anuichi** Der Wojewode Vasile Lupu — 350 Jahre ● **C. Mureşanu** Die ununterbrochene Kontinuität auf dem Boden der Vorfahren ● **L. Prisecaru** Deutsche Druckwerke (16.-18. Jahrhundert) über Rumänen ● **Gh.D. Palade** Politische Aufzeichnungen vom Ende des 19. Jahrhunderts (III) ● **D.B. Funderburk** 1897. Ein Rumäne bereist die USA (II) ● **Der XV. IKGW: A.L. Narocinitki** (UdSSR) ● Rumänen in Garibaldis Armee

SUMARIO (Historia rumana) **EL 23 DE AGOSTO DE 1944-EL 23 DE AGOSTO DE 1984: I. Ardeleanu** Ritmos de la historia rumana; **Gh. Zaharia** La lucha del P.C.R. por la coalización de las fuerzas nacionales antihitlerianas (II); **Gh. Ţuţui** 1° de Mayo de 1944 — bajo el signo del Frente Único Obrero; **R.R. Rosetti** 1943. Contra Alemania nazis (páginas de memorias) ● **A. Ligor, I.C. Chiţimia, S. Anuichi** El voievoda Vasile Lupu — 350 años ● **C. Mureşanu** Continuidad ininterrumpida en tierra de los antepasados ● **L. Prisecaru**. Impresos alemanes (ss. XVI-XVIII) sobre rumanos ● **Gh.D. Palade** Apuntes políticos desde fines del siglo XIX (III) ● **D.B. Funderburk**. 1897. Un rumano viajero por EE. UU. (II) ● **El XV° CICH: A.L. Narocinitki** (U.R.S.S.) ● Rumanos en el ejercito de Garibaldi

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136—137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427

b

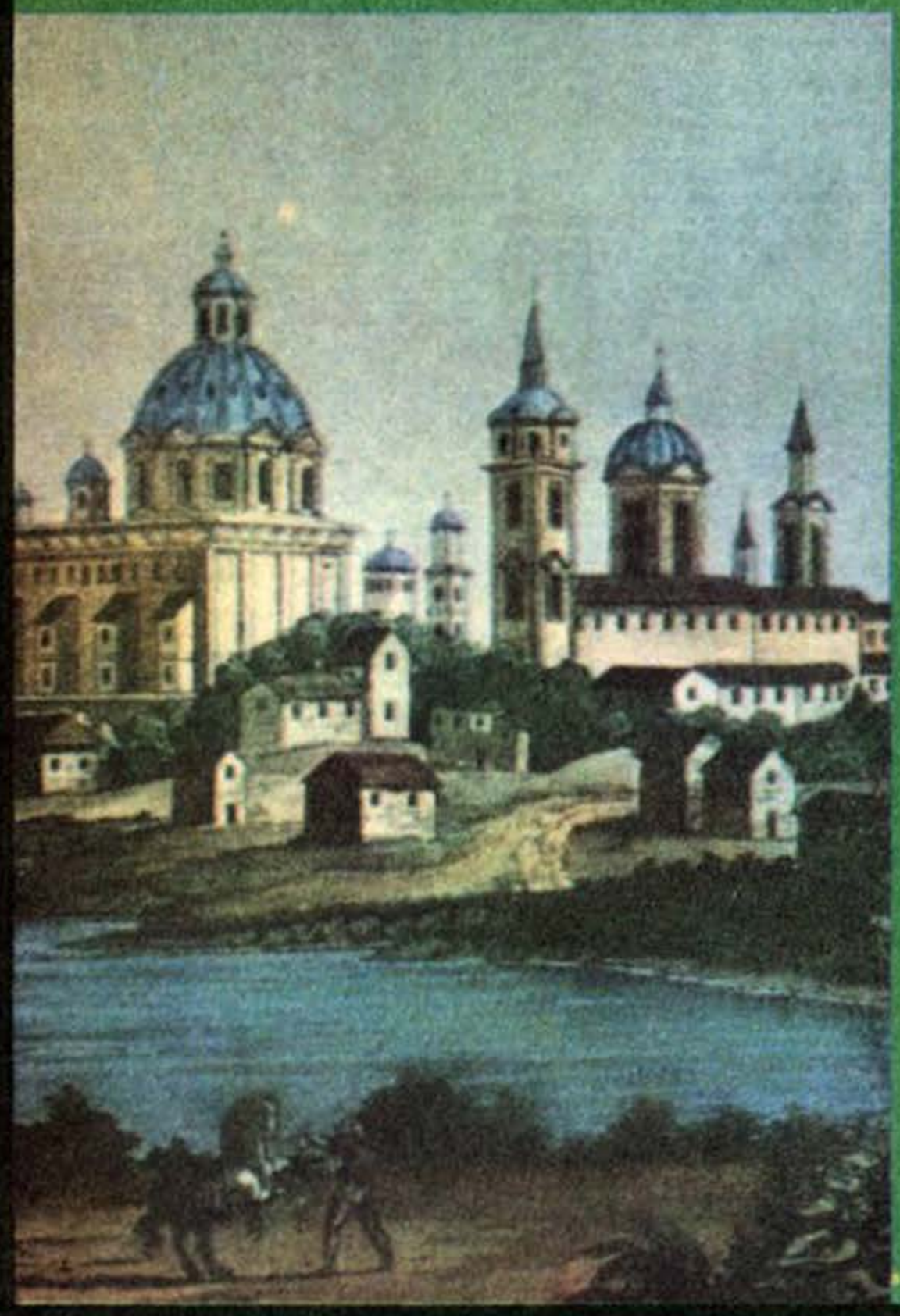

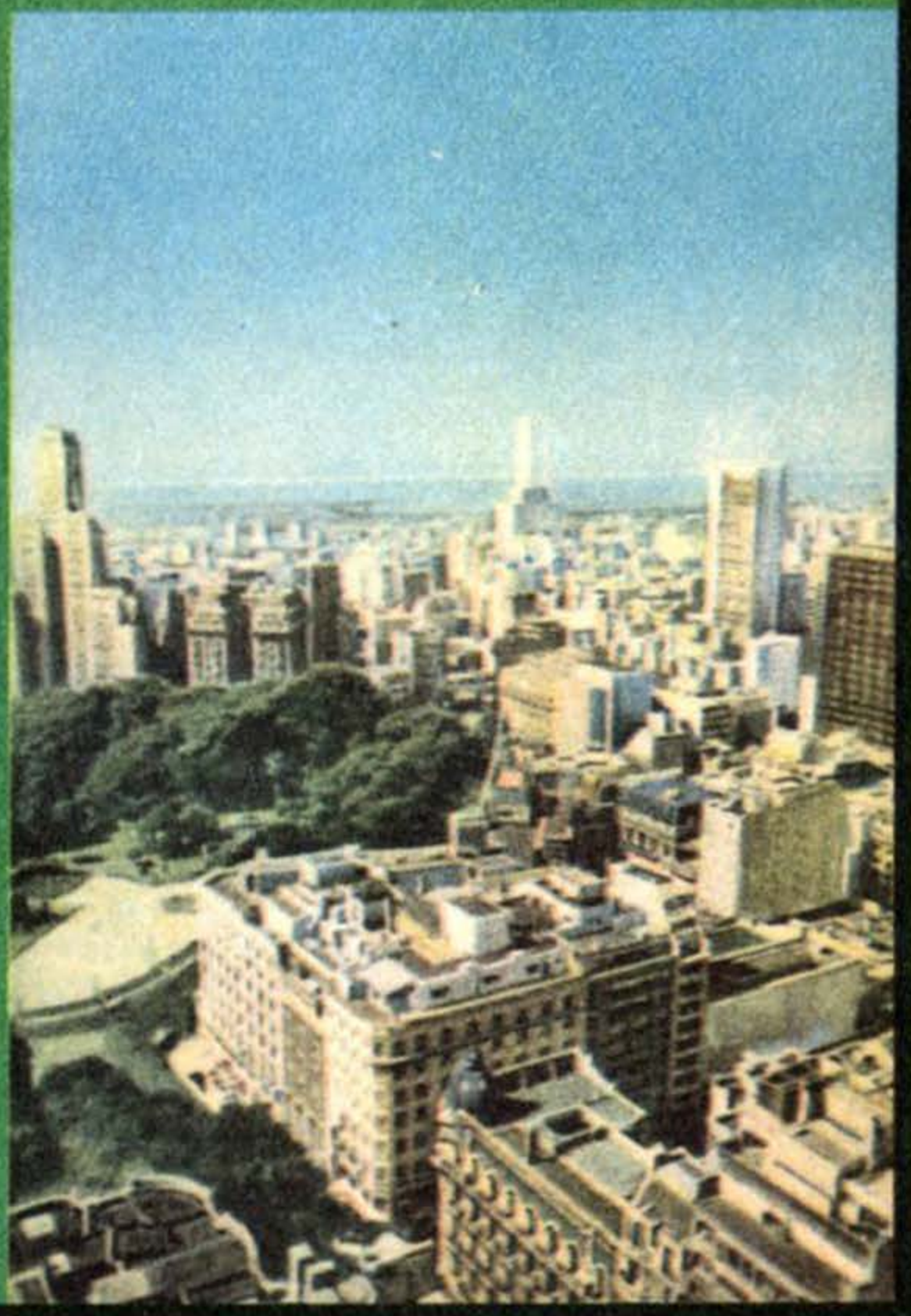

c